PIERRE DE NOLHAC MARCHIZA DE POMPADOUR

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
NOLHAC, PIERRE DE
Marchiza de Pompadour / Pierre de Nolhac ; trad.: Mărgărita Vavi Petrescu. - Bucureşti: Orizonturi, 2014
ISBN 978-973-736-260-5

I. Petrescu, Mărgărita Vavi (trad.)

94(44)”17” Pompadour,J.A.
396(44) Pompadour, JA.
929 Pompadour,J A.

Corector: Emilia Leancă Tehnoredactor: Puiu Enache

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română sunt rezervate **Editurii ORIZONTURI** - Bucureşti Bdul Libertăţii, nr. 4, bl. 117, et. 7, ap. 20 telefon: 021/3177679, 0744531333 e-mail:orizonturi@editura-

PIERRE DE NOLHAC

MARCHIZA DE POMPADOUR

Traducere de MĂRGĂRITA VAVI PETRESCU

Editura ORIZONTURI

în colecţia

IDTRIQI DE ALCOV

a apărut:

PE TREPTELE TRONULUI

de Edmond Rossier

în curs de apariţie:

O ISTORIE A AMANTELOR (vol. 1)

de Elizabeth Abbott

O ISTORIE A AMANTELOR (vol. 2)

de Elizabeth Abbott

MATA HARI

1

DOAMNA DE NORMANT D'ETIOLES

Versailles nu fusese niciodată mai animat, cu prilejul unei festivităţi strălucitoare ca în seara de 25 februarie 1745. Era ultima dintr-un şir de serbări ale Curţii organizată în onoarea căsătoriei principelui moştenitor cu infanta Spaniei. Tradiţia cerea ca regele Franţei să invite un număr cât mai mare de supuşi pentru a celebra împreună acest fericit eveniment. Ca şi în zilele precedente, faţadele palatului care dădeau spre curţi erau iluminate; în frigul uscat al nopţii de iarnă numeroşi invitaţi, aduşi de toate caleştile capitalei, zăreau de departe liniile luminoase care urcau spre cer, părând să deseneze un castel de basm.

Pe măsură ce se apropia miezul nopţii, afluenţa creştea. Jocul Reginei[1], ce se desfăşura de pe la orele şase în Galeria Oglinzilor, luase sfârşit la nouă pentru a le permite regelui şi reginei să ia masa. La miezul nopţii urma să înceapă balul mascat. Un public nou îşi făcea apariţia: Parisul venea să se înfrupte din veselia serbărilor

[1] Joc de societate (n. tr.).

regale. Două rânduri de căleşti înaintau agale în curtea de onoare. Măştile coborau în faţa scării de marmură şi în curtea Capelei, pătrunzând în apartamente din două părţi. Nu se cerea niciun fel de bilet: din fiecare grup, o persoană îşi scotea masca; uşierul îi nota numele şi îi număra pe cei care intrau împreună cu ea. Şi, cum se putea da orice nume, la întâmplare, formalitatea nu avea nimic sever; de altfel, fluxul noilor sosiţi făcu curând imposibil orice control, iar barierele de stejar fură forţate; oamenii treceau nestingheriţi îndreptându-se, prin anticamerele şi saloanele pline de dansatori, orchestre şi bufete, spre Marea Galerie, care era centrul petrecerii.

Toată această îmbulzeală, descrisă în memorii, a fost imortalizată în celebra stampă a familiei Cochin[1] - o mulţime elegantă care se plimbă nestingherită printr-un decor magnific. Galeria e scăldată în lumini: lustrele, candelabrele, sfeşnicele se multiplică în oglinzi. Sub plafonul luxos al lui Le Brun, mascarada se însufleţeşte: arlechini şi colombine, turci, armeni, chinezi, medici cu peruci înalte, excesiv împodobite cu pene, pelerini, ciobănaşi, magicieni, diavoli şi nebuni. Doamnele, aşezate pe trepte, gustă băuturi răcoritoare oferite de paji. într-un colţ, direct pe parchet, un grup mănâncă şi bea; alte cinci-şase sute de măşti, şezând pe jos prin saloanele învecinate, se îndoapă pe socoteala regelui cu preparate prădate de pe la bufete.

[1] Familia Cochin - gravori francezi din secolele XVII şi XVIII. Cel mai cunoscut, Charles Nicolas Cochin-fiul (1715-1790), desenator şi gravor al serbărilor de la Curtea Franţei - artist oficial şi teoretician (n.tr.).

MARCHIZA DE POMPADOUR

Că erau puzderie de burghezi, şi încă dintre cei mai mărunţi, prinţesa Conţi nu se îndoia: curând nu găsi niciun loc unde să se aşeze. O mască refuză să i-l cedeze pe al său şi, când ea se descoperi, văzând că nu este recunoscută, zise: „Trebuie că ne aflăm într-o societate nu prea aleasă[1]*. Şi totuşi, sub deghizările acelei nopţi se ascundeau doar ţopârlani. Cel care ia loc în apropierea reginei şi trece neobservat este un fiu de rege, Charles-Edouard. El va fi acela care va pune Anglia pe jar în anul următor. Dacă toate măştile ar fi căzut, s-ar fi dezvăluit multe alte mistere.

O uşă de oglinzi se deschide şi mulţimea se trage înapoi din faţa unor personaje nemascate care înaintează înconjurate de curiozitate şi de omagii. Regina, cu mâna pe braţul cavalerului ei de onoare, păşeşte înaintea Delfinului[1], costumat în grădinar, care o ţine de vârful degetelor pe soţia sa, travestită în florăreasă. în spatele lor se află ducele şi ducesa de Chartres, care vor dansa în cadrilul lor. Gravorul a redat cu precizie toate aceste figuri princiare, uşor de recunoscut.

Doar Ludovic al XV-lea pare să nu fie prezent la serbare. Dar iată că un grup ciudat apare din apartamentul regal: arbuşti de tisă ornamentali, modelaţi asemănător celor din grădini. Regele se ascunde sub una dintre aceste opt măşti, fără îndoială cea înconjurată de tinere femei îndatoritoare, incitate de secretul pe jumătate dezvăluit şi de dificultatea de a-l afla pe de-a-ntregul. în acest colţ al balului se joacă o comedie, una mai serioa-

[1] Moştenitor al tronului Franţei (termen ist.).

să decât s-ar părea deoarece serata va avea un puternic impact asupra viitorului monarhiei.

Dintre atâtea femei din lumea finanţelor sau a magistraturii, ori simple burgheze din Paris venite să-şi etaleze la Curte farmecul inedit şi rafinamentul toaletelor, şi care se grăbesc să-şi scoată măştile, multe visează să-l întâlnească pe rege şi să-i intre în graţii! Un martor povesteşte: toate frumuseţile oraşului s-au adunat în ziua aceea pentru a-l cuceri pe tânărul suveran acoperit de glorie, a cărui inimă e liberă, el fiind cel mai frumos bărbat din regatul său. „Numărul pretendentelor e infinit", spune abatele de Bernis, care urmăreşte manevrele femeilor îndeobşte cunoscute şi aminteşte chiar de succesul unei tinere deosebit de frumoase, ai cărei părinţi se numără printre prietenii lui. Un cronicar mai indiscret face referiri la o soţie de preşedinte libertină, evident doamna Portail, care se lasă condusă în micile apartamente de către o tisă, crezând că-i vorba de rege.

îndrăzneala burghezelor din seara acea este explicabilă: li se oferă o ocazie unică de a se apropia de Ludovic al XV-lea. Nu lipsesc nici femeile de la Curte care aspiră la onoarea de a-l face pe suveran să uite de doamna de Châteauroux[1]. Pe buzele tuturor flutură numele celei mai mici dintre surorile de Nesle, ducesa de Lauraguais, care pare foarte sigură de sine căci ştie să se facă agreabilă nu numai prin frumuseţe, dar şi prin conversaţia şi antrenul său. Se cunosc mai puţin manevrele frumoasei prinţese de Rohan, care îşi sacrifică liniştea vieţii acestui vis mistuitor. Dar femeile de rangul lor au aproape

[1] Marie-Anne de Mailly-Nesle de Châteauroux (1717-1744)-favorita lui Ludovic al XV-lea (n.tr.).

zilnic ocazia să-i vorbească regelui, pe când Afroditelor şi Herelor din capitală le e dat un moment unic ca să-i atragă privirile. Cea care urma să le eclipseze pe toate a apărut la balul de la Versailles în toată splendoarea unei frumuseţi juvenile şi provocatoare. Ea nu lipseşte din compoziţia în care cei doi Cochin, tatăl şi fiul, au fixat, pentru a satisface curiozitatea viitorimii, episoadele serbării. Tânăra femeie, văzută din profil în mijlocul anturajului regelui, vorbind cu o tuia misterioasă, nu este alta decât doamna Le Normant d'Etioles[1].

Dacă doamna Le Normant d'Etioles, născută Poisson, nu ar fi intrat în momentul acela în viaţa lui Ludovic al XV-lea, domnia lui ar fi căpătat, fără îndoială, o cu totul altă orientare. Politica ar fi fost diferită în chestiunile financiare, în problemele de ordin religios şi, probabil, în relaţiile diplomatice. în momentul în care se petrec toate acestea, cu greutate în istoria regatului francez, nu este lipsit de interes faptul că o femeie, superioară prin inteligenţa ei şi abilitatea de a o folosi, acaparează din nou un rege absolut, stăpân pe regatul lui şi mai avid de putere decât însuşi Ludovic al XlV-lea.

Această putere aproape nelimitată a regelui Franţei din vremea aceea izvora din capriciile unui spirit neliniştit şi labil, mistuit mai degrabă de plictis decât de excese, dar a cărui voinţă era dominată uneori de pasiuni josnice.

[1] Jeanne Antoinette Poisson, marchiză de Pompadour (1721- 1764) - favorita regelui Ludovic al XV-lea, soţia financiarului Charles Le Normant d'Etioles. Metresa declarată a regelui între 1745 şi 1750. A jucat un important rol politic şi cultural, protejând filozofii, artiştii şi scriitorii (n.tr.).

Deşi părea că lasă pe seama miniştrilor anumite detalii de guvernare şi că era lesne de atras pe calea plăcerilor, era dificil să dobândeşti vreun ascendent asupra lui şi să-l şi păstrezi vreme mai îndelungată. Fără îndoială, oricare altă femeie, în afara doamnei d'Etioles, ar fi dat greş. Dacă morala îi înfierează triumful, iar istoria îi blamează consecinţele, i se cuvine cel puţin recunoaşterea meritului de a fi îndeplinit o operă complicată şi aproape imposibilă.

Indiferent care ar fi fost următoarea favorită, oricine şi-ar fi dat seama - cu condiţia să nu se lase orbit de interese prea directe sau de spiritul de castă - că rolul unei ducese de Châteauroux, susţinut de obârşia şi de orgoliul său, nu va mai fi jucat de nimeni. Timpul marilor doamne apusese; fanteziile regale se îndreptau spre clasa reprezentată de către doamna d'Etioles.

Ludovic al XV-lea manifesta o acută nevoie de schimbare în privinţa căreia persoanele apropiate nu aveau nicio îndoială. La treizeci şi cinci de ani, după experienţele trăite pe timpul ciudatului ataşament faţă de cele trei surori Nesle, a intuit prea bine calculele de la Curte şi capcanele ce i se întind inimii lui. Simţea nevoia să alăture plăcerii cunoaşterea altor moravuri, altele decât cele tradiţionale, a altor pasiuni pe care le bănuia mai puţin marcate de cupiditate şi pe care şi le imagina mult mai sincere. Este informat asupra femeilor din Paris din cronica scandaloasă adusă în fiecare dimineaţă de către valeţii lui, ca şi din corespondenţa violată uneori pentru a-l amuza şi ceea ce a aflat l-a incitat să cunoască mai îndeaproape această categorie a supuşilor săi. Mentorul lui în încălcarea normelor de conduită, domnul

de Richelieu[1], care îşi exercită pasiunile asupra oricăror inimi fără să le dispreţuiască nici pe cele de rând, i-a .acut în această privinţă confidenţe cum nu se poate mai instructive. Există oare o pasiune mai adevărată în violenţa ei, mai interesantă în nebunia ei, pentru un egoist dornic de senzaţii rare, ca cea de pe urma căreia se stinge doamna de la Popeliniere din cauza lui Richelieu? între cei doi bărbaţi, nu în aceeaşi măsură blazaţi, dar la fel de străini de adevărata iubire, se pot imagina conversaţii cu consecinţe previzibile.

Poate că hotărârea regelui era dictată de dorinţa de a o menaja pe regină de atâtea ori rănită până atunci. Poate că Ludovic al XV-lea îşi imagina că îi respectă mai mult susceptibilităţile. Ştie câte umilinţe a suferit ea văzând că îşi alege amantele dintre doamnele din palat, cele ale căror prezenţă şi omagii trebuie să le suporte în fiecare zi, potrivit etichetei. Pe de altă parte, cum să nu se gândească deloc la fetele care cresc, la Delfinul care tocmai se însoară şi care condamnă deschis, de pe acum, dintr-o profundă iubire faţă de mama lui şi în numele educaţiei creştine primite, conduita paternă? Aceste considerente, oricât ar părea de vulgare şi demodate faţă de moravurile secolului, atârnă destul de greu în balanţă.

Incidentele survenite la Metz cu prilejul îmbolnăvirii regelui au ilustratforţa principiilor care salvgardează familia. Dispreţul manifestat faţă de doamna de Châteauroux şi

[1] Louis Frangois Armând de Vignerot du Plessis, duce de Richelieu, mareşal al Franţei (1696-1788), nepotul celebrului cardinal de Richelieu, s-a distins în mai multe lupte. Prieten al lui Voltaire, el incarnează libertinajul secolului al XVIII-lea (n.tr.).

sprijinul de care a beneficiat facţiunea habotnică din partea opiniei publice l-au determinat pe Ludovic al XV-lea să ţină seama de moralitatea naţiunii, ştiut fiind faptul că ea nu tolerează cu uşurinţă anumite excese scandaloase[1]. Dacă îi este imposibil să se întoarcă la regină, ar putea cel puţin să nu-şi mai afişeze adulterul. Frumosul nume de Ludovic cel Iubit, dat de popor în timpul periculoasei lui maladii, nu se va menţine decât cu acest preţ.

Deşi era indiferent faţă de o mulţime de lucruri, regele Ludovic al XV-lea nu suporta să se aducă atingere liniştii lui personale. Hărţuielile îl tulburau şi îl iritau. Cele pe care le resimţea mai acut nu veneau din partea familiei, a preoţilor săi sau a opiniei publice. Ele izvorau din situaţia echivocă în care îl plasaseră opţiunile anterioare. O metresă aleasă din rândul curtenilor şi declarată oficial, aşa cum pretind toate, generează mii de dificultăţi. Intrigile guvernului ameninţă fără încetare să exploateze pasiunea regală; acestea se complică, atât în viaţa de zi cu zi, cât şi în clipele inevitabile ale rupturii, interesele care intră în joc vizând uneori securitatea tronului.

Prin urmare, regele nu mai vrea să aibă de-a face cu femei de viţă nobilă; le consideră orgolioase, avide sau dominatoare. E dezgustat de neajunsurile politice pe care le provoacă. Noile lui înclinaţii devin de notorietate publică, şi Starea a Treia se simte onorată. Lumea se hazardează să-şi pună speranţele într-o şansă insolită. Toate burghezele, pe care nu le reţine nici oglinda, nici conştiinţa, îşi închipuie că ar putea avea norocul să-l

[1] Relatarea evenimentelor din 1744, premergătoare faptelor prezentate aici, se află într-o lucrare anterioară intitulată : *Ludovic al XV-lea şi Maria Leszczynska* (n.a).

cucerească pe suveran. Aşa se explică atmosfera de surescitare ambiţioasă din jurul regelui în timpul balului mascat prilejuit de căsătoria prinţului moştenitor.

Memorabila noapte de la Versailles a rămas cunoscută contemporanilor ca fiind noaptea în care suveranul a aruncat batista în nebunia dezlănţuită a carnavalului. Bernis susţine chiar că atunci s-a putut întrevedea aventura doamnei d'Etioles, iar Voltaire face aluzie în acelaşi sens când îi adresează tinerei femei un madrigal ininteligibil pentru contemporani, prin care saluta, primul, favorurile de care avea ea să se bucure:

Cezar, acest erou strălucit De
Roma idolatrizat, în lupte mereu
învingător,
Pătruns de un tainic fior Divinei
Cleopatra s-a-nchinat.
Războinic şi amant de glorie acoperit
împletea laurii cu ramura de mirt;
Dar azi, tisa e arborele ce-l slăvesc în cânt De
la o vreme încoace de el mă ocup eu,
Nu de lauri însângeraţi de-al luptei mândru zeu Şi
nici de mirt atras eu nu mă simt.

Cronicarii moderni au considerat mai picant ca, în baza unor mărturii de o autoritate îndoielnică, să transfere originile acestei aventuri la balul mascat de la Primărie, unde regele s-a dus câteva zile mai târziu. De altfel, putem reconstitui cu deplină exactitate tot ce s-a întâmplat pe durata acestei a doua nopţi. Nimic nu ne-ar putea

oferi o imagine mai cuprinzătoare asupra obiceiurilor vremii şi nu ar permite o apreciere mai corectă asupra începuturilor reale ale misterioasei legături a regelui.

Era o serbare realmente celebrată de întreaga naţiune acea căsătorie a Delfinului care pecetluia alianţa - atât de compromisă în momentul celei de-a doua logodne a lui Ludovic al XV-lea - între cele două ramuri ale casei de Bourbon. Mai mult chiar decât mariajul contractat cu cinci ani în urmă de către fiica mai mare a regelui cu infantul don Philippe, noua uniune a prilejuit organizarea unor ceremonii şi serbări excepţionale. Curtea, potrivit uzanţelor, începuse seria. La Versailles avusese loc, înaintea serii balului mascat, un alt bal magnific, ilustrat de Cochin, cu prilejul căruia infanta şi-a demonstrat la menuet graţiile spaniole. Dansul s-a desfăşurat în somptuoasa Sală a Manejului, decorată de către Slodtz în 1737 şi care găzduia toate serbările până când avea să fie construită clădirea Operei. Chiar în ziua nunţii, în acest loc frumos, transformat în sală de spectacol şi împodobit cu loje pline de flori, fusese reprezentat un balet de circumstanţă, *Prinţesa de Navarra,* operă alegorică de Voltaire şi Rameau, unde, într-o apoteoză finală, decorul Munţilor Pirinei, dispărea înlocuit de un Templu al Iubirii.

Pentru că, într-adevăr, potrivit afirmaţiei atribuite lui Ludovic al XlV-lea, nemaiexistând Pirineii, iar securitatea naţională asigurată deja prin compania lui Maurice de Saxa, fiind garantată printr-o alianţă durabilă, lumea putea trăi într-un climat de încredere absolută. Niciun eveniment survenit pe parcursul vreunei domnii, indiferent sub

ce rege (iar domnitorul nu era el oare Ludovic cel Iubit?), nu era mai popular în Franţa ca mariajul Delfinului care asigura succesiunea paşnică la tron. în fine, în cazul de faţă, infanta Marie-Raphaelle, despre care se spunea că ar fi avut o fire agreabilă, pe gustul tânărului ei soţ, inspira cele mai vii sentimente junilor galanţi ai naţiunii.

Cu fiecare ocazie atât de solemnă, Parisul îşi reînno- ia cu ingeniozitate motivul general al serbărilor pe care le organiza. Imaginaţia artiştilor săi şi bunul gust al locuitorilor capitalei generau invariabil o idee de ansamblu fericit concepută, care, fără a se repeta vreodată, fixa în memoria poporului datele şi evenimentele. Serbările din 1745 se remarcaseră printr-o operă de arhitectură efemeră, nemaiîntâlnită până atunci: la iniţiativa Starostelui negustorilor se amenajaseră şapte săli de bal în principalele pieţe ale Parisului, a căror decoraţie, elegantă şi variată, fermeca privirea. Lumea bătea oraşul cât era ziua de lungă ca să vadă arcul de triumf ce servea drept intrare pentru sala din piaţa Dauphine, cele două galerii cu zăbrele din piaţa Ludovic cel Mare (Vendome), lunga galerie pictată cu peisaje, decoraţia cu frunză de viţă şi ciorchini de struguri de pe strada Sevres, pilaştrii de marmură din piaţa Bastiliei. Peste tot, într-un aranjament diferit, apăreau însemnele Franţei şi ale Spaniei, medalioanele familiei regale şi marile figuri alegorice îndrăgite la vremea aceea. Noaptea, sălile erau iluminate; aici se ofereau vin şi carne şi se organizau hore între cetăţenii cartierului, printre care se amestecau în trecere măştile carnavalului.

în timp ce oamenii de rând se fâţâiau în spaţiile amenajate pentru ei, la Primăria oraşului se pregătea

balul mascat menit să rivalizeze cu balul de la Curte. Se presupunea că va veni şi regele, dar incognito, Delfinul singur urmând să apară ca să mulţumească edililor pentru demonstraţiile de simpatie prilejuite de celebrarea căsătoriei lui. Era noaptea unei duminici de petrecere. Starostele negustorilor adăugase sălii mari o a doua, construită în curte, al cărei plafon atingea înălţimea acoperişurilor. Spre această curte dădea apartamentul pregătit pentru Delfin.

După ce şi-a plimbat privirea peste mulţimea dansatorilor, aşteptând zadarnic să apară regele, tânărul prinţ a coborât o clipă în mijlocul oamenilor, în domino şi fără mască, iar cele douăzeci şi patru de gărzi de corp care îl însoţeau i-au croit cu greu drum spre caleaşca sa. Avocatul Bărbier relatează cu un umor sumbru in- cidenele acelei nopţi. „Era un puhoi de lume şi o agitaţie teribilă. Nu puteai nici să urci, nici să cobori scările. Valul mulţimii te purta pe sus; te sufocai, ţi se făcea rău. Fuseseră amenajate şase bufete prost asortate şi urât mirositoare; băuturile răcoritoare au dispărut începând cu ora trei după miezul nopţii. Parizienii îşi exprimau la unison nemulţumirea la adresa organizatorilor. Probabil că se distribuiseră nu numai bilete fără număr, dar şi la tot soiul de oameni nepotriviţi, cu siguranţă tuturor muncitorilor şi furnizorilor primăriei, fiindcă neamurile proaste erau cu duiumul."

Către orele unsprezece, regele părăsea apartamentele din Versailles într-un domino negru, împreună cu ducele d'Ayen şi alţi câţiva apropiaţi, şi se îndrepta spre balul public din vecinătatea Palatului. Avea de gând să-şi omoare timpul până în momentul în care bănuia că

Delfinul va părăsi Parisul, ca să nu se întâlnească cu el şi să-şi asigure astfel o apariţie incognito. La o oră după miezul nopţii, regele şi suita lui urcă în caleaşcă. La Sevres îl întâlneşte pe Delfin şi escorta lui; acesta se apropie de tatăl său şi îi aduse la cunoştinţă dezordinea care domneşte la balul Primăriei. Pentru moment, regele hotărăşte să nu mai treacă pe acolo şi se duce la Operă, unde plăteşte bilet de intrare la bal; aici se amestecă în continuare în mulţime şi dansează două cadriluri fără să fie recunoscut. Pentru mai multă siguranţă, caleaşca de la Curte este expediată şi toată suita urcă în trăsuri de piaţă. în sfârşit, regele intră în Primărie, unde îşi stabilise probabil mai multe întâlniri, printre altele cu o frumoasă tânără remarcată la balul de la Versailles. O caută îndelung, dar se pare că nu va veni; probabil că-şi încunoştinţase părinţii, care se arată încântaţi în primul moment, însă refuză să dea curs fanteziilor Maiestăţii Sale. în noaptea aceea, mari seniori din suita regelui se duc la ea acasă, discută cu mama, imploră, ameninţă; nimic nu îi convinge pe aceşti oameni cinstiţi să le încredinţeze copila.

Regele se consolează la gândul că doamna d'Etioles e la bal şi îl aşteaptă. Vor fi văzuţi împreună de către un tânăr colonel care însoţise la serbare o femeie de la Curte şi care avea să povestească: „Era o înghesuială atât de mare, că doamna cu care venisem, temându-se să nu fie sufocată, a cerut ajutor Starostelui negustorilor, domnul de Bernage; el ne-a condus într-un cabinet unde, abia intraţi, am văzut-o apărând pe doamna d'Etioles, cu care cinasem cu câteva zile înainte. Era într-un domino negru, dar într-o mare dezordine, fiindcă şi ea fusese

împinsă şi îmbrâncită de mulţime. O clipă mai târziu, două măşti, şi ele în domino negru, au străbătut acelaşi cabinet; pe una am recunoscut-o după statură, pe cealaltă după glas: erau domnul d'[Ayen] şi regele. Doamna d'Etioles a plecat pe urmele lor spre Versailles." Prin aceste ultime cuvinte, martorul nostru simplifică lucrurile; în realitate, noaptea s-a terminat cu totul altfel: regele a solicitat onoarea de a o conduce pe doamna d'Etioles la mama ei.

Urcă în trăsură împreună cu ducele d'Ayen. Cum tot Parisul este treaz şi sărbătoreşte până în zori, străzile sunt pline de lume, păzite, blocate; drumul este lung din Place de Greve până în strada Croix-des-Petits-Champs. La o intersecţie, în faţa sergenţilor care se opun trecerii, birjarul refuză să mai înainteze. Doamna se sperie; regele se impacientează: „Dă-i un ludovic", îi spune el ducelui, dar acesta se opune: „Maiestatea Voastră trebuie să fie prudentă; poliţia ar face cercetări şi mâine s-ar afla încotro am plecat". în schimbul unui singur taler de şase livre, birjarul îşi îndeamnă caii, străbate mulţimea şi regele Franţei, mândru nevoie-mare de aventura sa, poate să-şi lase partenera la uşa locuinţei sale fără alte peripeţii.

S-a întors la Versailles la ora opt şi jumătate. „De îndată ce a sosit, şi-a pus o redingotă şi s-a dus să asculte slujba în capelă. Dar acolo nu era nici urmă de preoţi sau de gărzi de corp; toţi au fost preveniţi cât mai prompt posibil." Această slujbă de dimineaţă, în asemenea împrejurări, scandalizează un suflet pios; dar Ludovic al XV-lea crede că este dator să dea un exemplu bun. După ce a ascultat-o de bine, de rău, s-a dus să se

culce şi a dat ordin să nu fie deranjat până la ora cinci. Eticheta trezirii a fost respectată întocmai. Regina, pe care o aşteptau trăsurile ca să o conducă la slujba de seară din parohie, a venit în dormitorul regelui de îndată ce acesta s-a trezit. Prinţul moştenitor şi prinţesa şi-au făcut apariţia ceva mai târziu. Potrivit unei expresii care circulă la Curte „pentru rege s-a luminat de ziuă abia la ora cinci".

Oare numai incidentele unei nopţi de carnaval să fi determinat legătura regelui, o legătură realmente sentimentală la început, dar ale cărei etape aveau să fie stabilite de o savantă strategie feminină? Această aventură clandestină din Paris, un pas de neconceput în viaţa de până atunci a lui Ludovic al XV-lea, ascunsă cu grijă, marca oare un succes al hazardului sau încununa o campanie de durată? Contemporanii afirmă că viitoarea marchiză de Pompadour nu avea de ce să se mire de norocul său. încă de mică, mama ei îi inoculase ideea că aici avea să ajungă într-o bună zi. La nouă ani o dusese la o ghicitoare şi nu este de mirare că în capul listei cu sumele plătite de marchiza de Pompadour figurează „şase sute de livre doamnei Lobon, fiindcă i-a prezis, la vârsta de nouă ani, că va ajunge într-o zi metresa lui Ludovic al XV-lea". Bernis scrie, la rândul său, în *Memorii:* „Publicul a fost foarte mirat de preferinţa manifestată de rege faţă de ea; acest public nu ştia că prinţul, după mariajul ei, o vedea adesea la vânătoare în pădurea Senart, că scutierii Maiestăţii Sale îşi făceau veacul la ea acasă şi că doamna de Mailly se temea mai mult de doamna d'Etioles decât de oricare altă femeie".

PIERRE DE NOLHAC

Doamna Le Normant d'Etioles, Jeanne-Antoinette Poisson după numele de fată, născută la Paris pe strada Clery în ziua de 20 decembrie 1721, avea pe atunci douăzeci şi patru de ani şi una dintre situaţiile cele mai invidiate din Paris. Duşmanii ei s-au întrecut în a-i ponegri peste măsură originile - modeste, ce-i drept-, în legătură cu care s-a aflat de foarte puţină vreme adevărul.

Tatăl ei fusese un finanţist de anvergură modest, domnul Frangois Poisson, născut în 1684 în familia unui ţesător din Provencheres, în dioceza Langres. înainte de a ajunge la bunăstarea ce i-a permis fiicei sale să contracteze o căsătorie strălucită, acest Poisson a avut parte de o carieră destul de furtunoasă. La douăzeci de ani a părăsit casa părintească pentru a însoţi serviciile de manutanţă ale armatei mareşalului de Villars în calitate de căruţaş. Fraţii Pâris, faimoşii furnizori de merinde, l-au remarcat, l-au încredinţat la început roluri inferioare, după care l-au făcut unul dintre principalii lor agenţi comerciali.

în vremea aceea, orice asemenea intermediar avea posibilitatea să obţină câştiguri fabuloase prin utilizarea îndrăzneaţă a creditului. Poisson, care părea să exceleze în domeniu, a ajuns să se bucure în scurt timp de încrederea absolută a patronilor săi. A fost angajat de către regent în timpul ciumei din Provence ca să procure cele necesare traiului pentru această provincie, s-a achitat onorabil de misiune şi a obţinut, prin cumpărare, slujba de „furier al corpului Alteţei Sale Regale, Monseniorul duce d'Orleans". Mereu în serviciul fraţilor Pâris şi lucrând alături de ei, s-a ocupat de aprovizionarea capitalei în timpul crizei de grâu din 1725. Dar aceste

ultime operaţiuni au atras atenţia intendenţilor din finanţe, care au dat la iveală faptul că se derulaseră afaceri fictive. S-a alcătuit o comisie specială pentru verificarea conturilor domnului Poisson. A fost declarat debitor faţă de Trezoreria regală cu o sumă de două sute treizeci şi două de mii de livre în urma hotărârii judecătoreşti a Consiliului de Stat din 20 mai 1727. Cum nu putea rambursa nimic, neavând cum să obţină banii avansaţi, bunurile i-au fost confiscate şi nu i-a rămas decât să „absenteze", o expresie frecvent folosită în vremea aceea, pentru a desemna o indispensabilă fugă.

Afost Frangois Poisson condamnat la spânzurătoare? Douăzeci de ani mai târziu, la Paris, toată lumea părea interesată de acest subiect. Dar mărturii asupra arestării infamante nu se regăsesc nicăieri. Evazionismul era considerat un delict aşa că, în perioada exilului autoim- pus în Germania, şi-a mobilizat toate forţele pentru a determina autorităţile să revizuiască procesul. Se număra printre oamenii capabili şi utili, care ştiau să-i atragă şi pe alţii în propria salvare. Cu toate acestea, deşi s-au făcut nenumărate demersuri pe lângă cardinalul Fleury în numele lui, nu a putut reveni în Franţa decât după opt având asupra sa un bilet de liberă trecere. în 1739 a ..'•'t'niJt din partea Consiliului o ştergere parţială a datoriei, care marca începutul reabilitării. Mai târziu, când fiica lui a intrat în graţiile regelui, probabil că Poisson a fost complet repus în drepturi. Printr-o ironie a sorţii, în scrisorile lui de înnobilare sunt din nou menţionate serviciile aduse de el în timpul foametei din 1725; i se făcea acum un titlu de glorie din aceleaşi considerente care s-ar fi putut, odinioară, solda cu condamnarea la spânzurare.

Iată ce se afirmă în legătură cu rolul lui Poisson în scrisorile întocmite în numele regelui în luna august 1747: „Suntem convinşi că n-am fi putut încredinţa unui om mai potrivit sarcina aprovizionării oraşului Paris şi a mai multor magazine şi pieţe limitrofe, pentru a cărei îndeplinire nu şi-a cruţat nici averea, nici eforturile şi nici creditul de care se bucura. Cu toate acestea şi în pofida succeselor datorate talentului său, a vigilenţei şi a zelului, nu a putut obţine dreptatea care i s-ar fi cuvenit în privinţa rambursării sumelor avansate şi a împrumuturilor contractate; astfel, timp de peste douăzeci de ani s-a văzut expus urmăririlor celor mai riguroase, ce l-au obligat să-şi abandoneze afacerile şi familia şi să trăiască timp de opt ani într-un refugiu găsit doar într-o ţară străină. în sfârşit, conduita domnului Poisson, examinată de funcţionarii cei mai echitabili şi cei mai luminaţi, a evidenţiat deplina probitate şi neştirbita sa fidelitate; împrumuturile făcute de el au fost justificate, avansurile lichidate, iar el şi-a dobândit averea şi libertatea..." Se pare că scrisorile regale conţin o parte de adevăr. Acestea se sprijină pe decizia din 1739, mult anterioară epocii în care Ludovic al XV-lea şi-ar fi putut manifesta interesul faţă de doamna d'Etioles, şi coincid cu documentele contemporane cele mai serioase ce atestă anumite merite ale personajului.

Domnul Poisson se reabilitase deja în ochii contemporanilor săi printr-o strălucită intrare în serviciul regelui, ceea ce a închis pentru un timp gura invidioşilor. în luna iulie 1741, în momentul în care în Germania mocneşte războiul, iar Franţa se pregăteşte să întreprindă o campanie împotriva reginei Ungariei, el a fost trimis la electorul din Cologne (Koln) cu o misiune confidenţială

de către marchizul de Breteuil, ministrul de Război. în acelaşi timp i s-a încredinţat sarcina de a încheia pentru fraţii Pâris o serie de operaţiuni dificile şi secrete în legătură cu aprovizionările militare de pe malurile Rinului. De bună seamă, avuseseră încredere nu numai în experienţa câştigată de el în această ţară, dar şi în integritatea lui, altfel nu l-ar fi însărcinat să organizeze atâtea depozite pentru taberele de iarnă şi să transporte cantităţi considerabile de mărfuri, menite să asigure subzistenţa trupelor franceze. în scrisorile sale, ministrul dă o înaltă apreciere talentelor lui Poisson.

Misivele primite de la Pâris-Duverney sunt şi mai semnificative, reprezentând o mărturie a strânselor legături stabilite cu protectorii săi: „Domnul de Breteuil şi domnul Controlor general, scrie finanţistul, v-au văzut documentele; Eminenţa Sa [Fleury] l-a cercetat pe cel care însoţeşte ordonanţa obţinută de dumneavoastră la Paderborn; toată lumea este mulţumită de conduita dumneavoastră şi, în ce mă priveşte, sunt pe deplin satisfăcut... Nu ştiu dacă se va putea face uz de ceea ce aţi obţinut, dar asta nu vă ştirbeşte cu nimic meritul. Aveţi permisiunea să vă referiţi la mine pentru a conferi greutatea cuvenită acţiunilor dumneavoastră... Bucuraţi-vă, în aşteptare, de creditul care vi se acordă aici; modul în care se gândeşte aici e foarte important pentru mine, având în vedere veritabilul interes pe care îl manifest pentru tot ceea ce vă priveşte". Acesta este tonul corespondenţei dintre şef şi agentul său. îi împărtăşeşte, printre altele, dorinţa de a abandona acea „muncă forţată" care îl epuizează şi de a-şi lua o binemeritată vacanţă; adaugă chiar şi veşti despre doamna Poisson pe care

s-a dus să o vadă şi „a cărei sănătate nu-i chiar atât de înfloritoare precum ar dori el“; îl ţine la curent pe tatăl care pare foarte preocupat de indispoziţiile tinerei doamne d'Etioles şi de cele „câteva accese de febră suferite la ţară, de unde a trebuit să se întoarcă".

De această misiune a lui Franşois Poisson în Westfalia se leagă prima scrisoare existentă de la fiica lui, datată 3 septembrie 1741, acum uşor de înţeles: „Singura consolare, îi scrie doamna d'Ertioles, pentru durerea provocată de absenţa dumitale o constituie laudele pe care ţi le aduce întregul Paris. Toate astea mi se par fireşti; e bine ca lumea să-ţi recunoască meritele. Apropo, e admirabil stilul pe care îl abordezi în scrisorile adresate marilor dumitale prieteni; pe bună dreptate se spune că o franceză aleasă conferă demnitate".

Nu am văzut paginile adresate de domnul Poisson fraţilor Pâris care au trezit atâta tandră admiraţie din partea fiicei sale; cu aceeaşi poştă care îi aducea această scrisoare mai sosea una din partea lui Pâris de Montmartel. Tonul ei atrage în mod special atenţia: „încă n-am răspuns la una dintre scrisorile dumitale, dragul meu Frangois, pentru *că generosul* [Duverney] avea întotdeauna grijă de asta. Şi poate că nici astăzi n-aş fi aşternut pe hârtie aceste rânduri dacă n-aş fi ţinut să-ţi aduc la cunoştinţă eu însumi cât de mulţumiţi suntem de tot ceea ce ai făcut şi faci în continuare; eu eram convins din capul locului, dar ştii că nu toată lumea îmi împărtăşea părerea. Raţiunea este cât se poate de simplă: puţini se pricep în meserie şi încă şi mai puţini sunt la curent cu prietenia pe care ne-o porţi. Tocmai acest ultim punct îţi conferă un plus de forţă." Prietenul care îi scrie astfel

domnului Poisson este cel care a fost cu douăzeci de ani mai înainte naşul fiicei sale; totodată, este protectorul cel mai sigur al familiei, iar bârfitorii i-au alăturat multă vreme numele de cel al frumoasei doamne Poisson.

Doamna Poisson a făcut mari eforturi pentru reabilitarea soţului său, vădind tenacitatea unei mame pasionate, care nu se gândeşte decât la viitorul fiicei sale. Nu se simte câtuşi de puţin legată de bărbatul cu care s-a căsătorit, un individ cu un aspect vulgar, aspru în vorbire, fiu al pământului, anevoie cizelat de activitatea financiară în pofida inteligenţei sale. O simplă asociere de interese stă la baza relaţiei sale cu parizianca ambiţioasă pentru care mariajul a deschis drumul marilor intrigi. Cu toate acestea, s-a dat o amploare disproporţionată scandalului în care a fost implicată doamna Poisson, fapt explicabil dacă ţinem seama de mediul şi epoca în care a trăit.

Madeleine de la Motte aparţinea unei familii mai bune decât cea a soţului. Tatăl ei era „măcelarul Invalizilor", ceea ce însemna că domnul de la Motte, comisar de artilerie, făcuse avere la Casa regală a Invalizilor ca antreprenor al produselor din carne. Fata era, spune Bărbier, „o brunetă frumoasă, cu pielea albă, una dintre cele mai frumoase femei din Paris, înzestrată cu maximum de inteligenţă imaginabilă". Se afirmă că era mult mai frumoasă decât doamna de Pompadour, dar din păcate nu dispunem de niciun portret autentic ca să ne putem face o părere.

Faptul că doamna Poisson şi-a oferit graţiile lui Paris de Montmartel, iar mai târziu altor câţiva dintre contemporanii ei, nu prezintă niciun interes pentru istorie, aceasta fiind nevoită să facă multe concesii la capitolul moravuri. Totuşi, trebuie spus că mai târziu, pentru a minimaliza norocul exorbitant al fiicei sale, răutatea şi invidia i-au alterat memoria. Se cuvine mai curând să dăm crezare unor oameni de spirit care o frecventau asiduu şi se simţeau bine în salonul ei de burgheză. „Limbajul ei nu era al unei persoane din lumea bună, spune Bernis, care o întâlnea la o prietenă comună, dar era inteligentă, ambiţioasă şi curajoasă."

Doamna Poisson trăise o vreme în condiţii mizerabile din cauza sechestrului pus asupra bunurilor soţului ei. întrucât exilul acestuia se prelungea, ea s-a consolat în cele din urmă, acceptând atenţiile asidue ale unui galant general, Charles Le Normant de Tournehem, celibatar inteligent şi impozant, prieten al artiştilor şi al artelor. Când domnul Poisson a revenit la Paris, a descoperit în el un prieten inimos, serviabil şi bogat. A înţeles care era preţul unei cordialităţi tolerate de uzanţele vremii. Bunele raporturi dintre cei doi aveau să continue pe tot parcursul vieţii lor, corespondenţa dintre ei constituind o mărturie edificatoare în acest sens: „Deşi suntem de aceeaşi vârstă, îi scria Tournehem lui Poisson în 1751, este o mare diferenţă între noi doi; dumneata eşti la fel de vioi şi la fel de activ ca la douăzeci şi cinci de ani, pe când eu sunt din ce în ce mai greoi pe zi ce trece", dar îl asigura pe vechiul lui prieten, îmbrăţişându-l, că inima lui Charles al lui nu îmbătrânise. De mulţi ani se simţeau

legaţi printr-un sentiment respectabil, fiindcă domnul de Tournehem se ataşase profund de cei doi copii pe care îi văzuse crescând la doamna Poisson şi cărora avea de gând să le asigure viitorul.

Abel, cu patru ani mai mic decât sora lui, se remarca printr-o vie inteligenţă, iar Jeanne-Antoinette era atât de fermecătoare, încât nu puteai să nu o îndrăgeşti. Tournehem avea să joace pe lângă fiica prietenului său rolul unui tată adoptiv, rol derutant chiar şi pentru contemporanii grăbiţi să tragă concluzii maliţioase; căci tatăl adevărat nu a cedat nimănui responsabilitatea educaţiei copiilor în primii ani de viaţă. Continuând să-şi dirijeze familia chiar şi din exil, şi-a exprimat dorinţa ca fetiţa lui să intre într-o mănăstire şi a purtat el însuşi o corespondenţă asiduă cu maica superioară a lăcaşului pentru a se informa direct de la sursă în legătură cu evoluţia copilului său.

într-adevăr, există o scurtă perioadă de viaţă monahală în existenţa doamnei de Pompadour. A petrecut cel puţin un an la ursulinele[1] din Poissy, unde două mătuşi erau călugăriţe, iar una din verişoare îşi desăvârşea instrucţia. întâmplări mărunte din copilărie dezvăluie deja personalitatea ei de mai târziu. Deşi are abia opt-nouă ani, fetiţa exercită în jurul ei o seducţie căreia era greu să-i rezişti şi care răzbate din toate relatările trimise în Germania de către maica su-

[1] Ursulină - membră a unui ordin călugăresc catolic feminin, înfiinţat în 1534 la Brescia (Italia) de către Angela Merici, care se consacră educaţiei fetelor şi îngrijirii bolnavilor (după dicţ. religios).

perioară: „Adorabila dumneavoastră fiică, Domnule, îi scria maica superioară domnului Poisson în septembrie 1729, exercită un farmec aparte şi intuieşte fără greş ce este spre binele ei. Domnul de la Motte trimite în toate zilele de târg pe câte cineva să afle veşti despre ea şi o scoate din când în când la plimbare împreună cu verişoara ei, Deblois, ca să cineze împreună. Fetiţa nu se plictiseşte deloc la noi, dimpotrivă; a fost încântată să se întoarcă aici. Pe 25 august, de Saint-Louis, la Poissy are loc un târg; am trimis-o acolo împreună cu verişoara ei şi cu una dintre călugăriţele noastre specializată în relaţiile cu exteriorul, ca să le arate toate minunăţiile şi raritătile; le-a dus, de asemenea, la abaţie unde au fost dezmierdate şi apreciate ca foarte drăguţe. De atunci, mereu ni s-au cerut veşti despre ele. în ziua Octaviei[1] Adormirii Maicii Domnului, amândouă au cântat în clasa lor la slujba de vecernie închinată Sfintei Fecioare, ele fiind principalele soliste. Ţin foarte mult una la alta şi sunt nedespărţite. Profesoara de citire se străduieşte din răsputeri s-o înveţe să vă scrie ea însăşi o epistolă ca să vă dovedească dragostea ce v-o poartă. Nu-şi doreşte altceva decât să vă vadă şi să vă îmbrăţişeze."

încă din perioada aceea, micuţa elevă de pension are o încântătoare poreclă de familie care a însoţit-o şi la mănăstire şi pe care o va păstra până ce va intra în palatul Versailles: pentru toată lumea, ca şi pentru rudele ei, ea este mica regină, „Domniţa".

[1] Perioadă de opt zile care urmează marilor sărbători ale anului; ultima zi din aceste opt zile (n.tr.).

La această vârstă, domnişoara Poisson nu o interesează prea mult pe tânăra sa mamă care duce la Paris existenţa complicată a unei femei frumoase lipsite de resurse. Această jenă financiară este atestată de corespondenţa surorii ei, călugăriţă, doamna de Sainte-Perpetue, adresată domnului Poisson: „Maica superioară, îi scrie ea, este foarte surprinsă că nu mai primeşte noutăţi de la dumneavoastră; nu poate să înţeleagă unde se opresc scrisorile pe care i le trimiteţi. Tot ceea ce ştiu eu este că sora mea Poisson ne-a expediat una desigilată. Presupun că ea le citeşte pe toate mai înainte de a ni le trimite; aşa că, dragul meu frate, vă sfătuiesc să le expediaţi prin poştă: este calea cea mai sigură dacă nu vreţi ca sora mea să afle ce faceţi pentru scumpa dumneavoastră copilă. Sub pretextul pe care şi-l imaginează, cum că i-aţi da prea mult, practic, ea nu-i asigură decât strictul necesar. îmi dau seama că se confruntă cu dificultăţi materiale, dar copila este foarte delicată. Acum chiar a răcit destul de rău, aşa că are nevoie de îngrijiri speciale. Aş mai adăuga că din ludovicul pe care i l-aţi trimis i-am avansat de pe acum un ecu[1]. Maica superioară a apreciat gestul; dacă mai puteţi să-i trimiteţi câte ceva, să n-o faceţi prin sora mea şi nici prin Invalizi... Domniţa este mereu binevoitoare, precum i-e firea, şi îmi vorbeşte adesea despre dumneavoastră, într-una din zile mi-a mărturisit că îşi dă seama cât de mult o iubiţi şi că nu are o inimă destul de mare ca să vă iubească pe cât meritaţi, dar că ţine la dumneavoastră din tot adâncul inimioarei şi că, pe măsură ce creşte,

[1] Veche monedă franceză din aur, apoi din argint (n.tr.).

simte cum sporeşte şi prietenia pe care v-o poartă. Nu pot să vă transmit tot ce-mi spune ea... Cred că aţi aflat că avem un prinţ moştenitor; tot Parisul e în sărbătoare. Sper ca toate acestea să pună capăt şi problemelor dumneavoastră."

Doamna Poisson, reţinută la Paris de alte preocupări, călătorea rareori la Poissy, având grijă doar să-i trimită regulat fiicei sale lenjerie şi rochiţe de pânză. Tatăl nu avea de ce să-şi facă griji că fetiţa i-ar fi prea des încredinţată mamei; totuşi, cu ocazia unei răceli, a luat-o acasă să o îngrijească şi sub acest pretext nu a mai trimis-o înapoi la mănăstire: „Ni s-a spus că nu mai face febră, scria buna maica superioară domnului Poisson, că se simte bine şi că e foarte bucuroasă să stea împreună cu Doamna, mama ei. S-ar părea că va rămâne acolo, în aceste condiţii, domnule, veştile noastre nu vor mai fi atât de sigure; nu vom înceta însă să culegem cât mai multe informaţii pentru că ne interesează soarta fetiţei şi o iubim din toată inima. Ea se poartă întotdeauna foarte frumos şi este atât de drăgălaşă încât îi farmecă pe toţi cei ce o văd".

Era în ianuarie 1730 şi copila abia împlinise opt ani. Nu va uita niciodată timpul plăcut petrecut la mănăstire, timp de care nu va mai avea niciodată parte pe viitor. Mai târziu avea să-i ofere o pensie bătrânei ei mătuşi, călugăriţa, şi va contribui cu câteva mii de livre la repararea mănăstirii Poissy. Dar aceasta nu va rămâne decât o amintire vagă, ştearsă în memoria ei de anii fantastici care au urmat şi de primele succese obţinute în viaţa socială, succese pentru care doamna Poisson s-a priceput de minune să o pregătească.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Domnişoara Poisson a început să-şi exercite puterea de timpuriu. Persoanele din anturajul mamei sale continuau să o numească „domniţa", căci ea făcea parte din categoria acelor fiinţe dominatoare, obişnuite să li se recunoască superioritatea, dar fără ostentaţie, care reuşeau să-şi facă iertate meritele prin incomparabilul lor dar de a plăcea. O educaţie desăvârşită conferea un plus de rafinament seducătoarei tinere. Doi poeţi tragici au învăţat-o arta declamării şi jocul scenic; este vorba de Crebillon, la fel de celebru pe atunci cum fusese Corneille, şi Lanoue, care, după câteva succese de autor, s-a angajat ca artist la Theâtre-Frangais. Tânăra ştia să danseze la perfecţie, desena destul de bine şi poate că îi plăcea încă de pe atunci să plimbe şpiţul pe o placă de aramă. Dar principalul ei talent, în acea perioadă a vieţii sale, era cântul; se conducea după principiile lui Jelyotte, cântăreţ de operă, la fel de îndrăgit prin saloane ca şi la teatru şi ale cărui succese, se spune, nu se limitau doar la aplauze.

înzestrată cu atâtea daruri naturale, cultivate sub îndrumarea unor străluciţi maeştri, domnişoara Poisson constituia o prezenţă solicitată la reuniunile din lumea bună. Mama şi-a dat imediat seama că, datorită fetei, i se deschid uşi altminteri închise pentru ea. Erau primite la reşedinţa Angervilliers, unde tânăra a cântat într-o zi marea arie din *Armide* de Lulli[1] şi a vrăjit-o până într- atât pe doamna de Mailly, încât aceasta abia s-a abţinut

[1] Jean-Baptiste Lully sau Lulli (1632-1687) - violonist şi compozitor italian, naturalizat francez, şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii în Franţa. A compus o duzină de tragedii lirice, balete şi divertismente pentru comediile lui Moliere (n.tr.).

să nu o sărute. Se poate presupune că fuseseră admise în câteva cercuri mai puţin inaccesibile, unde spiritul şi talentele le-ar fi îndreptăţit să se numere printre invitaţi. La doamna de Tencin se simţeau aproape ca acasă, bătrâna femeie de litere fiind una dintre prietenele lor. Conversaţia romancierilor la modă, Marivaux şi Duclos, supeurile la care era ascultat incisivul Piron, ca şi Montesquieu şi Fontenelle, avea darul să ascută spiritul femeilor. Tânăra găsea aici, dacă nu principii morale, cel puţin firescul manierelor asociat cu o cunoaştere precoce a lumii.

Educaţia ei fusese finanţată de către Tournehem, a cărui dragoste avea să o recompenseze ea mai târziu prin acordarea funcţiei de director general al Clădirilor regale. De altfel, domnul Le Normant de Tournehem nu înţelegea nicidecum ca mariajul ei să-l lipsească de prezenţa acestei copile fermecătoare căreia avea să-i încredinţeze misiunea perpetuării propriei stirpe. De îndată ce a împlinit douăzeci de ani, a căsătorit-o cu un nepot al său, doar cu patru ani mai în vârstă decât ea. Tânărul Charles-Giullaume Le Normant, fiul trezorierului general al monetăriilor, era o partidă excelentă pentru fiica lui Frangois Poisson. Cu o înfăţişare oarecare şi mărunţel de statură, se remarca în schimb prin distincţia sentimentelor şi o comportare dintre cele mai alese. Lumea nu se putea abţine să nu remarce prezenţa în actul de mariaj a unor titluri răsunătoare ca cel de scutier, cavaler de onoare la tribunalul din Blois, senior d'Etioles Saint-Aubin, Bourbon-le-Château şi alte locuri.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Ceremonia căsătoriei s-a oficiat pe 9 martie 1741 în biserica Saint-Eustache. Cu câteva zile mai înainte a fost semnat la familia Poisson, de pe strada Richelieu, dinaintea notarului Perret, un contract prenupţial nu lipsit de interes. Acesta prevedea respectarea regimului matrimonial legal al bunurilor; dar aportul fiecăruia dintre soţi era foarte inegal. Cu multă strădanie, părinţii viitoarei mirese au reuşit să-i alcătuiască o dotă de o sută douăzeci de mii de livre, respectiv: „treizeci de mii în pietre preţioase, bijuterii, lenjerie şi îmbrăcăminte pentru folosinţa numitei domnişoare[1]', şi o casă mare situată pe strada Saint-Marc, estimată la nouăzeci de mii de livre. La acestea se adăugau o sută patruzeci şi una de livre, opt terenuri şi şase dintre ultimele rente viagere, denumite asigurări pe viaţă, stabilite pe numele viitoarei soţii prin contracte pe o durată de douăzeci de ani. Viitorul soţ urma să primească din partea unchiului său dinspre tată, Charles-Fran?ois-Paul Le Normant de Tournehem, scutier, o donaţie de optzeci şi trei de mii cinci sute de livre sub formă de avansuri la subarendări. Acesta îşi asuma şi alte angajamente prin articolele următoare: „în beneficiul aceluiaşi mariaj, sus-numitul domn Le Normant, unchi, promite şi se obligă să ofere casă şi masă viitorilor soţi şi slugilor lor în număr de cinci, să asigure întreţinerea trăsurilor şi cailor pe durata vieţii respectivului domn Le Normant, unchi, iar în cazul în care viitorii soţi şi domnul Le Normant vor dori să se despartă, din momentul respectiv, numitul domn Le Normant, - unchi - va plăti viitorilor soţi, anual, suma de patru mii de livre reprezentând contravaloarea hranei şi locuinţei. Mai mult, din aceleaşi considerente, numitul

domn Le Normant - unchi - achită asigurarea asupra bunurilor pe care le va lăsa în ziua decesului său, suma de o sută cincizeci de mii de livre urmând să intre în masa succesorală."

Resursele tinerilor căsătoriţi erau considerabile. Graţie generozităţii domnului de Tournehem, ei aveau să locuiască în casa unchiului atât la Paris, cât şi la ţară, fără să suporte niciun fel de cheltuieli, trăind pe picior mare, dintr-o rentă de patruzeci de mii de livre, cu speranţa unei moşteniri consistente de pe urma acestui unchi binefăcător. în ciuda avantajelor asigurate viitorului mariaj, un martor mai bine informat decât cei citaţi, preşedintele du Rocheret, aflat pe atunci în bune relaţii cu întreaga familie, susţine că tânărul a refuzat la început să aibă de-a face cu o femeie, extrem de seducătoare, fără îndoială, dar faţă de care un spirit serios era îndreptăţit să fie circumspect. în schimb, tatăl tânărului Le Normant, văduv, tentat din considerente pecuniare, l-a ameninţat că o va lua el însuşi în căsătorie dacă băiatul nu se decide. Ulterior sentimentele tânărului aveau să devină extrem de înflăcărate. Doamna d'Etioles avea toate calităţile necesare pentru a alimenta pasiunea soţului ei. Şi la toate astea, ea adăuga atuul admiraţiei pe care o stârnea pretutindeni, precum şi talentele unei cochete înnăscute capabilă să-şi înfrâneze sentimentele pentru a spori dorinţa unui bărbat îndrăgostit.

Primul ei portret şi singura amintire păstrată de familia soţului său a fost o pânză de Nattier, pictor al familiei regale şi al Curţii, cel care imortalizase frumuseţea

impresionantă a doamnei de Mailly şi cea semeaţă a doamnei de Châteauroux. Era firesc ca acestui artist la modă să i se comande şi portretul doamnei d'Etioles. Dar operele lui Nattier excelează aproape întotdeauna mai degrabă prin fineţe decât prin fidelitate. Cu atât mai preţios pentru noi este portretul descris în cuvinte simple de locotenentul vânătorilor de la Versailles, un portret atent retuşat vădind acurateţea execuţiei. El face o descriere succintă a graţiosului model, „cu talia cu mult peste medie, zveltă, diafană, suplă, elegantă", situată la graniţa dintre „ultimul grad al eleganţei şi prima treaptă a nobleţei". Ceea ce îi atrage în mod special atenţia este jocul unei fizionomii pe care a examinat-o îndeaproape înainte de a o înţelege cu adevărat: „Chipul ei se potrivea perfect cu statuia - un oval desăvârşit, părul frumos, mai curând şaten-deschis decât blond; ochi destul de mari, împodobiţi de gene frumoase de aceeaşi culoare; nasul drept, buzele bine conturate, dinţii foarte frumoşi şi cel mai încântător surâs. Ochii aveau un farmec aparte, datorat probabil culorilor incerte; aveau în acelaşi timp via strălucire a ochilor negri, tandra melancolie a celor albaştri şi fineţea distinctă a celor cenuşii. Culoarea nedefinită accentua puterea de seducţie şi capacitatea de a exprima toată gama de impresii trăite de un suflet foarte mobil."

în pofida mobilităţii sale, acest suflet de femeie este destul de stăpân pe sine, iar frumoasele trăsături ale chipului nu trădează niciodată adevăratele sentimente. Artiştii o văd şi o înţeleg într-un mod foarte diferit nu numai datorită particularităţilor lor temperamentale, dar şi în funcţie de vârstă sau moment. Este mai indicat să-i

consultăm pe toţi şi să nu ne încredem în niciunul, pentru că domnul de Marigny ne asigură că portretele surorii sale nu i-au semănat niciodată. Pe parcursul îndelungatei perioade de graţie, ea a încântat şi a deconcertat cei mai buni maeştri, care vor surprinde pe pânză doar o parte efemeră a farmecelor ei. După Nattier, cel mai vechi dintre pictorii ei şi fără îndoială cel mai puţin impresionat de model, ea a inspirat permanent pensulele cunoscute sau mitologice ale lui Boucher, ale lui Carie Van Loo, care a îndeplinit asiduu pe lângă ea, fără a fi vreodată mulţumit, funcţia de „prim pictor al regelui" şi, în sfârşit cele ale lui Drouais, care va fi artistul ultimelor ei zile şi va reveni de nenumărate ori asupra dificilului model. Mai dispunea, la nevoie, pentru a-i completa imaginea, de schiţele lui La Tour şi Cochin, sculpturile lui Lemoyne şi ale lui Pigalle. Dar ne vom descurca cu greu în această varietate de documente şi de capodopere.

Doamna d'Etioles dispune de averi şi relaţii care îi permit să primească o societate destul de selectă în reşedinţa Gesvres, închiriată de unchiul Tournehem pe strada Croix-des-Petits-Champs, unde locuieşte împreună cu tatăl şi mama sa. Dar ea aspiră să devină una dintre reginele Parisului, ceea ce nu-i chiar aşa de simplu. La vremea respectivă, bogăţia nu consacra un salon, iar frumuseţea nu se dovedea nici ea suficientă. După toate probabilităţile, tânăra femeie şi-a propus să pătrundă în cel mai strălucit cerc de pe atunci, cel prezidat de doamna Geoffrin în reşedinţa ei de pe strada Saint-Honore, apelând în acest scop la sprijinul amabilei sale fiice, marchiza de la Ferte-Imbault. Prietenia lor era

extrem de preţioasă şi cuprindea un cerc restrâns. Când au primit vizita pe care doamnele Poisson şi d'Etioles au considerat că le-o puteau face, după o prezentare prealabilă la doamna de Tencin, cele două stăpâne ale casei s-au arătat destul de stingherite. Mama ei, povesteşte marchiza, era „atât de discreditată încât nu se punea problema cultivării unei asemenea relaţii"; pe de altă parte, fiica, ireproşabilă şi fermecătoare „merita să fie tratată cu toată curtoazia". Nu era totuşi de *bon ton* să o primeşti pe una fără să o accepţi pe cealaltă.

Ca urmare a deteriorării ulterioare a stării sale de sănătate, doamna Poisson a fost nevoită să abandoneze viaţa mondenă, ceea ce a înlesnit accesul doamnei d'Etioles în înalta societate. A fost repede primită în faimosul salon şi a ştiut să-şi câştige locul cu dibăcie, l-a cerut tinerei marchize permisiunea să o vadă mai des ca să-şi îmbogăţească spiritul şi să „deprindă bunele maniere". în scurtă vreme a stârnit admiraţia doamnei Geoffrin care nu mai contenea cu laudele, în vreme ce ea se arăta cuprinsă de „fericirea nemărginită de a fi admisă în areopagul ei". Ne-o putem imagina exersându-şi aici puterea de seducţie asupra tuturor obişnuiţilor casei, atentă la conversaţiile pe teme de artă întreţinute de amatori în zilele de luni, trezindu-le interesul bătrânilor filozofi de miercuri prin manierele ei frumoase, prin replicile inteligente şi atitudinea degajată, vădind dezinvoltură faţă de îndrăznelile lor.

Nepoata domnului de Tournehem întâlneşte la doamna Geoffrin mulţi bărbaţi pe care nu îi poate primi la ea şi care o apropie de Curte. Din acest punct de vedere o invidiază pe doamna de la Ferte-Imbault, căreia îi

mărturiseşte cu o naivitate considerată ulterior picantă: „Ce fericită sunteţi! îi spunea ea adesea. îl aveţi mereu în preajmă pe fermecătorul duce de Nivernois, pe amabilul abate de Bernis şi pe acest gentil Bernard! Iar eu trebuie să depăşesc toate dificultăţile din lume ca să-l invit doar pe unul dintre ei la un supeu în casa unchiului de Tournehem, pentru că societatea lui îi plictiseşte". Acesta primeşte cu precădere oameni din lumea finanţelor, iar tânăra femeie, deprinsă să frecventeze o societate diferită, nu se poate abţine să nu-i considere „destul de plicticoşi". De pe atunci se pregăteşte să strălucească în alte cercuri şi, pentru a-şi atinge scopul, desfăşoară o politică subtilă şi perseverentă.

îşi petrece verile la castelul familiei d'Etioles, în apropiere de Choisy şi de marile terenuri regale de vânătoare. Ludovic al XV-lea vine destul de des în pădurea Senart pentru a practica sportul său favorit, iar pădurile răsună de cornul gentilomilor participanţi la vânătoare. împreună cu alţi castelani din împrejurimi, doamna d'Etioles este admisă să însoţească echipajele. îmbrăcată în bleu sau roz, obişnuieşte să conducă ea însăşi un faeton uşor, să apară brusc dinaintea regelui ca o zână a pădurii căreia îi cunoaşte toate cărările. Frumuseţea şi tinereţea ei exuberantă nu-l lasă indiferent pe rege. Doamna d'Etioles se va număra printre doamnele cărora, din porunca lui, li se vor trimite în dar veveriţe. Ea însăşi se declară îndrăgostită de rege şi susţine, râzând, că doar Maiestatea Sa ar putea-o absolvi de obligaţiile sale faţă de domnul d'Etioles. Nimeni, în afara unchiului şi a mamei, care ştiu la ce să se aştepte, nu ia în serios această vorbă de duh, iar soţul, un bărbat foarte cinstit şi foarte amorezat, se

supără mai puţin ca oricine. De altfel, tânăra femeie se remarcă printr-o conduită ireproşabilă. După ce a pierdut un fiu la o vârstă fragedă, aduce pe lume o fetiţă la 10 august 1744 şi pare a fi o mamă la fel de bună pe cât este de fidelă ca soţie.

Viaţa pe care o duce la castelul d'Etioles este în acelaşi timp familiară şi strălucită, pigmentată de numeroase reuniuni de prieteni ale căror vorbe de duh şi dezinvoltură erau definitorii pentru societatea franceză a timpului, conferindu-i un farmec aparte. Preşedintele du Rocheret face un scurt portret al stăpânei casei: „Frumoasă, albă, dulce, Pamela mea! O numeam aşa la Etioles, unde am petrecut o parte a verilor anilor 1741 şi 1742, şi unde îi citea romanul englezesc *Pamela,* la domnul Bertin de Blagny, ruda mea, membru al Consiliului de Stat, trezorier al veniturilor ecleziastice şi senior de Coudray- sous-Etioles". Domniţa sau Pamela, eroina romanului lui Richardson[1], a cărei pasiune este teatrul, cântă şi joacă piese de comedie pe o scenă mare, prevăzută cu toate accesoriile şi construită alături de castel de domnul de Tournehem, mare amator de spectacole şi foarte mândru de talentele nepoatei sale.

Zeiţa acelor locuri se înconjoară de servitori demni de ea. Frumosul Briges, scutierul de încredere al regelui, o omagiază cu un asemenea entuziasm încât mai târziu aveau să i se pună pe seamă succese susţinute doar de aparenţe, dar care îl vor nelinişti într-o oarecare măsură pe Ludovic al XV-lea. Din cercul de prieteni

[1] Samuel Richardson (1689-1761) - scriitor englez ale cărui romane, oscilând între realism şi un sentimentalism moralizator, au încântat întreaga Europă a secolului al XVIII-lea (n.tr.).

apropiaţi ai familiei d'Etioles făceau parte Crebillon, bătrânul Fontenelle, onorabilul decan de vârstă al literelor franceze; preşedintele de Montesquieu, în care lumea vede în special autorul *Scrisorilor persane,* şi spiritualul Louis de Cahusac, cunoscut ca libretist al lui Rameau[1] şi concurent al lui Crebillon-fiul[2].

Strălucirea acestor spirite libere păleşte în faţa unuia dintre cei mai cultivaţi şi răsfăţaţi poeţi - Voltaire, care nu este mai puţin înflăcărat în omagierea „divinei d'Etioles". O consideră în momentul acela „bine crescută, înţeleaptă, binevoitoare, plină de graţii şi talente, înzestrată cu bun-simţ şi generozitate". înaintea tinerei femei se deschide perspectiva unei vieţi uşoare, cum nu se poate mai invidiate şi nimeni nu va înţelege, când va veni vremea ei tulbure, cum de a putut schimba paşnica regalitate burgheză a bogăţiei şi frumuseţii ei pentru rolul incert de metresă a regelui.

La Curte toată lumea auzise vorbindu-se de doamna d'Etioles. Le cunoştea personal pe doamnele de Sassenage, soţia unui tovarăş de joacă al Delfinului Franţei, care trăia la palat, şi pe bătrâna marchiză de Saissac, mătuşa ducelui de Luynes, dar aceasta nu mai putea fi văzută pe acolo. Regina nu o uitase însă. Buna ducesă de Chevreuse a vegheat asupra micuţei Poisson încă de pe vremea când era doar o copilă şi nu a scăpat

[1] Jean-Philippe Rameau (1683-1764) - compozitor francez, clavecinist şi organist, a contribuit la fixarea ştiinţei armoniei în operele sale *(Tratat de armonie,* 1722). I se mai atribuie diferite cantate şi piese de clavecin (n.tr.).

[2] Crebillon-fiul (1707-1777) - autor de romane de moravuri (n.tr.).

prilejul să pomenească de ea când un anume cerc din Versailles, bine intenţionat, şi-a manifestat interesul faţă de „păsărelele" din Paris. Altminteri, legăturile dintre o societate şi alta erau stabilite de câţiva mari seniori curioşi, de o mână de prelaţi cu obârşie nobilă şi de magistraţi acceptaţi în casele prinţeselor pentru ascuţimea spiritului lor. Anecdotele care circulau printre reprezentanţii burgheziei pariziene, adesea mult mai amuzante decât cele de la Curte, făceau obiectul unor conversaţii interminabile.

Abatele de Bernis, care a întâlnit-o pe doamna d'Etioles la o vară a soţului ei, contesa d'Estrades, obişnuia să-i omagieze farmecele. Marchizul de Valfons, după ce a văzut-o la un supeu, a declarat-o „tânără, frumoasă, talentată". Un alt bun judecător, prieten apropiat al reginei, preşedintele Henault, avea să facă această încântătoare descoperire în vara anului 1742. El i-a scris marchizei du Deffand că va avea parte de un supeu vesel la vărul său, domnul de Montigny, împreună cu directorul poştelor Dufort şi câteva femei de calitate, doamna d'Aubeterre, doamna de Sassenage; trebuie că va veni, adăuga el, şi „ o *doamnă d'Etioles,* Jelyotte etc.". A doua zi el i-a povestit prietenei sale cum a decurs serata, menţionând şi succesul cântăreţului Jelyotte: „Am crezut că o să mă aflu doar printre persoane cunoscute. Dar am remarcat acolo una dintre cele mai frumoase femei pe care am văzut-o vreodată. Este doamna d'Etioles, care perfect cunoscătoare în ceea ce priveşte muzica, cântă cu multă înflăcărare şi cu cel mai bun-gust posibil, ştie o sută de cântece, joacă teatru la Etioles pe o scenă aproape la fel de frumoasă ca cea a Operei. Parisul e

admirabil pentru diversitatea nebănuită a societăţii sale şi pentru paleta largă de distracţii oferite locuitorilor săi. Am fost rugat să particip la astfel de reuniuni Intr-un loc unde mi-am petrecut tinereţea şi într-o casă la fel ca cea pe care o avea tatăl meu, în care s-au investit însă pe parcurs o sută de mii de ecu.“ Preşedintele Henault n-a uitat această plăcută cunoştinţă şi în iarna următoare a primit-o pe doamna d’Etioles la faimoasele sale supeuri, unde se reunea, pentru a-şi desfăta spiritul, tot ce avea mai de soi oraşul şi implicit Curtea. Au mai existat alte circumstanţe care au înlesnit apropierea tinerei femei de Versailles. La Chantemerle, unde doamna de Villemer avea un teatru de societate asemănător celui amenajat de familia d’Etioles, tânăra a jucat într-o piesă alături de ducele de Nivernois şi ducele de Duras, iar domnul de Richelieu, în persoană, i-a aplaudat îndelung. Dacă pe doamna de Châteauroux o nelinişteau, ca şi pe sora ei Mailly, manevrele din pădurea Senart, aceasta se datora faptului că ea ştia foarte bine de la unchiul ei Richelieu că din toate astea ar putea ieşi, dacă se va ivi ocazia, o rivalitate serioasă, nu doar o scurtă legătură fără consecinţe. într-o zi, pe când regele remarca o dată în plus apariţia în roz şi bleu din faetonul răsărit pe drumul de vânătoare, în caleaşca lui s-a petrecut un mic fapt semnificativ. în clipa în care doamna de Chevreuse a remarcat în treacăt că doamna d’Etioles era şi mai frumoasă ca de obicei, doamna de Châteauroux a călcat-o rapid pe picior ca să schimbe subiectul. După ce s-au despărţit de rege, doamna de Chevreuse i-a cerut explicaţii pentru gestul său: „Nu ştiţi, doamnă, i-a răspuns ducesa, că se urmăreşte apropierea dintre rege şi micuţa d’Etioles?"

MARCHIZA DE POMPADOUR

Era greu de presupus că, în ciuda câtorva aparenţe favorabile, tânăra burgheză ar fi putut să-şi împlinească vreodată visul său exagerat. Revenirea lui Ludovic al XV-lea la sentimente religioase după îmbolnăvirea sa la Metz, apoi reintrarea în graţii a doamnei de Châteauroux, anunţată imediat după întoarcerea la Versailles, nu făceau decât să reducă şansele doamnei d'Etioles. în zadar continua mama să-i inoculeze propria exaltare, asigurând-o că o întrece în frumuseţe pe trufaşa ducesă; în zadar Tournehem o arăta prietenilor săi, întrebându-i: „Nu-i aşa că-i pe potriva unui rege?“ Ar fi fost mai înţelept să renunţe la această ambiţie nebunească, pe care tânăra ajunsese să o confunde cu iubirea însăşi.

Se simţea dominată de un sentiment complex, alcătuit mai mult din orgoliu decât din interes, sinceritatea dragostei putând fi uşor de recunoscut, fiindcă Ludovic cel Iubit o trezise în multe inimi. Ea îi povestea doamnei de la Ferte-Imbault că, în timp ce era cuprinsă de durerile facerii cu fiica sa, iar regele zăcea bolnav, a fost de-ajuns să afle de pericol ca să simtă în ea o brutală transformare, vecină cu moartea. Atunci resimţise „acea violentă înclinare", susţinută de un secret presentiment că va fi iubită în cele din urmă, confidenţă pe care avea să i-o facă mai târziu lui Voltaire. Dintr-odată, marele obstacol cădea: doamna de Châteauroux dispărea, răpusă de o boală rapidă şi neaşteptată. Regele era disperat, dar consolabil, iar asediul propriu-zis începea.

Doamna d'Etioles şi mama ei puteau pătrunde foarte uşor la Versailles, aşa că nu aveau nevoie de Bachelier şi de Lebel, primii valeţi de cameră, şi nici de domnul de

Richelieu, consilierul obişnuit al Maiestăţii Sale în materie de capricii. Domnul Binet, primul valet de cameră al Delfinului, moştenind funcţia lui Bachelier, avea o legătură de familie cu neamul Le Normant. Aceşti oameni erau persoane de încredere, importante şi discrete, de altfel cu rubedenii convenabile şi pe care regele sfârşea întotdeauna prin a le înnobila.

Binet nu pare să fi jucat, intenţionat, rolul pe care anecdota îl atribuie altor valeţi ai lui Ludovic al XV-lea, iar prietenia cu care îl onora austerul duce de Châtillon, cel ce asigura educaţia Delfinului, nu face decât să întărească această supoziţie. Dar el era de prea multe ori în imediata apropiere a regelui ca să nu poată îndeplini serviciile cerute de frumoasa lui verişoară. Şi de ce nu ar fi sprijinit-o? Oare nu avea de gând doamna d'Etioles să solicite pentru soţul ei un post de trezorier şi n-ar fi fost firesc să apeleze la singura sa relaţie de la Curte pentru a încerca să ajungă la suveran? Această raţiune justifica demersurile ei în ochii soţului, care nu avea niciun motiv să o suspecteze de infidelitate. în orice caz, pe această cale şi din aceste considerente a pătruns doamna d'Etioles prima dată în interioarele de la Versailles.

Chiar înainte de mariajul Delfinului, ea şi-a făcut aici apariţia, încă misterioasă, fiindcă se părea că fusese implicată în balul mascat organizat pe 7 februarie la fiicele regelui în apartamentele de la parter unde avea să locuiască mai târziu Delfinul. Ducele de Luynes, relatând acest eveniment monden în jurnalul său de a doua zi, afirmă că nu întâmplător regele a poruncit ca acest carnaval să aibă loc la reşedinţa fiicelor sale: „Lumea pretinde, adaugă el, că el a fost cu câteva zile mai înainte la

un bal mascat organizat la primărie. Cu această ocazie au ieşit ceva vorbe, lumea bănuind că ar fi putut să aibă oarecare proiecte galante, cu atât mai mult cu cât ieri a fost văzut dansând cu aceeaşi persoană pe seama căreia circulau zvonurile. Cu toate acestea, bănuiala pare puţin verosimilă. Regele lăsase impresia că nu vrea să fie recunoscut. Şi regina a luat parte ieri la balul mascat şi a rămas până la patru dimineaţa". Pe 10 martie, după zece zile de la Balul Primăriei, când au fost trecute în revistă incidentele carnavalului, domnul de Luynes a menţionat pentru prima oară numele doamnei d'Etioles: „Toate balurile mascate au alimentat zvonurile despre noile aventuri ale regelui şi în special despre o anume doamnă d'Etioles, tânără şi frumoasă. Mama ei se numeşte doamna Poisson. Lumea pretinde că, de la o vreme, ea *este aproape întotdeauna pe aici* şi că asupra ei s-a oprit alegerea regelui. Dacă lucrul acesta e adevărat, probabil că nu-i vorba decât de o curtoazie din partea suveranului, fără alte implicaţii!"

Soţul doamnei de onoare a reginei se face aici ecoul anturajului său: el constată zvonurile care circulă, dar nu se nelinişteşte deloc; în concepţia lui, orice s-ar întâmpla, o burgheză nu putea constitui un pericol pe termen lung.

La Curte, totul se află sau se ghiceşte. în scurt timp este descoperit rolul lui Binet. Femeia care vine la el şi pe care a introdus-o, cel puţin o dată ca solicitantă, în apartamentele regelui, dă apă la moară amatorilor de anecdote. Valetul de cameră pretinde că toate acestea nu sunt decât calomnii „îngrozitoare" la adresa doamnei d'Etioles. El o asigură pe ducesa de Luynes că nu se

poate formula împotriva rudei lui „nicio acuzaţie reală"; că ea a venit doar pentru a solicita acea funcţie de trezorier, pe care a obţinut-o, drept pentru care nu va mai apărea la Curte. Să fie valetul complice sau păcălit? îşi închipuie oare că lucrurile se vor opri acolo sau vrea pur şi simplu să-şi ia măsuri de precauţie împotriva furtunii ai cărei nori i se adună deasupra capului său?

Să nu credem că aventurile regelui îi interesează pe amatorii de anecdote. Ele pot avea implicaţii foarte grave şi întreaga clasă politică de la Versailles începe să se preocupe de acest aspect. Aşa-numitul „partid al habotnicilor" se teme ca nu cumva regele să se implice într-o relaţie mai periculoasă decât precedentele. După un efemer triumf, acest partid se simte tot mai ameninţat sub domnia lui Ludovic al XV-lea. Omul care a preluat conducerea după exilul ducelui de Châtillon, domnul Boyer, episcop de Mirepoix, nu este lipsit nici de inteligenţă, nici de voinţă; dar inteligenţa lui este limitată şi voinţa învecinată cu obstinaţia. El se numără printre aceia care, prin stângăciile lor reînvie jansenismul[1] pe cale de dispariţie şi aruncă Franţa în cel mai nefast dintre toate războaiele religioase.

Judecând după activitatea desfăşurată la Curte, influenţa episcopului de Mirepoix pare mai puţin funestă şi aproape că se exercită de o manieră onorabilă: opinia lui, ascultată de rege în problemele ecleziastice, se impune întotdeauna cu autoritate în faţa reginei sau a

[1] Doctrină a lui Jansenius şi a discipolilor lui; mişcare religioasă apărută în Franţa secolului al XVII-lea ca o expresie a nemulţumirii păturilor intelectuale ale burgheziei şi nobilimii faţă de regimul absolutist. Doctrina propăvăduia intransigenţa morală (n.tr.).

Delfinului. Nu a iubit niciodată nobilimea, care frânează ascensiunea ordinului de cădeţi ambiţioşi, şi îşi susţine cu dragă inimă preoţii merituoşi şi obscuri împotriva clerului de la Curte.

Duşmanii episcopului încearcă de multă vreme să-i submineze autoritatea faţă de Ludovic al XV-lea. Mai întâi a fost atacat pe tema sentimentelor de pietate exagerată inoculate Delfinului, etichetate adeseori de oameni ca Richelieu drept bigotism şi devoţiune ipocrită. Regele, care este la rândul său credincios, nu pare să fi luat în serios acest reproş. S-a crezut atunci că partidul Boyer exercită o influenţă suficient de puternică asupra tânărului prinţ ca să-i atragă atenţia asupra conduitei supărătoare a tatălui său. Dacă soţia Delfinului manifestă faţă de rege o indiferenţă surprinzătoare şi nesocoteşte atenţiile paterne, această atitudine nu trebuie pusă pe seama timidităţii sau a stângăciilor inerente vârstei, cum s-ar putea crede. Este o expresie a dezgustului inspirat de relatările soţului său. Regele i-a propus de nenumărate ori să viziteze curiozităţile preţioase adunate în apartamentele lui. Abia a treia oară s-a hotărât ea, vizibil jenată, să pătrundă în aceste elegante încăperi despre care i se povestiseră atâtea orori. Se spune că aceasta ar fi opera lui Boyer şi a complicilor lui. Confruntat cu această dezbinare, semănată în familia sa în numele principilor religiei, va reacţiona oare regele?

Episcopul de Mirepoix simte că un grav pericol planează nu numai asupra sa şi a ideilor pe care le reprezintă, dar şi asupra intereselor clerului din Franţa, aflat sub oblăduirea lui. A fost nevoie de ameninţarea cu o moarte iminentă pentru a-l determina pe rege să renunţe

la o viaţă petrecută în păcat; cu toate acestea, el a rechemat-o pe doamna de Châteauroux doar la câteva săptămâni după ce s-a însănătoşit. O nouă legătură s-ar putea solda cu un scandal de proporţii. Persoana al cărei nume flutură în prezent pe buzele tuturor este o femeie care, potrivit expresiei prietenului său Voltaire, „gândeşte filozofic", adică în afara oricărei credinţe religioase. E cunoscută legătura ei cu acest periculos scriitor şi cu alţii de seama lui. Nu încape nicio îndoială că i-ar fi inoculat regelui ideile necredinţei în care a fost crescută. Glasul lui Dumnezeu va fi din ce în ce mai puţin ascultat la Versailles. Ce consecinţe asupra lui Ludovic al XV-lea şi asupra viitorului regatului ar avea exercitarea acestei influenţe!

Omul Bisericii cunoaşte mai bine inima omenească decât acei curteni infatuaţi, siguri din capul locului că n-ar fi cu putinţă ca la Versailles să apară o favorită din rândurile burgheziei. O femeie de spirit poate fi cizelată cu uşurinţă, dacă obârşia ei îl deranjează pe rege, nimic nu-l împiedică să-i acorde titluri după bunul său plac. Episcopul a ajuns la concluzia că era timpul să se apere. Se spune că l-a chemat pe Binet, considerat răspunzător de intrigă, şi că l-a ameninţat că îl va alunga de lângă Delfin. „Domnul de Mirepoix, scrie Luynes, neagă aceste fapte; dar recunoaşte, şi mi-a şi spus, că Binet, venit să-l caute pentru a-i împărtăşi durerea provocată de zvonurile care circulau pe seama lui, a fost atenţionat asupra pericolelor la care se expunea dacă ar exista chiar şi cel mai mic sâmbure de adevăr în bârfele cărora el nu voia să le dea crezare."

Intervenţia prelatului a produs un cu totul alt rezultat decât cel scontat. Cinstitul Binet, pus astfel în temă, înţelege că trebuie să renunţe la menajamente. îngrijorat pentru situaţia sa, se crede îndreptăţit să şi-o apere prin toate mijloacele. Regele află în scurt timp că unii se pun de-a curmezişul aventurilor lui şi că se acreditează ide- ea de a fi supus judecăţii fiului său şi a consilierilor acestuia. Nimic nu poate irita mai mult, împingând la rezoluţii extreme, un om preocupat să nu lase impresia că ar fi condus de alţii. Ce-i drept, pătrundem în acest caz în domeniul incertitudinilor. Dar faptele se precipită şi sunt suficiente ca să demonstreze că se întâmplaseră multe în aceste ultime zile din luna martie, pentru că doamna d'Etioles, care n-ar fi trebuit să mai apară la Versailles, e nelipsită de la palat. Binet se jură pe toţi sfinţii că, de data asta, el nu are niciun amestec în manevrele ei. Să presupunem oare că pe o altă cale, prin doamna de Tencin, de pildă, regele a aflat de iubirea sinceră pe care i-o poartă doamna d'Etioles? Să fi transmis Binet personal
o scrisoare a tinerei sale rude, prin care îi spunea regelui că pasiunea sa o va duce la pierzanie, căci gelozia unui soţ care o idolatrizează o va face să îndure consecinţele unui îndreptăţit resentiment, în vreme ce ea nu va putea supravieţui despărţirii de fiinţa iubită? Indiferent de unde a venit apelul, augustul subiect al dragostei ei a fost mişcat, drept care a consimţit să o revadă pe doamna d'Etioles şi i-a permis să apară din nou la palat.

în acelaşi timp, unchiul Tournehem, de multă vreme vizat de nepoata sa, îşi face intrarea în scenă: l-a expediat pe tânărul d'Etioles în provincie pentru reglarea afacerilor legate de subarendările care îl interesau şi a

prelungit cât mai mult îndepărtarea acestuia de casă. Pe vremea aceea, călătoriile durau mult, iar problemele se complicau lesne.

La sfârşitul lui martie, doamna d'Etioles obţine deplina libertate să meargă la Versailles când îi face plăcere, şi chiar să rămână acolo dacă îşi doreşte.

„Alaltăieri, scrie ducele de Luynes pe 29 martie, regele s-a dus la vânătoare, apoi urma să cineze în cabinetul său. Cei cărora li se făcea de obicei onoarea de a supa împreună cu regele s-au prezentat la palat ca de obicei, dar niciunul dintre ei nu a fost chemat; li s-a comunicat că regele nu mai cinează. Domnul duce d'Ayen se simţise rău la vânătoare şi zăcea la pat; regele a coborât la el şi a cerut să i se aducă acolo masa sau, poate, la doamna de Lauraguais. Nu s-a aflat cu precizie."

Nu ascunde oare acest mister prezenţa doamnei d'Etioles la palat? într-adevăr, două zile mai târziu este văzută asistând la reprezentaţia unui balet comic de Rameau, desfăşurată pe scena manejului. întregul Versailles îşi dorea să fie prezent, aşa că locurile au fost foarte disputate. Doamna d'Etioles, fără să aibă vreun drept la această favoare, a apărut pentru prima dată în mijlocul femeilor de la Curte. Se ştia în măsură să înfrunte orice comparaţii şi ocazia era bună să i le sugereze regelui.

Pe întâi aprilie este văzută la Comedia Italiană, chiar la palat, unde locurile sunt însă şi mai greu de obţinut, sala de spectacole având o capacitate extrem de redusă: „Regele se afla aici într-o mică lojă cu grilaj, situată sub cea a reginei. Lumea continuă să vorbească pe seama doamnei d'Etioles. în ziua aceea toţi au remarcat că ea se afla într-o lojă lângă scenă, de unde putea fi

văzută de rege şi, prin urmare, şi de regină; era foarte bine îmbrăcată şi foarte frumoasă."

Ieşite de sub pana unui om circumspect cum era ducele de Luynes, aceste indicaţii prezintă o deosebită importanţă. De altfel, pe 10 aprilie, cronicarul nostru nu mai are nicio îndoială: „Regele a supat în particular, sus, în cabinetele lui sau în vreun alt loc cunoscut, dar nimeni nu a fost chemat să-i ţină companie. Pe seama doamnei d'Etioles circulă în continuare aceleaşi zvonuri." Aceste rânduri sunt scrise în Duminica Floriilor. Pentru Sâmbăta Mare este anunţat un supeu în cabinetul mic, la care se presupune că vor lua parte şi femei pentru a sărbători, după miezul nopţii, sfârşitul postului; sunt menţionate chiar doamnele de Lauraguais şi d'Etioles. Dar pronosticurile nu s-au confirmat. A avut loc doar o masă între bărbaţi, care s-a încheiat fără să fi survenit vreun eveniment imprevizibil. Cât despre Paştele Maiestăţii Sale, bineînţeles, nu se punea problema.

Şi atunci, în ce loc din palat o primea regele pe doamna d'Etioles? Nimeni nu a fost în stare să afle, pentru că oamenii din interior sunt discreţia întruchipată. Primul supeu în care s-a afişat cu noua metresă, în cabinete, a avut loc joi 22 aprilie. Richelieu se laudă că ar fi luat şi el parte. De asemenea, este de presupus că au fost prezente şi persoanele cele mai apropiate, ducele de Boufflers, ducele d'Ayen, marchizul de Meuse şi câţiva dintre participanţii la vânătoarea din timpul zilei. Luynes spune puţine lucruri despre această reuniune: „Domnul de Luxemburg a fost şi el invitat. Cum doamna de Lauraguais se afla la Paris, regele a înştiinţat-o pe doamna de Bellefonds [dama de companie a soţiei Delfinului]

în legătură cu acest supeu. Toată lumea credea că regele va participa la balul ambasadorului [Spaniei], dar el i-a trimis acolo pe domnul de Lujac, ofiţer de poliţie, şi pe domnul de Tressan. Maiestatea Sa s-a retras în cabinetele sale şi nu s-a dus la culcare decât la ora cinci dimineaţa. Şi azi a cinat cu doamna d'Etioles, dar în particular. Nu se ştie cu precizie unde locuieşte ea, dar eu cred că într-un mic apartament legat de cabinete ce aparţinuse doamnei de Mailly. Ea nu stă permanent aici; pendulează între palat şi Paris, unde se întoarce seara. " Acesta este primul sejur la Versailles al viitoarei doamne de Pompadour, sejur mascat şi aproape ascuns, care se va limita doar la această perioadă de timp. Când va reveni la Curte, ea va fi metresă oficială şi marchiză.

în momenul acela, domnul d'Etioles îşi încheiase călătoriile. A fost invitat să petreacă sărbătorile Paştelui la Magnanville, în apropiere de Mantes, la domnul de Savalette, făcându-l astfel să întârzie întoarcerea la Paris. Domnul de Tournehem a venit şi el acolo să-şi întâlnească nepotul şi, când a revenit la Paris, cum soţia lui nu era acasă, i s-a revelat noul destin al fugarei. Acest unchi remarcabil i-a explicat că nepoata sa făcuse „o pasiune atât de puternică încât nu i-a putut rezista, iar în ceea ce îl privea pe soţ nu avea altceva de făcut decât să se despartă[1]'. La auzul acestei veşti, lumea pretinde că domnul d'Etioles a leşinat, pe urmă a căzut pradă unei disperări atât de profunde încât a trebuit să

i se ia armele. Dar, chiar dacă a plâns de furie sau a jurat răzbunare, chiar dacă i-a adresat soţiei sale rugăminţile cele mai fierbinţi de a se întoarce, ori i-a trecut prin cap nebunia de a se duce la Versailles ca s-o ia

acasă, rezultatul a fost inevitabil. Există o voinţă căreia nu i se poate rezista: din ordinul regelui, de bunăvoie sau prin violenţă, domnul d'Etioles trebuia să accepte despărţirea.

Prezenţa unui soţ exaltat, mistuit de gelozie, temerile legate de acţiunile pe care ar putea să le întreprindă într-o asemenea stare de spirit, toate acestea servesc de minune proiectelor doamnei d'Etioles. Ea face apel la cavalerismul regelui, îl imploră să o apere, să-i schimbe statutul şi numele. Aceste măsuri de precauţie îi vor consolida situaţia la Curte şi vor avea ca rezultat recunoaşterea sa. De asemenea, ea se pune în gardă nu împotriva unui soţ, care putea fi oricând redus la tăcere, ci împotriva numeroaselor rivalităţi şi a ostilităţii partidului habotnicilor. Acestea sunt realele pericole care o ameninţă şi ar putea să o distrugă când pasiunea regală se va stinge. în momentul de faţă, însă, fericitul amant nu ar fi în stare să-i refuze nimic. „Regele, scrie domnul de Luynes, cumpără pentru doamna d'Etioles marchizatul de Pompadour, ai cărui nume îl va purta ea; e un teren care îi asigură o rentă de zece sau douăsprezece mii de livre. Achiziţia nu i-a fost încredinţată controlorului general. Lui nici măcar nu i s-a vorbit. Domnul de Montmartel [gardianul tezaurului regal] este cel care furnizează banii." Aşa reapare, în aceste împrejurări decisive din viaţa favoritei, numele fraţilor Pâris, care au jucat un rol important în trecutul familiei ei şi care se vor îngriji încă multă vreme de averea marchizei.

în rest, ceea ce s-a crezut a fi o aventură trecătoare devenea acum, în ochii tuturor, o chestiune serioasă. „Ceea ce părea îndoielnic cu puţin timp în urmă, notează

ducele de Luynes pe 27 aprilie, e aproape un adevăr incontestabil. Se spune că-l iubeşte la nebunie pe rege şi că această pasiune e reciprocă." Mai adaugă că nimeni „nu îndrăzneşte să vorbească pe faţă". Discreţia Curţii, izvorâtă în principal din jena provocată de alegerea plebee a regelui, nu este împărtăşită şi de parizieni. Un cronicar burghez precum avocatul Bărbier, caracterizat prin spirit de frondă şi rea voinţă, exprimă un punct de vedere surprinzător: „Această doamnă d'Etioles, spune el, e bine făcută şi extrem de frumoasă, cântă la perfecţie şi ştie o sută de cântecele amuzante, călăreşte excelent şi a primit cea mai bună educaţie posibilă". S-ar putea întrevedea chiar o notă de mândrie a scriitorului care îşi vede clasa socială reprezentată demn pe lângă suveran de această fiinţă desăvârşită.

Cât despre prietenii care au cunoscut-o înaintea acestor evenimente şi obişnuiţii casei „divinei d'Etioles", există o mărturie a sentimentelor lor, atestate în scrisoarea unuia dintre ei, rătăcită într-o corespondenţă ilustră, scrisoare care trebuie datată în acea lună aprilie şi care merită osteneala de a fi luată în considerare:

„Sunt convins, Doamnă, scrie Voltaire, trimiţându-i versurile sale despre Cezar şi Cleopatra, că pe vremea lui Cezar nu exista niciun jansenist cu spirit de frondă îndrituit să cenzureze ceea ce trebuie să constituie farmecul tuturor oamenilor de treabă şi că prelaţii Romei nu erau nişte imbecili fanatici, iată ce aş vrea să supun atenţiei dumneavoastră mai înainte de a pleca la ţară. Mă interesează fericirea dumneavoastră mai mult decât aţi crede şi s-ar putea să nu mai existe o altă persoană în Paris care să nutrească un ataşament atât de sincer

în acest sens. Nu vă vorbesc ca un bătrân galant care flatează femeile frumoase, *ci ca un bun cetăţean* şi vă cer permisiunea de a veni să vă spun câteva cuvinte la Etioles sau la Brunoi în această lună mai. Fiţi vă rog amabilă şi comunicaţi-mi când şi unde. Rămân, Doamnă, cel mai umil şi cel mai supus servitor al ochilor, chipului şi spiritului dumneavoastră".

Câte indicii în această scurtă scrisoare a unui om abil care pregăteşte transformarea femeii flatate de azi în prietena utilă de mâine! Cum se insinuează de pe acum speranţele legate de întemeierea unui întreg partid cu ajutorul noii metrese! Şi ce inspirată justificare a temerilor resimţite de episcopul de Mirepoix! Vedem înfiripându-se aici, de la primele ore, acel concert de laude interesate şi reciproce care îi va face pe filozofi indispensabili pentru doamna de Pompadour, iar pe ea - protectoarea, inspiratoarea filozofilor. Asistăm la trezirea ambiţiilor unui grup înflăcărat şi bătăios, care a împins-o spre putere şi va contribui la menţinerea ei acolo. Ei mizează ca prin intermediul ei să se ridice pe culmi neatinse până atunci şi să-şi vadă triumfând în stat, graţie fericitei alegeri a monarhului, doctrinele şi propria persoană.

2

ANUL BĂTĂLIEI DE LA FONTENOY[1]

udovic al XV-lea are, printre altele, şi meritul l^^de a nu se fi lăsat reţinut de plăcerile unei noi JL—^legături atunci când datoria îi cerea să apere frontierele ţării. Se conformează fără nicio şovăire, îndeplinind astfel promisiunea făcută lui Maurice de Saxa atunci când i-a încredinţat armata sa din Flandra. Hotărâse să conducă el însuşi trupele de îndată ce va fi deschis tranşeul dinaintea localităţii Tournay şi să-l ia cu sine şi pe Delfin. Voia să profite de ocazie pentru a-l iniţia în treburile războiului, iniţiere de care el însuşi a avut parte abia în anul precedent, cu prilejul asediilor de la Menin, Ypres şi Fribourg.

Pentru tânărul prinţ, îndrăgostit până peste cap de tânăra sa soţie, era o despărţire crudă, iar pentru regină, pentru fiicele ei, pentru soţia Delfinului, un motiv de îngrijorare cât se poate de întemeiat: „două gloanţe, se

[1] Bătălia de la Fontenoy - 11 mai 1745 - din timpul războiului pentru succesiunea tronului Austriei. Pe parcursul acesteia, mareşalul de Saxa, în prezenţa lui Ludovic al XV-lea, a învins Bretania şi Provinciile Unite (n.tr.).

spunea, ar fi fost de-ajuns ca să văduvească Franţa de viitorul ei suveran şi de speranţele sale“. Totuşi, Delfinul ardea de nerăbdare, căci simţea trezindu-se în el instinctele militare ale castei sale. Vara trecută, regele nu-l luase cu sine, considerându-l prea tânăr pentru a participa la lupte. Adevăratul motiv al acestui refuz fusese fără îndoială dorinţa manifestată de doamna de Châteauroux de a însoţi armata. Dar în acest an nu mai exista nici- un obstacol; niciun pretext decent nu i-ar fi permis unei doamne d’Etioles să apară în taberele militare. Plecarea regelui şi a fiului său a fost fixată pentru data de 6 mai.

Evenimentul atrăsese multă lume la Versailles. Toate doamnele de la Curte şi notabilităţile au ţinut să fie prezente. Maximum treisprezece doamne au avut dreptul să participe la supeul regelui. în ajunul plecării, Ludovic al XV-lea a mâncat în sala mare, apoi a trecut în camera reginei ca de obicei. în scurtul sfert de ceas de conversaţie generală, plină de banalităţi insipide, nu s-a făcut nicio aluzie la emoţia care le umplea inimile. A doua zi, regina şi fiicele ei au fost prezente la ceremonia trezirii suveranului; soţia Delfinului, prea mâhnită, a rămas în apartamentul său. Plecarea era stabilită pentru ora şapte. „Regina l-a aşteptat pe Delfin până când l-a văzut îndreptându-se spre apartamentele regelui. L-a strigat şi l-a sărutat de douăzeci de ori, izbucnind în lacrimi." Domnul de Luynes menţionează că regele nu s-a dus la culcare decât spre ziuă, la ora trei şi jumătate. „Avea un aer foarte serios în dimineaţa aceea, l-a adresat doar câteva cuvinte domnului d’Argenson cel vârstnic, dar în afară de el n-a stat de vorbă cu nimeni, nici cu miniştrii, nici cu oricare alt curtean."

PIERRE DE NOLHAC

Regele a ajuns la Compiegne cu cai de schimb şi a continuat călătoria din post în post. în amurgul celei de-a doua zi a ajuns la Douai. Delfinul mai dormea când Ludovic al XV-lea a părăsit oraşul la ora patru dimineaţa. Informat cu privire la mişcările duşmanului, venise în grabă la Tournay. Era şi timpul să-şi facă apariţia: armata de rezervă comandată de ducele de Cumberland şi compusă din trupe englezeşti, austriece, olandeze şi hanovriene îi încleşta strâns pe asediatori, iar mareşalul de Saxa se aştepta în fiecare clipă să fie atacat. Regele şi Delfinul s-au dus în recunoaştere, apoi au vizitat redutele construite de mareşal în aclamaţiile soldaţilor.

Ludovic al XV-lea şi-a petrecut seara de 10 mai într-o dispoziţie excelentă. Printre altele, a pomenit de luptele la care au participat personal regii Franţei. A observat că „de la bătălia de la Poitiers, niciunul dintre ei nu s-a luptat alături de fiul său şi niciunul, de la Sfântul Ludovic încoace, nu a câştigat vreo bătălie împotriva englezilor, sperând ca el să fie primul".

După această lecţie de istorie au început discuţiile; lumea era veselă ca la o petrecere. Regele a cântat o melodie foarte hazlie cu mai multe cuplete, apoi s-a dus să se culce pe paie, ca toţi ceilalţi.

în zorii zilei de 11 mai a cerut să fie trezit pentru a inspecta dispunerea trupelor inamice. Bătrânul mareşal de Noailles şi câţiva ofiţeri au intrat la el chiar în momentul în care îşi trăsese cizmele: „Iată-te foarte gătit, i s-a adresat el lui Tressan, care purta un costum nou-nouţ de mareşal de armată. Sire, i-a răspuns ofiţerul, sunt convins că astăzi va fi o zi de sărbătoare pentru Maiestatea Voastră şi pentru naţiune.'[1]

MARCHIZA DE POMPADOUR

Abia au urcat în şei că duşmanul a şi început să tragă cu tunul. Regele, căruia i se alăturase curând şi Delfinul, ocupa poziţii pe o colină, la intrarea în câmpul de bătălie, a cărui lăţime abia dacă atingea nouă sute de *toise*[1]. Au asistat de acolo, expuşi ei înşişi gloanţelor, la întreaga acţiune. Au observat magnifica mişcare a infanteriei engleze şi hanovriene, care forţau, în mase compacte, centrul liniilor franceze. Câteva rânduri au fost împrăştiate, dar restul au înaintat şi au respins cu foc regulat regimentele care se succedau rapid. Jandarmi, carabinieri, Normandia, Hainaut, brigada irlandeză, nimic nu a rezistat marşului acestei coloane din ce în ce mai compacte, care recupera pierderile din mers şi părea să înainteze ca la exerciţii, încet, dar sigur. Se puteau zări ofiţerii superiori englezi sprijinindu-şi bastoanele pe puştile oamenilor pentru a le coborî tirul. în faţa tenacităţii atacului, gărzile franceze au pierdut teren şi, în ciuda efortului ofiţerilor de a restabili situaţia, a început debandada. Regele nu primea decât veşti proaste. Redutele mai rezistau, dar încă de pe acum cea de la Fontenoy ducea lipsă de muniţie şi nu-i mai putea riposta duşmanului. Chiar şi regelui îi putea fi tăiată retragerea dintr-un moment în altul, în pofida precauţiilor mareşalului de Saxa, care prevăzuse tot mai puţin deruta.

Pe întregul câmp de bătaie, trecând curajos prin faţa coloanei engleze, putea fi văzut un scaun uşor din trestie, înhămat la patru cai suri. Era faimosul „leagăn" care îl purta pe mareşal. Bolnav, slăbit, obligat să stea culcat, el şi-a păstrat extraordinarul său sânge rece de erou.

[1] Veche măsură de lungime egală cu 1,949 m (n.tr.).

PIERRE DE NOLHAC

Regele şi anturajul său i-au urmărit mişcările pe câmpia pe care se spulbera orice speranţă.

Preţ de o clipă, coloana formidabilă a rămas nemişcată, fără să mai tragă, părând stăpână pe situaţie. în jurul regelui s-a ţinut un consiliu destul de tumultuos. Delfinul, surescitat la culme, a luat sabia în mână şi a cerut să şarjeze în fruntea Casei Regale. Mareşalul a implorat pe Maiestatea Sa, în numele Franţei, să nu se expună mai mult şi să treacă înapoi fluviul Escaut pentru a se pune la adăpost. Regele a refuzat şi a vrut şi el să se arunce în vâltoarea luptei. Mareşalul l-a trimis pe cavalerul de Castellane să-l roage să mai aştepte măcar un sfert de oră până când vor primi alte veşti.

în pragul înfrângerii, Maurice de Saxa a improvizat planul unei a doua bătălii. A dat ultimele ordine, a parcurs încă o dată liniile rupte şi-a încurajat oamenii, le-a amintit trupelor că se luptă sub ochii regelui lor. Avea intenţia să slăbească din toate părţile coloana victorioasă mai înainte ca olandezii, care rămăseseră în expectativă până atunci, să se decidă să intre în luptă. în timp ce artileria, schimbând dispoziţiile, şi-a concentrat tirul spre acelaşi punct, toate escadroanele Casei Regale, aruncate în luptă de domnul de Richelieu, Brionne, Aubeterre, Penthievre, Chabrillant, Brancas, au şarjat în acelaşi timp. Regimentul din Noailles, care şarja la centru, a lăsat pe câmpul de bătaie un întreg escadron: dar masa inamicului, atacată în acelaşi timp frontal şi de pe flancuri, a început să se destrame puţin câte puţin. în câteva minute a fost forţată să bată în retragere, cedând terenul şi victoria.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Era unu după-amiază când tânărul marchiz d'Harcourt, strunindu-şi calul ajuns la capătul puterilor, a anunţat că bătălia fusese câştigată. Mareşalul, epuizat, a sosit ceva mai târziu, şi a schiţat gestul de a îmbrăţişa genunchii regelui: „Sire, a spus el, am trăit destui ani: nu-mi doream decât să apuc ziua de azi ca s-o văd pe Maiestatea Voastră victorioasă, lată cum se câştigă bătăliile!" Regele l-a ridicat şi l-a strâns în braţe. Contele d'Argenson se ocupa de curieri. Regele şi Delfinul scriau pe tobe.

La ora două şi jumătate, un paj a plecat spre Versailles, ducându-i reginei misive din partea soţului, a fiului şi a ministrului. Prima care a anunţat victoria a fost astfel concepută:

De pe câmpul de luptă de la Fontenoy, în acest 11 mai, la ora două şi jumătate.

Inamicul ne-a atacat în zorii zilei la orele cinci. Bravii noştri soldaţi l-au pus pe fugă. Eu sunt bine şi fiul meu de asemenea. N-am timp să vă scriu mai mult, dar cred că trebuie liniştit Versailles-ul şi Parisul. în curând, am să vă dau şi alte amănunte.

Din cuvintele tânărului prinţ răzbate mai multă căldură:

Draga mea mamă, vă felicit din toată inima pentru bătălia câştigată de rege. Se simte minunat, mulţumesc lui Dumnezeu, la fel şi eu care am avut onoarea să fiu alături de el tot timpul. Am să vă scriu mai mult în seara

asta sau mâine. Nu voi încheia înainte de a vă asigura de dragostea mea. LUDOVIC. - Vă rog să le îmbrăţişaţi pe soţia şi pe surorile mele.

Curierii odată expediaţi, Ludovic al XV-lea şi Delfinul încalecă pe cai şi trec în revistă trupele. Fiecare regiment îi întâmpină cu strigăte de entuziasm. Li se prezintă stindardele ciuruite de gloanţe. Regele mulţumeşte comandanţilor şi soldaţilor, fără să adreseze un cuvânt gărzilor franceze, care se dovediseră atât de vulnerabile în faţa inamicului. Se interesează de răniţi şi dă ordine să fie transportaţi la spitalele amenajate cu mai multă grijă ca de obicei. „Triumful este cel mai frumos lucru din lume, îi va scrie marchizul d'Argenson lui Voltaire; strigăte de *Trăiască Regele!,* chipie fluturând în aer în vârful baionetelor, felicitările adresate de suveran răz- boinicilor, vizitarea poziţiilor întărite, a satelor..., bucuria, gloria, dragostea. Dar pentru toate astea s-a plătit un greu tribut de sânge!" Teribilele pierderi din ziua aceea sunt uitate în bucuria victoriei. Cei care au contribuit la obţinerea ei înţeleg mândria regelui: Fontenoy a conferit domniei prestigiul răsunător al gloriei militare care îi lipsea.

Aceste importante veşti sosesc la Versailles, strecu- rând în suflete o crudă incertitudine cu privire la soarta combatanţilor. în ziua următoare, contele d'Argenson îi trimitea reginei lista morţilor. Nobilimea franceză plătise scump gloria regelui său. S-au numărat şaptezeci şi trei de ofiţeri ucişi pe câmpul de luptă, cincizeci şi cinci în stare critică, patru sute şaizeci şi patru de răniţi, o mie şase sute de soldaţi morţi şi trei mii de răniţi. Această

proporţie evidenţia ponderea reprezentată de devotamentul ofiţerilor în obţinerea succesului. Era citat ducele de Gramont, atins de unul dintre primele gloanţe şi aruncat de pe cal la picioarele mareşalului de Noailles, unchiul său, care abia îl îmbrăţişase şi îl trimisese la postul lui. Un alt locotenent general, domnul de Lutteaux, primise două gloanţe în piept. Mai mulţi colonei căzuseră în fruntea trupelor: domnul de Dillon, de Courten, prinţul de Craon. Doliul care atingea atâtea familii şi lovea în secret atâtea inimi umbrea bucuria generală.

De altfel, războiul era departe de a se fi încheiat; oraşul Tournay rezista în continuare. Lumea a început să se mai liniştească în ziua în care un paj, domnul de Lordat, a venit să anunţe că oraşul se predase, iar garnizoana se retrăsese în fortăreaţă. Cucerirea acesteia a creat mari probleme: în incinta fortăreţei, aproape în fiecare noapte, explodau mine ucigaşe. Pentru calmarea spiritelor, în buletinul cotidian expediat reginei se reducea numărul răniţilor şi al morţilor.

Abia după o lună s-a realizat o breşă în apărarea adversă şi garnizoana anglo-olandeză a consimţit să capituleze. Ludovic al XV-lea i-a văzut defilând pe aceşti patru mii de oameni pe povârnişurile de la Tournay; ei treceau printre două rânduri formate de cavaleria franceză, Casa Regală, jandarmerie, carabinieri. Când a venit rândul guvernatorului, domnul de Brackel, regele l-a felicitat pentru eficienţa cu care a organizat apărarea; apoi şi-a făcut intrarea solemnă în oraş. Episcopul l-a întâmpinat la catedrală, înconjurat de cler, iar prinţul de Tingry, locotenent general, moştenitor al provinciei Flandrei, l-a invitat la un dineu. Succesul campaniei era asigurat.

în următoarele şase săptămâni s-au mai repurtat şi alte victorii. Gand a capitulat ca urmare a unui atac- surpriză întreprins de domnul de Lowendal; Bruges şi-a deschis porţile fără să opună rezistenţă marchizului de Souvre; Oudenarde s-a predat regelui după patru zile de asediu; Dendermonde a fost prins de ducele d'Harcourt, iar Ostende de Lowendal. Din Italia soseau veşti bune, căci infantele don Philippe, ginerele regelui, îşi unise eforturile cu cele ale mareşalului de Maillebois, în timp ce regele Prusiei, după victoria obţinută la Friedberg asupra Mariei-Theresa, îi scria aliatului său: „Am achitat poliţa pe care aţi semnat-o la Fontenoy". în tot acest răstimp, regele Franţei străbătea Flandra cucerită în aclamaţiile noilor săi supuşi, urmărit de norocul care amintea de cele mai frumoase campanii ale lui Ludovic al XIV-lea.

în vreme ce toate bisericile din Franţa înălţau un *Te Deum* pentru victoriile Maiestăţii Sale Preacreştine, doamna d'Etioles se afla la ţară, la unchiul Tournehem, concentrată asupra proiectelor de viitor şi a realizării visului său. Din rapoartele locotenentului de poliţie reiese că opinia publică nu era prea informată în privinţa ei. De la plecarea regelui, numele ei s-a schimbat, iar parizienii se amuzau dându-i în avans titlul încă nebrevetat.

Unii au răspândit zvonul că soţul indulgent va închide ochii şi de astă dată, punând capăt o dată pentru totdeauna comediei; alţii susţineau că ea primeşte în fiecare săptămână un bilet misterios prin intermediul domnului de Montmartel, pe adresa: *Pentru Doamna d'Etioles, la Etioles,* iar ea răspunde pe aceeaşi cale.

MARCHIZA DE POMPADOUR

La Curte, unde lumea este mai bine informată, se presupune că regele scrie în fiecare zi cel puţin o scrisoare adresată *Doamnei marchize de Pompadour,* sigilată cu o formulă galantă: *Discret şi fidel.* Şi alte scrisori sosesc din anturajul regelui. Domnul de Richelieu, amicul tuturor metreselor corespondează regulat cu noua favorită, demonstrând astfel că a detectat semnele unei relaţii durabile. Ceea ce dă mai mult de gândit este faptul că la Versailles s-a renovat frumosul apartament al doamnei de Châteauroux.

Satisfăcută în amorul propriu, tânăra femeie se simte recompensată pentru izolarea la care este condamnată. Această retragere, impusă de rege, este absolută. Ea nu primeşte decât un număr restrâns de prieteni, dintre cei mai valoroşi sau dintre cei mai utili. Doi mai ales se grăbesc să se afle în preajma tinerei femei. Ei vor juca în viaţa ei un rol important şi, chiar din momentul acela, îi influenţează într-o oarecare măsură destinul.

Voltaire, care a fost primul linguşitor al doamnei d'Etioles, încă din clipa în care i-a surâs norocul este şi cel dintâi slujitor fidel al doamnei de Pompadour. Ei îi datorează de pe acum primul post vacant de gentilom al Camerei Regelui, de fapt un cadou reprezentând în jur de şaizeci de mii de livre. Funcţia de istoriograf, al cărei brevet l-a primit în acelaşi timp, îi aduce, împreună cu o remunerare de două mii de livre, dreptul de a o flata oficial pe Maiestatea Sa.

Pretextul favorurilor regale, în zadar solicitate până atunci de către autorul *Henriadei,* a fost baletul mariajului *La Princesse de Navarre;* doamna d'Etioles este cea care a intervenit în favoarea poetului, aceasta

fiind probabil prima rugăminte pe care i-a adresat-o ea regelui.

Nu trebuie neglijată o prietenie ce permitea să fie avantajoasă şi poate să-i asigure, de exemplu, un loc la Academia care, până atunci, l-a ţinut la distanţă. Toată primăvara şi toată vara, Voltaire dă târcoale pe la Etioles, dornic să lase impresia că este o persoană apropiată. Nu îi părăseşte pe ducele şi ducesa de la Valliere, protectorii lui din momentul acela, decât pentru a se duce la noua sa zeiţă: „Sunt când la Champs, când la Etioles", scrie el marchizului d'Argenson care ţine sub asediu oraşul Tournay împreună cu regele şi căruia trebuie să-i arate scrisoarea; în luna august, scriind chiar din Etioles, îi raportează vesel ministrului că se spun multe rele pe seama lui la doamna de Pompadour.

Aici are loc prima lectură a poemului *Bătălia de la Fontenoy,* care reprezintă pentm el o mare afacere. Născut să fie curtean, a aspirat dintotdeauna să devină *Poeta regius* al câtorva monarhii, şi această carieră, cu toate avantajele materiale şi libertatea pe care o asigură, este pe măsura ambiţiilor lui. Dar a ajuns la cincizeci de ani fără să fi avansat prea mult faţă de vârsta de douăzeci, pe când îşi închipuia că intrase în graţiile doamnei de Prie. Ascensiunea unei noi favorite şi victoria armatelor franceze i se păreau o ocazie favorabilă să-şi ia revanşa în cel mai fast moment al existenţei sale. O voce avizată îi va da de înţeles lui Ludovic al XV-lea că, pentru a fi slăvit cum se cuvine, trebuie să se orienteze spre cel mai mare geniu al regimului său, căci numai acesta va şti să promită, cu cele mai agreabile subînţelesuri.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Premiul Virtuţii oferit de mâinile Amorului!

Doamna de Pompadour nu inspiră nici pe departe o capodoperă. Recunoaştem aici ritmul, epitetele, chiar şi emistihurile din *Odă la cucerirea Namurului* sau *Epistolă pentru trecerea Rinului.* Folosind stilul, cuvintele şi mitologia evocată de Boileau[1] pentru a-l flata pe Marele Rege, Voltaire îl linguşeşte, la rândul său, pe cel lubit.

Toată această retorică deprinsă de la iezuiţi încântă mica burghezie. Poetul ştie de asemenea să-i capteze interesul faţă de latura profitabilă a întreprinderii lui. El nu a celebrat până atunci decât persoanele de la Curte, admiratoare ale literelor, ce ofereau câte un supeu şi plăteau dedicaţiile. Un alt gen de protecţie pare mai sigură într-o monarhie militară, pe lângă un rege insensibil la artă şi incapabil să discearnă talentul. Citând eroii de la Fontenoy, el va putea spori numărul persoanelor care îi vor binele şi o convinge pe doamna de Pompadour că noii lui prieteni vor fi în aceeaşi măsură şi ai ei. La Etioles îşi augmentează şi îşi revizuieşte ediţiile succesive.

Răspândind cu largheţe opinii favorabile, el îngrămădeşte în versurile sale, care îl imită în continuare pe Boileau, nume de militari destinaţi nemuririi. îşi expediază exemplarele pe câmpul de luptă şi îl însărcinează pe Argenson cu distribuirea lor. Tipograful nu mai dovedeşte cu tirajele; în zece zile se epuizează mii de exemplare, iar admiraţia publicului îl îmbată pe poet: „Mi se

[1] Nicolas Boileau (1636-1711) - poet francez, imitator al lui Ho- raţiu în poemele satirice şi moralizatoare (n.tr.).

învârteşte capul, scrie el; nu ştiu cum să mă descurc cu femeile care ţin morţiş să le ridic în slăvi verii sau iubiţii. Sunt tratat ca un ministru: dau naştere la resentimente!"

îl roagă pe Tressan, unul dintre răniţii în bătălie, să-i relateze episoade eroice pentru a-şi îmbogăţi noile ediţii. Cea a cărei dedicaţie regele a binevoit să o accepte fusese adresată de autor prietenului său Moncrif, urmând ca poetul *Pisicilor să* obţină favoarea de a fi citit de către regină. îi mai cere să-i atragă atenţia augustei lor suverane asupra ticăloşiei confraţilor lipsiţi de talent care şi-au permis să abordeze acelaşi subiect, vizându-l mai ales pe unul dintre ei aflat în postură de rival: „Aveţi o datorie de onoare să-i vorbiţi reginei despre acest mizerabil. Dacă n-aş fi bolnav, m-aş duce să mă arunc la picioarele ei. Vă implor să-i aduceţi la cunoştinţă reginei expresia sincerei mele admiraţii. N-am rugat-o pe doamna de Luynes să-i prezinte Maiestăţii Sale rapsodia mea pentru că mi se părea neelegant să las să apară atâtea ediţii fără să-i adresez un mic omagiu. Dar vă rog să-i transmiteţi scuzele mele pentru gestul de a-i fi depus la picioare biata mea lucrare, pe care n-aş fi îndrăznit să o prezint regelui. în sfârşit, dedicând Maiestăţii Sale *Bătălia,* am pus un grăunte de tămâie într-o cădelniţă ceva mai curată, şi iată că acum v-o prezint dumneavoastră." în realitate, Voltaire nu respinge niciun sprijin, deoarece chiar şi atunci când este oaspete asiduu la Etioles, el ţine să-şi asigure bunăvoinţa, atât de puţin necesară acum, a „preabunei regine".

Poate că începe să se neliniştească la gândul că metodele lui „de a adjudeca laurii" ar putea să pară indiscrete în cercurile de la Curte. Ducele de Luynes ne

transmite, cu bunăvoinţa sa obişnuită, opinia oamenilor cinstiţi asupra autorului acestui faimos poem: „A vrut să vorbească despre toată lumea fără să fi avut timp să se informeze asupra particularităţilor fiecăruia; ba a mai şi recurs la note pentru a suplini absenţa celor pe care nu-i putea numi. Dar, din dorinţa de a mulţumi pe toată lumea, a stârnit multe animozităţi. Unii s-au simţit prea coborâţi la nivelul mulţimii, alţii au apreciat că nu se află pe locul lor. L-a făcut pe domnul duce de Gramont mareşal al Franţei fără să se consulte cu nimeni; în sfârşit, s-au strecurat atâtea greşeli, încât a fost obligat să facă mai multe corecturi. Până în momentul de faţă au apărut cinci ediţii şi abia la ultima, a cincea, autorul a considerat că poemul lui ar putea fi prezentat reginei. în ciuda tuturor acestor critici, este cert că scrie versuri foarte frumoase şi, ce-i drept, lui Voltaire i se trec cu vederea mai puţine greşeli pentru că pretenţiile sunt mai mari faţă de el.“ Avocatul Marchand, care a scris el însuşi versuri pe tema bătăliei de la Fontenoy, este mai puţin indulgent faţă de turbulentul său confrate:

l-a lăudat, începând cu Noailles,
Pe toţi mucoşii
Din Versailles!

După toate probabilităţile, domnul de Richelieu l-ar fi însărcinat pe Voltaire să compună un poem în care să-i atribuie o victorie obţinută în acea bătălie. Incontestabil, ambiţiile ducelui sunt în creştere şi, de când a intrat în graţiile regelui datorită doamnei de Pompadour, şi-a recăpătat creditul din zilele lui bune. Epistolele scrise de

pe câmpul de luptă, din faţa localităţii Tournay, relatează despre familiaritatea pe care o manifestă regele faţă de el; acesta vine să-l trezească în fiecare dimineaţă în camera lui, apoi se aşază la poveşti pe marginea patului său. Cu prilejul acestor conversaţii intime, al căror subiect este adesea doamna de Pompadour, Voltaire ţine să fie şi el pomenit. Poartă o corespondenţă cu Richelieu în legătură cu festivităţile ocazionate de întoarcere pe care acesta urmează să le organizeze în calitate de Prim gentilom, şi unele dintre scrisorile lui surprind mai multe suflete dintr-o singură trăsătură de penel.

„Iată un mic fragment elocvent în acest sens în special un vers:

Un rege mai temut ca Charles şi mai iubit ca Henri!

Va trebui, Domnule, să-i subliniaţi acest lucru adorabilului nostru monarh. De la erou la erou nu-i decât o mână..."

Preambulul serveşte formulării unei alte solicitări: De fapt, dumneavoastră va trebui să-i cereţi doamnei de Pompadour ceva mai mult decât aceste cuvinte frumoase la adresa mea: „Nu sunt prea mulţumit de gestul lui". Mi-aş dori ca ea să afle prin intermediul dumneavoastră în ce măsură bunătatea dovedită faţă de mine mă umple de recunoştinţă şi cât de mult o elogiez în prezenţa dumneavoastră; fiindcă vă vorbesc despre ea aşa cum îi vorbesc ei despre dumneavoastră. într-adevăr, mă simt foarte ataşat de ea şi cred că mă pot bizui pe bunăvoinţa ei. Consideraţi că ar fi un rău chiar aşa de mare

dacă sentimentele mele i-ar fi dezvăluite prin intermediul dumneavoastră? Oare nu cunoaşteţi valoarea celor spuse sau scrise de dumneavoastră? Adio, Domnule, inima mea vă aparţine pentru totdeauna.

în ajun, Voltaire Ti trimisese ducelui planuri de desfăşurare a festivităţilor, subiecte pentru libretul lui Rameau; a doua zi îi expediază altele; nu a dus niciodată lipsă nici de idei, nici de complimente.

Această efervescenţă a spiritului, acest clocot de proiecte, cuvintele iuţi, muşcătoare, adesea sincere, flacăra elocinţei care luminează şi tumultul verbal care nău- ceşte, iată ce aduce la Etioles plăpânda şi înflăcărată persoană a lui Voltaire. El întreţine starea de agitaţie a viitoarei marchize, îi insuflă propriile sale ambiţii, o implică în marile sale proiecte, îi trezeşte interesul faţă de micile lui ranchiune, o consultă, o tămâiază, o intimidează, o convinge uneori că numai el trebuie ascultat şi că nu există în afara lui alt scriitor care să valoreze ceva. Cine ar mai fi avut atâta inventivitate ca să-i sugereze unei femei serbări, balete şi opere? Cine ar fi fost mai capabil să o celebreze în versuri sau în proză şi să-i răspândească faima în lumea întreagă? încă de pe acum, micile lui poezii străbat Parisul, dezvăluind intimitatea relaţiilor lor ceea ce îl îndreptăţeşte să scrie:

Sinceră şi tandră Pompadour
(Fiindcă eu vă dau de pe acum Un
nume ce rimează cu amour
Şi în curând va face al Franţei înconjur),
Aroma vinului ce mi-a rămas în nări

PIERRE DE NOLHAC

Cu care la Etioles m-aţi răsfăţat
N-are el unele asemănări Cu
regele ce vi l-a dat?
Este un vin neprefăcut,
E plin de forţă şi dulceaţa blândă,
Place privirii şi inima încântă,
Dă sănătate şi-i bun la băut.

într-o scrisoare adresată preşedintelui Henault, Voltaire ne introduce în atmosfera bârfelor de la Etioles, unde se desăvârşeşte spiritul puternicei metrese de mâine: „îi vorbeam, Domnule, acum câteva zile doamnei de Pompadour despre încântătorul, nemuritorul dumneavoastră *Scurt tratat de istorie a Franţei.* La vârsta ei a citit mai mult decât oricare altă femeie bătrână din ţara unde ea va domni şi *unde e de dorit ca ea să domnească.* A citit până acum aproape toate cărţile bune, mai puţin a dumneavoastră. O sperie perspectiva de a fi nevoită să o înveţe pe dinafară, l-am spus că poate reţine o mulţime de lucruri fără efort şi în special tipologia regilor, a miniştrilor, sau particularităţile secolelor; că o singură privire ar fi de-ajuns ca să-şi reamintească tot ceea ce ştie despre istoria noastră şi să reţină informaţiile noi. Mi-a poruncit să-i aduc, cu proxima ocazie, această carte la fel de plăcută ca şi autorul ei. Nu mă despart niciodată de lucrarea dumneavoastră. M-am prefăcut că trimit pe cineva la Paris şi după cină, i s-a adus cartea dumneavoastră legată într-un marochin frumos, cu următoarea dedicaţie pe prima pagină:

MARCHIZA DE POMPADOUR

Iată mult lăudata carte;
Să o scrie Graţiile au binevoit
De Adevăr are ea parte,
O Graţie urmează - la citit...

Epistola şi-ar pierde din savoare dacă nu ne-am aminti cum a calificat Voltaire, ulterior, *Scurtul tratat* al preşedintelui - „o compilaţie penibilă, executată de nişte mercenari", opera unui om al cărui „suflet mic nu urmărea altceva decât dobândirea unei reputaţii viagere". Nu trebuie să uităm nicio clipă versurile abjecte şi celebre care au însoţit la un moment dat un cânt al Fecioarei, ca să înfiereze „fericita cochetă", ale cărei farmece fuseseră speculate de mama ei. Foarte adevărat că, pe atunci, Henault îndrăznise să critice lucrarea lui Voltaire *Secolul lui Ludovic al XIV-lea,* iar doamna de Pompadour nu consimţise să-l sacrifice pe Crebillon.

Fără îndoială că gentilomul Camerei Regelui, acla- mându-şi entuziasmul pentru metresă, nu se gândea decât la propriile avantaje. Nicio preocupare pentru veritabilele interese ale protectoarei sale. Prin zelul lui indiscret şi zgomotos, mai curând i-a făcut un deserviciu, asmuţind asupra ei propriii inamici.

Dar doamna de Pompadour avea în preajmă un prieten mai puţin egoist, care nutrea faţă de ea un devotament profund. Este vorba de abatele de Bernis, care devine şi el o prezenţă familiară la Etioles, fiindcă petrece acolo o zi pe săptămână. însuşi regele decisese acest lucru la plecare, din considerente care merită să fie cunoscute.

PIERRE DE NOLHAC

Compania abatelui de Bernis este deopotrivă plăcută şi instructivă, motiv pentru care multe doamne din lumea bună ar fi putut să o invidieze pe fiica familiei Poisson. Mezin al unei vechi familii, înrudit cu cele mai ilustre nume ale Franţei, de Bernis este obligat de jena financiară să-şi sacrifice talentele şi meritele pe altarul carierei. Doreşte cu ardoare să reuşească, dar se dovedeşte incapabil de vreo josnicie sau ipocrizie în atingerea scopului. A îmbrăcat haina monahală, dar nu vrea să fie hirotonisit, motivând foarte loial că îi lipseşte vocaţia. Ajunge la treizeci de ani fără să aibă un viitor asigurat în sânul Bisericii, căci mai întâi Fleury, apoi Boyer i-au sistat necruţători fondurile. Cu bogăţia tinereţii, cu unele datorii (dar o frumoasă prinţesă care îl stimează le va achita), reuşeşte să obţină primul lui succes şi să intre la Academie, mai puţin în calitate de scriitor de profesie, cât ca mare senior prieten al literelor şi al literaţilor. Operele lui literare par să fi fost poemul *Religia răzbunată,* pe care a refuzat să-l tipărească, şi câteva madrigaluri galante ce nu egalează nici pe departe verva lui meridională; când va deveni preot, diplomat şi cardinal
i se va juca renghiul ca acestea să fie publicate mai târziu. De altfel, delicatul poet nu a scris nimic de care să roşească, opera sa, ca şi viaţa, fiind guvernate de un desăvârşit bun-simţ.

Educaţia primită de abate nu a fost mai puţin benefică decât înclinările fericitei lui naturi. Proaspăt, bucă- lat, rotofei, cu o ţinută îngrijită („Babet florăreasa", cum obişnuieşte să-i spună Voltaire, care îl cruţă şi îl invidiază), cu o fizionomie plăcută şi candidă, instruit fără a fi pedant, sensibil şi vesel, ştie să răspundă prompt cu

un compliment mitologic şi vorbeşte firesc cu Egle şi cu Silvie într-un limbaj agreabil. în saloanele lor, el este „vedeta", îndeamnă la confidenţe delicate şi dă sfaturi dezinteresate. Cu toate acestea, abatele nu dedică versuri tuturor frumoaselor şi nu frecventează orice salon. Pare surprinzător că un om atât de tânăr, agreat deopotrivă de ambele sexe este lipsit de orice înfumurare, dar nu trebuie să uităm că el ascunde sub o înfăţişare banală
o inteligenţă apreciabilă. Nimeni nu şi-ar fi putut dori o prietenie mai durabilă şi mai plăcută ca a lui.

Doamna Poisson şi fiica ei, care l-au întâlnit pe domnul de Bernis la contesa d'Estrades, nepoata domnului de Tournehem, l-au invitat la ele de mai multe ori. Dar fiindcă nu aprecia societatea celor două femei, el s-a sustras politicos. Dacă situaţia s-a schimbat, aceasta nu s-a produs fără unele procese de conştiinţă ce-i fac poate cinste abatelui, fapt remarcat insistent de cardinal în *Memoriile* sale: „într-o zi am primit un bilet de la contesa d'Estrades care mă ruga să trec pe la ea; m-am dus; mi-a spus că doamna d'Etioles era metresa regelui şi că, în ciuda refuzurilor mele, ea ar dori să aibă în mine un prieten, iar regele o aprobă. Am fost rugat să supez la doamna d'Etioles opt zile mai târziu ca să discutăm amănuntele, l-am împărtăşit doamnei d'Estrades repulsia pe care mi-o provoca un asemenea aranjament în care nu numai că nu aveam nicio contribuţie, dar care mi se părea nepotrivit cu statutul meu. S-au făcut intervenţii repetate, aşa că am cerut un timp de gândire, l-am consultat pe oamenii cei mai cinstiţi: toţi au fost de acord că, atâta vreme cât nu contribuisem nicidecum la pasiunea regelui, n-ar fi trebuit să refuz prietenia unei vechi

cunoştinţe, cu atât mai mult cu cât i-aş fi putut da sfaturi folositoare. Prin urmare, m-am hotărât. Ne-am promis unul altuia o prietenie eternă. Se va vedea că eu m-am ţinut decuvânt."

După trecerea atâtor ani, este destul de firesc ca Bernis să-şi exagereze puţin scrupulele. Alte amintiri vin în completarea declaraţiilor lui. Dintre prietenii cărora le-a cerut părerea, doamna de la Ferte-Imbault a exprimat un punct de vedere destul de cinic: „I-am spus că atâta vreme cât îşi petrece viaţa printre femeile galante, el însuşi fiind asemenea lor, ar avea mai mult de câştigat în postura de confident al regelui şi al metresei lui decât al tuturor domnilor prezentabili şi al tuturor doamnelor frumoase la modă".

Pe lângă acestea, s-a făcut auzită o voce augustă care a avut darul să spulbere orice ezitare. Regele trebuia să o ţină departe de doamna d'Etioles: „S-a convenit, spune Bernis, şi suveranul s-a declarat de acord ca eu să o văd adesea".

Tânărul abate a descoperit şi o oarecare plăcere în supunerea lui: „în vara anului 1745 am fost deseori la Etioles. Cu excepţia ducelui [pe atunci marchiz] de Gontaut, care a rămas acolo câteva zile, eu am fost singurul bărbat cu care marchiza de Pompadour putea să stea de vorbă. Mă duceam în fiecare săptămână la Paris şi-i puneam în valoare sentimentele şi intenţiile, fără pic de ostilitate. O sfătuiam să-i protejeze pe oamenii de litere; ei au fost cei care i-au dat numele de cel Mare lui Ludovic al XIV-lea. Nu a fost nevoie de sfatul meu ca să-i îndrăgească şi să-i cultive pe oamenii cinstiţi; am găsit acest principiu adânc înrădăcinat în sufletul ei. Pe atunci

am remarcat la doamna de Pompadour doar un amor propriu prea uşor de flatat şi de rănit şi o lipsă de încredere prea generală, ce putea fi în egală măsură stârnită şi domolită. în ciuda acestei descoperiri, am hotărât să-i spun întotdeauna adevărul, fără niciun menajament... Trebuie să remarc spre lauda ei că, timp de peste doisprezece ani, a apreciat mai mult adevărurile mele, uneori dure, decât linguşelile altora."

Aceşti doi bărbaţi, domnul de Gontaut şi abatele de Bernis, care o întâlniseră mai înainte pe doamna d'Etioles, îi fac în momentul de faţă un nepreţuit serviciu. Sunt oameni de viţă nobilă şi cu caractere integre; primul, după o frumoasă carieră militară s-a bucurat de prietenia doamnei de Châteauroux şi de preţuirea regelui; al doilea, în pofida tinereţii lui, inspiră încredere prin conduită şi siguranţă de sine. Ludovic al XV-lea nu i-a ales întâmplător să-i ţină companie doamnei de Pompadour.

Şi unul, şi celălalt fac parte din înalta nobilime în care avea să intre noua marchiză, o lume pe care ea nu o cunoaşte deloc. Oricât de strălucită ar fi fost viaţa ei anterioară, educaţia tinerei fusese influenţată de mediul burghez în care trăise. Cu totul diferit este acela în care pătrunde graţie unor circumstanţe extraordinare. Nici moravurile, nici limba, nici manierele nu sunt aceleaşi. Pentru a evita un pas greşit, atât de periculos într-o lume ca cea de la Curte şi pe care monarhul nu l-ar tolera cu niciun chip, trebuie să înveţe o mulţime de lucruri, să ghicească sensul aluziilor, să memoreze o infinitate de nume, de genealogii, de alianţe.

Trebuia să fi trăit întotdeauna într-un mediu atât de închis ca să-ţi însuşeşti tradiţiile, să deprinzi limba. Cum

gentilomi ca Gontaut şi Bernis cunosc la perfecţie acest limbaj, lor le revine misiunea de a o învăţa şi pe favorită. Inteligentă, ca toate pariziencele, şi înzestrată cu acea uşurinţă specifică femeilor de a se adapta la împrejurări, ea înregistrează progrese rapide. Doamna de Pompadour îi frecventează pe cei care îi dau aceste lecţii nu din vanitatea de a putea menţiona în prezenţa regelui nume de prieteni care n-au nicio tangenţă cu tagma perceptorilor sau a grămăticilor; este vorba de un profit pe care ea îl intuieşte foarte bine, acela de a căpăta încet, încet un alt lustru, de a se debarasa de reminiscenţele proprii omului de rând.

Bernis îndeplineşte pe lângă doamna de Pompadour un fel de preceptor (cuvântul îi aparţine lui Brienne, care a devenit ulterior confidentul prelatului), iar din aceste prime legături se va înfiripa o adevărată prietenie. Relaţia cu Bernis ocupă un loc foarte puţin cunoscut în viaţa favoritei, aşa că este extrem de important să-i stabilim adevărata natură. Abatele de Bernis e departe de a fi atât de auster încât să nu-şi rezerve plăcerea cultivării unor farmece. Cum încă nu aparţine Bisericii decât prin veşmântul preoţesc, el este un laic prin comportament şi nu face decât să aplice în practică preceptele morale ale timpului. în accepţiunea curentă, cinstea se deosebeşte într-o oarecare măsură de morala creştină, dar lui
i se pare echitabil să-şi aprecieze conduita după regulile acesteia. Exemplul abatelui ilustrează indulgentul respect al supuşilor lui Ludovic al XV-lea faţă de o serie de slăbiciuni care pentru alţii ar fi putut părea scandaloase.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Nu există nicio piedică în aprecierea unor reale calităţi ale favoritei chiar de către oameni cu o viaţă virtuoasă şi cu o sinceră cucernicie.

Pe vremea aceea, un număr mare de francezi nu considerau oportun să discute sau să judece actele de voinţă şi capriciile regelui: „în Franţa, scrie mai exact Bernis, regele nu este numai stăpânul bunurilor şi al vieţii, ci şi al spiritului supuşilor săi. Ce putere! Şi ce uşor se pot obţine unele avantaje!"

în acest secol în care domneşte femeia, nu putem trece cu vederea faptul că, în toate împrejurările, cavalerismul cedează în faţa graţiei şi a frumuseţii. îndeosebi nobilimea a moştenit în această privinţă tradiţiile vechilor cavaleri. Domnul de Bernis, mai mult gentilom decât abate, le practică cu o perfectă dezinvoltură. Versurile pe care i le dedică doamnei de Pompadour diferă mult de cele ale lui Voltaire, ale cărui madrigaluri au întotdeauna un iz de jalbă. Marele senior şi poet sentimental este într-adevăr subjugat de farmecul acestei femei de spirit, care n-a ezitat să-l cucerească. Intuim că scrie poezii doar pentru ea, fără să se gândească la creditul pe care l-ar putea dobândi într-o bună zi. Tocmai din această perioadă a relaţiilor lor datează frumoasa poezie a „gropiţelor", puţin cam familiară, ce-i drept, dar fără să depăşească limitele bunei-cuviinţe.

Parcul umbros de pe domeniul Etioles îi inspiră poetului o alegorie despre Copilul din Cythere[1] revenit într-o zi pentru a proteja nu numai infidelitatea, dar şi statornicia, şi care e zărit

[1] Insulă grecească în Marea Egee (n.tr.).

în pădurea solitară
Unde merge să viseze tânăra Pompadour.

Aceste vizite agreabile, conversaţiile, literatura de budoar atenuau monotonia vieţii izolate pe care o ducea castelana de la Etioles. în aceeaşi perioadă intentase soţului său un proces de partaj, la Châtelet[1], cu mari şanse de izbândă. Părinţii ei, fratele, unchiul Tournehem, vărul Ferrand - secretar general la comerţ, tânăra verişoară d'Estrades alcătuiau societatea ei obişnuită, unde nu apărea niciodată micuţa Alexandrine aflată în grija doicii. La Etioles, incidentele erau rare. Pe 16 iunie, procurorul Collin descinde la Etioles, aducând în geantă decizia legală ce consfinţea separarea celor doi soţi şi restituirea dotei. într-o zi din luna următoare, toată lumea se afla în salon când a izbucnit o explozie violentă, urmată de o mişcare a pământului care a smuls din balamale uşa încăperii. Sărise în aer magazia cu praf de puşcă din Essonnes aflată la distanţă de o leghe. în urma deflagraţiei care s-a soldat cu vreo treizeci de victime şi întregul Corbeil îşi pierdea geamurile. Doamna de Pompadour i-a relatat ulterior fratelui său întâmplarea, în timpul călătoriei în Italia, apropo de un cutremur de pământ din apropierea Vezuviului. întâmplarea fusese pentru ea prevestirea unui important eveniment survenit câteva zile mai târziu, şi de multă vreme aşteptat în viaţa ei.

[1] Fortăreaţă din Paris, reşedinţa jurisdicţiei criminale a magistraturii pariziene (n.tr.)

MARCHIZA DE POMPADOUR

Curierul din Flandra i-a adus la Etioles brevetul de marchiză. Printr-un gest de curtoazie demnă de un rege, Ludovic al XV-lea l-a expediat din Gand pe 11 iulie, zi în care oraşul fusese cucerit de către contele de Lowendal. Voltaire datează din casa doamnei de Pompadour catrenele inspirate de acest eveniment care ar fi trebuit acompaniate de o muzică de Rameau ca să poată deveni suportabile.

Ludovic al XV-lea şi Delfinul se întorc la Paris pe 7 septembrie. Străzile sunt înţesate de lume şi pavoazate de la poarta Saint-Martin până la Carrousel. Regina, soţia Delfinului, fiicele regelui, prinţesele şi întreaga Curte aşteptau la palatul Tuileries; către orele cinci şi jumătate, se apropie cu toţii de capul scărilor când caleştile se aliniază pe marele peron. Reuniunea a fost emoţionantă. Regele a sărutat-o pe regină; Delfinul a îmbrăţişat pe toată lumea, inclusiv pe guvernanta sa şi pe episcopul de Mirepoix. Regele a stat de vorbă în Galerie, rămânând în picioare aproape trei sferturi de oră. Apoi s-a dus să se schimbe, iar regina, după ce i-a reţinut un timp la ea pe Delfin şi pe soţia lui, s-a întors în galerie. Regele nu a mai reapărut tot restul serii.

A doua zi dimineaţă, regele face o vizită protocolară la Catedrala Notre-Dame, iar după-amiază primeşte felicitările parizienilor, urmate de omagiile negustorilor de peşte. La căderea nopţii, în faţa primăriei se înşiră numeroase căleşti escortate de regimentele Casei Regale. Cinci apartamente diferite fuseseră pregătite pentru familia regală, care era astfel omagiată de locuitorii oraşului. După focul de artificii din Place de la Greve, în centrul

căreia se aflau Maiestăţile Lor, a urmat un scurt program de muzică pentru vioară, în cadrul căruia s-a interpretat un divertisment despre *întoarcerea Regelui,* terminat cu cuplete de circumstanţă şi cu refrenul: *Trăiască Ludovic! Trăiască fiul lui!*

Supeul din sala mare a început după ora zece. Regele şi regina şedeau în capul unei mese cu cincizeci de tacâmuri, încadraţi de Delfin şi de soţia lui. Celelalte locuri, potrivit etichetei, erau ocupate numai de doamne. S-au prezentat exact o sută de feluri de mâncare. Simfonii de bună calitate au mai destins puţin atmosfera în care s-a desfăşurat această ceremonie care a durat mai bine de două ore şi jumătate.

Restul Curţii era servit în alte săli ale Primăriei. Este cunoscut faptul că doamna de Pompadour comandase un dineu fastuos într-una din camerele de la etaj, avân- du-i ca invitaţi pe doamnele de Sassenage şi Estrades, pe fratele său şi pe domnul de Tournehem. Onorurile care
i s-au adus nu s-au limitat la atât. Ducele de Gesvres, guvernatorul Parisului, şi domnul de Marville, locotenent general de poliţie, care o vizitaseră în zilele precedente ca să o ţină la curent cu preparativele sărbătorii, au urcat la ea în timpul seratei să-şi prezinte omagiile. Au fost văzuţi şi domnul de Richelieu şi domnul de Bouillon. Până şi starostele negustorilor, domnul de Bernage, care îl servea personal pe rege la masă, a reuşit să se sustragă obligaţiilor sale în două rânduri ca să-i împărtăşească favoritei ultimele noutăţi în legătură cu dineul regal.

Regele s-a întors la Tuileries la două ore după miezul nopţii, după ce a parcurs, potrivit tradiţiei, străzile iluminate ale capitalei. în cursul dimineţii a primit mulţumirile

oraşului pentru onoarea ce-i fusese făcută în ajun. După-masă a ascultat discursurile solemne rostite de reprezentanţii Curţilor suverane şi cele ale Academiei. Regina şi doamnele s-au retras în galerie, unde fusese programată o audiţie muzicală. Familia regală s-a plimbat prin grădină. Au avut loc discursuri şi o masă mare. A doua zi, toată lumea a plecat la Versailles. Regele Stanislas sosea de la Trianon pentru a-şi felicita la rândul său ginerele.

Pe toată durata serbărilor oficiale, destul de monotone datorită caracterului lor previzibil, curtenii continuau să fie preocupaţi de evenimentul despre care se vorbea de multă vreme: prezentarea doamnei de Pompadour. Ştiau că va avea loc în curând şi că evenimentului i se va da o anumită strălucire. Bătrâna prinţesă de Conţi a considerat de cuviinţă să o informeze pe regină, la Tuileries, că regele îi cerea să o prezinte pe această doamnă pe care nu o cunoştea nici măcar din vedere. îşi exprima speranţa, spunea ea, că regele îşi va schimba intenţiile, în realitate era mai puţin supărată de preferinţa manifestată de monarh decât lăsa să se creadă, deoarece miza pe achitarea promptă a tuturor datoriilor ei, seiful regal dispunând de numeroase forme de remunerare a indulgenţelor.

Pe 10 septembrie, la ora la care Casa regală conducea la Versailles familia regală, extenuată de atâtea serbări, de muzică, de discursuri solemne, o caleaşcă de la grajduri aducea discret la palat două femei care aveau să locuiască acolo de acum înainte - contesa d'Estrades şi marchiza de Pompadour. Aceasta din urmă a urcat direct la etaj în apartamentul pregătit pentru ea deasupra

marilor apartamente şi, încă de a doua zi, regele a cinat acolo în *tete-â-tâte,* fără a mai fi nevoie de prezenţa doamnei d'Estrades. Contesa avea să fie prezentată în ziua următoare, formalitate uşor de îndeplinit pentru o femeie de viţă nobilă, dar care prezintă interes doar ca preludiu la ceremonia cu mult mai picantă, aşteptată de toată lumea.

Ziua de marţi 14 satisface curiozitatea generală. După dineu, câteva persoane au întâlnit-o pe noua venită, condusă la ducesa de Luynes, dama de onoare a reginei, de către doamna Chau-Montauban, născută în familia Adrets, al cărei soţ era colonel într-un regiment aflat sub comanda ducelui d'Orleans. Prezentarea fusese programată la ora şase. Toată Curtea e acolo, răuvoitoare şi batjocoritoare, gata să critice debutul acestei marchize contrafăcute, de care auziseră prima dată în timpul sărbătorilor de iarnă, pe vremea când era doar o burgheză. Lumea se îngrămădeşte în Galerie şi în sala de ceremonii. Prinţesa de Conţi apare prima, îşi croieşte drum prin mulţime şi intră în cabinetul regelui, urmată de dama ei de onoare şi de altele trei în mare ţinută, strălucind de diamante. Acestea sunt doamnele Chau- Montauban, d'Estrades şi Pompadour. Prinţesa rosteşte frazele uzuale, iar marchiza face trei reverenţe. Regele nu prea se simte la largul său, dar în rândul curtenilor încurcătura pare să fie şi mai mare. După o scurtă conversaţie, doamnele se retrag ca să se ducă la regină, apoi la Delfin şi la soţia acestuia.

Ducesa de Luynes şi-a amânat plecarea la Dampierre ca să fie alături de stăpâna sa în aceste împrejurări penibile şi neobişnuite. Spicuim din relatarea soţului ei,

care ni le prezintă pe doamnele, curioase şi clevetitoare, adunate în camera reginei: „La prezentarea ce a avut loc la regină venise la fel de multă lume. Toate notabilităţile Parisului erau foarte preocupate să afle ce-i va spune regina doamnei de Pompadour. S-a ajuns la concluzia că nu-i putea vorbi decât despre îmbrăcămintea ei, ceea ce reprezintă un subiect de conversaţie foarte obişnuit pentru femei atunci când nu au nimic să-şi spună. Informată cu privire la speculaţiile parizienilor pe tema conversaţiei sale, regina a considerat de cuviinţă, exact din aceste raţiuni, să abordeze alt subiect. Aflase că marchiza o cunoştea bine pe doamna de Saissac. Regina îi spune că a întâlnit-o pe doamna de Saissac la Paris şi că i-a făcut plăcere să o cunoască. Nu ştiu dacă doamna de Pompadour a auzit ce-i spunea, fiindcă regina vorbea destul de încet, dar ea a profitat de un moment de tăcere ca să o asigure de respectul ei şi de dorinţa de a-i fi pe plac. Regina a părut destul de satisfăcută de cuvintele doamnei de Pompadour, iar publicul, atent la toate detaliile acestei întrevederi, a pretins că a durat foarte mult şi că s-au rostit vreo douăsprezece fraze."

Nu s-a semnalat decât un singur incident: în vreme ce-şi scotea mănuşa ca să apuce şi să sărute poala rochiei reginei, marchiza, foarte emoţionată, a tras prea tare şi şi-a rupt brăţara care a căzut pe covor.

După ce au trecut cu bine de această grea zi, frumoasele dispreţuite au început să-şi bată joc de intrusă şi să debiteze orori pe seama familiei sale. îşi dădeau asigurări una alteia că era lipsită de spirit şi se distrau pe seama numelui ei de „Etioles", numind-o „Bestiole". Glumele invidioşilor s-au risipit în vânt. Toţi şi toate

trebuiau să accepte faptul împlinit şi să se plece dinaintea acelei legi atotputernice reprezentate de voinţa regelui. Fără îndoială, este greu să te împaci cu gândul că unei femei de rând i se poate atribui un rol care păruse până atunci rezervat doamnelor de viţă nobilă şi care, printr-o ciudată răsturnare a ideilor morale, este considerat de anumiţi curteni drept un privilegiu al castei lor. Dar noua metresă are de aici înainte un titlu şi drepturi în sânul vechii nobilimi.

Prezentarea care tocmai a avut loc a reglementat situaţia conform uzanţelor societăţii din vremea aceea. Curtenii, indiferent de rangul lor, datorează consideraţie unei persoane destinate de suveranul lor, iar cei mai severi la capitolul moravuri vor fi nevoiţi să respecte rangul unei doamne prezentate Maiestăţilor Lor după toate regulile etichetei. Marchiză autentică datorită regelui, stabilită în preajma lui, într-un apartament amenajat în incinta palatului, dezrădăcinată printr-un brevet care îi schimbă numele şi statutul legal, mica burgheză din Paris devine doamnă la Curtea Franţei.

Pentru odihna regelui după o lungă campanie militară, ca şi pentru o izolare propice iubirii care se înfiripase se impunea un „voiaj", ca să folosim o expresie la modă în vremea aceea. Alegerea se îndreaptă către Choisy. Această casă regală a fost cumpărată pentru primirea doamnei de Vintimille şi tot aici şi-a trăit clipele de glorie doamna de Châteauroux. Amintirile, care nu-l tulbură nicidecum pe regele îmbătat de noua lui pasiune, sunt de natură să-i facă plăcere marchizei de Pompadour. Vor găsi, de altfel, palatul Choisy complet renovat ca

urmare a transformărilor considerabile făcute în timpul verii: apartamentul regal a fost mărit, iar terasa dinspre Sena prelungită. Gabriel a construit un corp de clădiri care au costat o sută de mii de ecu. Pentru decorarea galeriei i s-a comandat lui Parrocel[1] o suită de bătălii, amintind cuceririle lui Ludovic al XV-lea în Flandra. în acest sanctuar al plăcerilor, regele reuneşte, pentru justificarea sau înnobilarea vieţii pe care o duce, mărturiile actelor de bravură şi ale gloriei sale.

A dorit să-i aibă în preajmă pe toţi curtenii din cercul său de persoane apropiate, pentru ca ei să o cunoască mai bine pe doamna de Pompadour în cadrul propice al acestui palat, unde eticheta este mult mai simplă comparativ cu cea a „marilor voiaje“. Marchiza îi vede aici pe domnii de Richelieu, d'Ayen, de Meuse, de Duras, împreună cu câţiva combatanţi din ultima campanie, recompensaţi prin această distincţie. în privinţa propriilor prieteni, marchiza a obţinut o mare favoare: la Choisy sunt chemaţi oameni de litere ce nu vor mai fi văzuţi ulterior - Duclos, Voltaire, Gentil-Bernard, Moncrif, abatele Prevost; şi toată această societate, căreia i se alătură uneori Bernis, se reuneşte la contele deTressan, care le oferă un dineu în camera lui, unde o masă specială este servită din ordinul regelui.

Femeile, puţine la număr, au fost invitate numai pentru a-i ţine companie favoritei. Este vorba de doamnele de Lauraguais, de Sassenage şi de Bellefonds; prinţesa de Conţi l-a implorat pe rege să o lase în anturajul reginei.

[1] Parrocel, Joseph - pictor şi gravor francez, n. la Brignoles, autorul celebrului tablou *Cuceririle lui Ludovic al XV-lea* (1648-1704 (n.tr.).

Aceasta din urmă, care nu trebuie să se arate şi a cărei prezenţă nu este dorită, se trezeşte chemată la Choisy de un eveniment neprevăzut. Regelui, abia sosit, având o febră destul de mare, i se ia sânge de către Peyronie, iar regina cere imediat permisiunea să-l vadă. O primeşte cu plăcere, pare preocupat să-i ofere o masă bună şi să-i arate înfrumuseţările aduse reşedinţei. Toate aceste dovezi de solicitudine au ca scop să-i îndulcească amarul: doamnele din Choisy cinează împreună cu regina, iar doamna de Pompadour se numără printre ele.

Câteva zile mai târziu, regele Stanislas, care nu se formalizează să facă o nouă cunoştinţă, se hotărăşte, la cererea fiicei sale, să-şi anunţe vizita. De data aceasta, situaţia se schimbă; lui Stanislas i se dă limpede de înţeles că este inoportun. Când soseşte la Choisy, îl surprinde pe regele convalescent dansând în camera lui. Printre participanţii la cadril se află şi doamna de Pompadour în costum de vânătoare. Prezenţa musafirului pare să stingherească pe toată lumea. După o conversaţie convenţională, de o jumătate de oră, oaspetelui nu-i rămâne decât să se retragă ofensat de primirea glacială a ginerelui său.

Abia venit la Choisy, regele plănuieşte o călătorie la Fontainebleau. De data aceasta îl însoţeşte întreaga Curte, sejurul urmând să dureze cele şase săptămâni obişnuite în fiecare toamnă. De fapt, la Fontainebleau doamna de Pompadour este definitiv instalată în „funcţiile" sale. Nu a fost privată de niciunul din avantajele de care s-au bucurat predecesoarele ei. Ocupă fostul apartament de la parter, al doamnei de Châteauroux, legat printr-o scară specială de cel al regelui. încă din primele

zile se fixează data dineurilor intime prezidate de ea. împreună cu cele două însoţitoare obişnuite, doamnele de Sassenage şi d'Estrades, se aşază la masa regală soţia mareşalului de Duras, grăsuna Lauraguais şi câteva prinţese, doamna de Modene, domnişoara de Sens, prinţesa de Conţi. Aceasta din urmă pare să o însoţească acum pe favorită aşa cum le secondase doamna de Modene, pe doamna de Mailly, domnişoara de Charolais sau doamna de Châteauroux. E un serviciu delicat, pe care augustul îl va răsplăti cum se cuvine.

în zilele în care nu se cinează în cabinetele regelui, doamna de Pompadour dă ea însăşi mici supeuri apetisante, graţie unui bucătar excelent. Femeile sunt puţine, în schimb, bărbaţii încep să se înghesuie. Alături de Moncrif, Voltaire şi abatele de Bernis, care îndeplineşte acum rolul de consilier, cei mai mari seniori se simt onoraţi de invitaţia marchizei. Prietenii îi susţin cauza. Din fericire pentru ea, are ca apărător declarat cel mai spiritual şi mai caustic bărbat de la Curte, modelul *Răului* de Gresset, ducele d'Ayen, care se situează de partea ei ca să o neutralizeze pe prinţesa de Rohan pe care o detestă. în acelaşi timp, ea stabileşte relaţii apropiate şi cu excelentul prinţ de Soubise, care, dincolo de pretenţiile lui militare, este un om foarte cinstit şi devotat.

Regele nu o mai părăseşte pe marchiză. De îndată ce se trezeşte din somn şi se îmbracă, coboară în apartamentul ei, rămâne aici până la ora slujbei, apoi se întoarce şi ia un prânz frugal compus dintr-o supă şi un cotlet. Stă de vorbă cu ea până la ora cinci sau şase, după care are o scurtă întrevedere de lucru cu miniştrii.

PIERRE DE NOLHAC

Sunt văzuţi permanent împreună. Când regele merge la vânătoare de cerbi în pădure, o ia în trăsura lui până la locul adunării, îmbrăcată în amazoană. Apoi ea urcă pe cal şi se amestecă printre doamnele din suita fiicelor lui, toate dornice să împărtăşească divertismentul favorit al tatălui lor. în zilele de spectacol de la Comedia Italiană, regele împarte cu ea loja cu grilaj din partea de sus a sălii. Ea iese rareori, doar ca să se alăture doamnelor din cercul reginei, şi încetul cu încetul se face acceptată.

Domnul Poisson este la Fontainebleau, ceea ce alimentează bârfele şi glumele răutăcioase pe seama comportamentului lui vulgar. Dar ea se întâlneşte cu el pe faţă, fără să roşească, demonstrând că îşi cunoaşte îndatoririle filiale. Cât despre clevetirile şi calomniile care se şoptesc în anticamera regelui, acestea o lasă rece. Pe scurt, ea se comportă cu înţelepciune, iar opinia generală îi este mai curând favorabilă.

Ducele de Luynes se face ecoul opiniilor împărtăşite de persoanele apropiate doamnei de Pompadour atunci când consemnează în jurnalul său: „S-ar părea că toată lumea o consideră pe doamna de Pompadour drept o persoană extrem de politicoasă. Nu numai că nu este răutăcioasă şi nu vorbeşte pe nimeni de rău, dar nici nu suportă să fie bârfit cineva în prezenţa sa. Este veselă şi antrenantă în discuţii. Departe de a fi îngâmfată, pomeneşte mereu despre părinţii săi, chiar şi în prezenţa regelui; s-ar putea spune chiar că abordează prea des acest subiect. De altfel nefiind deprinsă cu limbajul utilizat în înalta societate, recurge prea frecvent la termeni şi expresii care par extraordinare aici, la Curte... S-ar

putea crede că regele se simte de multe ori stingherit de vocabularul şi de amănuntele în legătură cu familia ei.“

Dacă anturajul reginei nu pare să fie răuvoitor faţă de doamna de Pompadour, faptul se explică prin atitudinea ei ponderată, care o deosebeşte fundamental de favoritele precedente. Regina păstrează amintirea afronturilor suferite din partea lor, precum şi a răutăţilor pe care i le sugerau regelui. Nu a putut să uite niciodată respectul lor afectat dincolo de care se ascundea triumful insolent al orgoliului. Până şi locurile îi aduceau aminte de suferinţele de altădată; nu a descoperit şi ea în uşa unuia dintre cabinete nişte găuri făcute pentru a o spiona şi a afla ce se putea vorbi la ea despre doamna de Châteauroux? Cum să nu fie sensibilă faţă de aceste dovezi de respect sincer, de consideraţie permanentă, manifestată de noua venită? Aceasta îi permite să-şi exercite inepuizabila sa generozitate şi, totodată, să-şi satisfacă, fără prea multe suferinţe, dorinţa înflăcărată de a-i fi pe plac regelui.

Conduita doamnei de Pompadour este în fond cât se pare de firească. Deoarece condiţia ei socială nu-i oferă un punct de sprijin în familie şi nici nu este susţinută de un clan puternic, este absolut necesar ca ea să menajeze pe toată lumea pentru a câştiga timp şi a-şi consolida poziţiile. Dar ea are de asemenea o bunătate şi o delicateţe instinctive care îi înlesnesc, în raporturile cu regina, atitudinea adoptată chiar din primele zile. Obişnuieşte să-i trimită, în semn de umilă recunoaştere, buchete foarte frumoase din florile preferate de Maiestatea Sa. La cea mai neînsemnată indispoziţie a reginei se interesează de starea ei la doamna de onoare şi manifestă cel mai sincer interes. E într-adevăr necăjită că nu poate

asista - fiindcă i se luase sânge în ajun - la reuniunea de binefacere patronată de regină, la care primise invitaţie. Transmite scuze într-o manieră cât se poate de prevenitoare prin intermediul doamnei de Luynes, pe care o roagă să înmâneze Maiestăţii Sale un ludovic pentru subscripţie.

Ea îşi demonstrează dorinţa fierbinte de a fi pe plac nu numai prin cuvinte. îi sugerează regelui o serie de atenţii de care soţia legitimă se dezobişnuise de multă vreme. Astfel, la îndemnul favoritei, el stabileşte data voiajului la Fontainebleau ţinând seama de programul reginei, şi va pleca cu o zi mai devreme ca să o întâmpine cum se cuvine la Choisy şi să-i ofere cu acest prilej un dineu. La întoarcerea la Versailles, suverana îşi va găsi camera regală înfrumuseţată, patul cu baldachin aşternut cu o stofă de culoarea focului şi o tapiserie nouă reprezentând scene din Scrierile Sfinte. în curând, aceeaşi influenţă avea să se resimtă într-o chestiune mai importantă, în care generozitatea regelui nu se manifestă niciodată: el îi plăteşte datoriile reginei, ceea ce nu a făcut de la naşterea Delfinului. Acest deficit înregistrat ca urmare a actelor de binefacere iniţiate de regină ajunsese la patruzeci de mii de ecu, iar cea datorită căreia a fost lichidat are amabilitatea să-i spună doamnei de Luynes „că nu a întâmpinat mari dificultăţi să-l convingă pe rege“.

Asemenea procedee ilustrează generozitatea doamnei de Pompadour, aşa cum pledează în favoarea spiritului ei cuvintele pe care îi place să le rostească şi care se întorc la urechile celor interesaţi: „doamna de Pompadour îi spunea într-una din zile doamnei de Luynes că, dacă regina s-ar fi purtat urât cu ea, ar fi fost

cu adevărat foarte mâhnită, dar nu s-ar fi plâns niciodată; că, prin urmare, e firesc ca ea să profite de toate ocaziile ca să sublinieze bunătatea reginei faţă de ea şi că va încerca prin orice mijloace să-i intre în graţii. Aceste sentimente au un impact favorabil asupra publicului, care remarcă cu plăcere politeţea, atenţia, veselia şi permanenta bună dispoziţie, neafectată de capricii, a doamnei de Pompadour.[11]

Cu toate acestea se manifestă şi o opoziţie, fiindcă nu întreaga familie regală acceptă la fel de uşor ca regina instalarea marchizei la Curte: „S-ar părea, scrie mai departe naratorul nostru, că ea este foarte satisfăcută nu numai de regină, dar chiar şi de fiicele ei, şi că este, de asemenea, destul de mulţumită de maniera în care
o tratează soţia Delfinului. Dar tăcerea, aerul distant şi serios al Delfinului atunci când o vede îi dau fiori. Cu toate acestea, nu se plânge niciodată şi doar prin intermediul prietenilor ei se poate afla ce o macină.[11] Doamna de Pompadour este înzestrată cu suficientă perspicacitate ca să ghicească, judecând după această atitudine a Delfinului, de unde ar putea să o pândească un pericol serios.

Reacţia tânărului prinţ nu este surprinzătoare. El a privit cu aceeaşi ochi, în anii adolescenţei sale, primele metrese ale tatălui său; intransigent în respectarea principiilor ce-i fuseseră inoculate şi care alcătuiesc regula de conduită a vieţii lui, el se simte umilit ca fiu şi ca supus de comportamentul regelui. Ceea ce a aflat în legătură cu obârşia doamnei de Pompadour şi cu ideile pe care le vehiculează are darul să-i inspire un soi de

repulsie. Aproape toate persoanele care exercită asupra lui o oarecare influenţă, şi dintre toţi mai ales episcopul de Mirepoix, îi întreţin aceste sentimente. în sfârşit, este un fiu prea iubitor ca să nu sufere din pricina situaţiei în care este pusă mama sa, chiar dacă o vede consimţind datorită virtuţii şi uitării de sine.

Delfinul s-a maturizat considerabil pe parcursul anului care se apropie de sfârşit. La aceasta au contribuit în egală măsură căsătoria, viaţa de campanie, entuziasmul militar. S-a deprins să emită judecăţi proprii de valoare, şi să le argumenteze convingător. Exemplul ducelui d'Ayen, pe care l-a frecventat asiduu în timpul stagiului militar, l-a făcut să adopte o libertate de limbaj care începe chiar să o neliniştească pe regină. Partea bună o constituie faptul că se dezbărase puţin de acel infantilism persistent care ameninţa să dureze toată viaţa. Nu se va mai hazarda să comită acele acte de îndrăzneală juvenilă care au eşuat lamentabil pe vremea doamnei de Châteauroux, dar va aştepta să-i vină apa la moară şi îşi va pregăti asaltul pe care intenţionează să-l dea, cât de curând, împotriva noii metrese.

Există însă o ameninţare mai presantă, cea a zeflemelelor şi a rivalităţilor femeieşti.

Bunăvoinţa domnului de Richelieu a fost de scurtă durată. Şi-a dat seama, fără îndoială, că doamna de Pompadour este mai puţin receptivă decât sperase la orientările dictate de experienţa lui de viaţă. La rândul său, nepoata lui Lauraguais, în favoarea căreia intervenise pe lângă rege, devine mai rezervată faţă de doamna de Pompadour. Face nazuri, pretinde că ar fi bolnavă pentru a nu mai participa la supeuri şi se vorbeşte că

însuşi regele este nevoit să intervină spre a o împăca pe ducesă cu marchiza.

Datorită lui Richelieu şi doamnei de Lauraguais, în special, se află ceea ce se petrece în apartamentul marchizei, atmosfera care domneşte aici, jena regelui la auzul anumitor cuvinte ale favoritei care mai poartă încă iz de midinetă; asemenea expresii sunt totuşi mai rare decât se zvoneşte, dar este suficientă doar una pentru a alimenta multă vreme clevetirile. De fiecare dată este un prilej foarte gustat de prinţesa de Rohan, de exemplu, nobilă de Curte până în vârful degetelor şi femeie de spirit, caustică şi maliţioasă, care cântă ca un paj şi adaugă la nevoie cele mai deocheate cuplete.

Domnul de Maurepas, fermecător şi perfid, care este un duşman declarat al tuturor metreselor, îşi exersează pe seama marchizei verva sa maliţioasă, colportează stângăciile ce-i sunt atribuite, îi maimuţăreşte reverenţele, comportamentul vioi, tonul hotărât. Pentru o epigramă, rimată sau nu, menită să ridiculizeze o anumită femeie, domnul de Maurepas şi-ar risca funcţia de ministru; dar nu îşi închipuie că l-ar putea ameninţa un asemenea pericol; nimeni nu crede în viitorul „femeiuştii regelui" şi lumea îşi imaginează că într-o bună zi, probabil foarte apropiată, când se va lecui de slăbiciunea sa faţă de burghezie, Maiestatea Sa va regreta gestul de a fi acordat un brevet.

Brusc, după întoarcerea la Versailles, lucrurile se schimbă şi lumea începe să se teamă că această legătură ar putea fi de durată, atrăgând după sine anumite consecinţe politice.

La dorinţa doamnei de Pompadour este schimbat titularul uneia dintre cele mai importante funcţii ale statului. Este vorba de controlorul general al finanţelor, post deţinut cu o competenţă recunoscută şi cu autoritatea conferită de
0 experienţă de cincizeci de ani de către onestul Philibert Orry. Fraţii Pâris au întâmpinat adesea dificultăţi din partea lui la semnarea documentelor de transport al mărfurilor achiziţionate pentru aprovizionarea armatei. Aceşti prieteni ai marchizei sunt persoane importante, cu care generalii iau legătura în timp de război şi care, fiind singurii furnizori, decid soarta bătăliilor. Ei se ştiu indispensabili şi doresc ca de acum înainte doamna de Pompadour să le înlesnească acţiunile fără verificări jenante. Mai exact, domnul Orry a socotit excesive ultimele lor estimări; le-a spus acest lucru fără menajamente, iar domnii Pâris au declarat că ei nu vor mai face nicio afacere atâta vreme cât controlorul general va rămâne în funcţie.

Marchiza devine purtătoarea lor de cuvânt şi îl asediază pe rege cu reproşurile lor amare. Orry este acuzat că şi-a impus tânărul nepot, Bertier de Sauvigny, în postul de intendent al Parisului. Se pretinde că ar susţine nejustificat o stare a finanţelor care nu ar permite continuarea războiului prea multă vreme. Regele, deloc nemulţumit de un slujbaş verificat, dar excedat de reclamaţii, cedează pentru a evita neplăcerea de a le mai auzi. Totuşi, ascultând o dată în plus sfaturile cardinalului de Fleury, nu încredinţează funcţia unui om al doamnei de Pompadour. însuşi Orry, invitat să renunţe la îndatoririle sale, îl avertizează pe rege, la audienţa c
1 se acordă, asupra pericolului reprezentat de lăsarea finanţelor pe mâna unor persoane neavenite. îl propune

pentru funcţia respectivă pe Machault d'Arnouville, abilul intendent de Valenciennes, şi se oferă să-l iniţieze pe acest succesor în toate tainele meseriei. După îndeplinirea acestui ultim serviciu, se retrage în casa lui din Bercy. Curtea şi oraşul îl vizitează acolo, mai puţin din consideraţie, cât pentru a protesta împotriva intrigilor care l-au răsturnat. Dar această revocare a unui înalt funcţionar în ciuda aparenţelor de onorabilitate, le dă de înţeles tuturor că este destul de periculos să iei atitudine împotriva favoritei şi mult mai convenabil să te numeri printre prietenii ei.

La urechile curtenilor ajung veşti noi ce demonstrează până unde merge creditul său şi ce poate obţine ea pentru persoanele pe care le susţine. Pâris de Montmartel, care se recăsătoreşte, o ia de soţie pe domnişoara de Bethune, fiica ducelui de Charost, căpitan al gărzilor de corp. Graţie acestui mariaj, financiarul cu origini modeste pătrunde într-una dintre cele mai nobile familii din anturajul regelui.

în acelaşi timp, funcţia de Director General al Clădirilor[1], rămasă vacantă prin plecarea lui Orry, este încredinţată lui Le Normant de Tournehem. Această veritabilă administrare a artelor, altminteri foarte bine plasată în mâinile lui, presupune supravegherea comenzilor regale, a manufacturilor, construcţiilor şi înfrumuseţării castelelor. Noul ministru implicat într-o sumedenie de afaceri poate fi de folos multor oameni, iar pentru nepoata lui devine unul dintre piloanele mai puţin vizibile, dar cele mai sigure.

[1] Administrator şef al reşedinţelor regale din Franţa începând cu unul 1529 (n.tr.).

Prin aceeaşi decizie regală, dreptul de moştenire a acestei funcţii îi este acordat fratelui doamnei de Pompadour, „frăţiorul", cum îl numeşte ea, Abel Poisson, care are douăzeci de ani şi apare la Curte sub numele Domnul de Vandieres. Tânărul Vandieres îşi croieşte rapid drum prin lume; în curând i se va acorda titlul de marchiz de Marigny, marchiz „de alaltăieri", vor spune gurile rele din Versailles, dar totuşi marchiz, cu nimic mai prejos decât sora lui mai mare.

După ce asistase la triumful alor săi şi le asigurase un viitor fericit copiilor ei, avea să dispară femeia care a dirijat de departe această extraordinară aventură. Pe 24 decembrie 1745, doamna Poisson, bolnavă de multă vreme, moare la Paris, răpusă de o indigestie. La patruzeci şi şase de ani mai păstra ceva din frumuseţea care poate că îi hotărâse soarta şi o pregătise pe cea a fiicei sale, plasând-o pe o treaptă supremă. Era uşor de întinat această moarte, iar răutatea publică nu a întârziat să se manifeste. Marchiza, care nu îl are încă la ordinele ei pe şeful poliţiei şi „cabinetul negru", nu este la curent, fără îndoială, cu toate aceste zeflemeli şi cântecele care i-ar fi făcut şi mai amară durerea provocată de pierderea suferită. Petrece în doliu ultimele zile ale anului, avându-l fără încetare în preajmă pe rege, înduioşat de lacrimile ei. Ca să o distreze, o aduce la Choisy cu foarte puţină lume şi mănâncă împreună cu ea, ca în familie, în compania „frăţiorului". Are de gând să contramandeze plecarea la Marly, dar s-ar părea că ea însăşi a fost de părere „că moartea mamei sale nu este un eveniment atât de important ca să tulbure viaţa de la Curte, iar doamnele

care au făcut cheltuieli pentru Marly ar avea motive întemeiate să regrete".

Această concesie făcută de marchiză doamnelor de onoare ale reginei şi duceselor este de natură să stârnească zâmbete. Altminteri, ironia unui observator independent ar fi fost pe deplin îndreptăţită. Nu-i oare de necrezut ca o asemenea moarte să schimbe proiectele unei Curţi, să tulbure viaţa unui rege al Franţei? Dar lucrurile nu se opresc aici. Pentru prima dată după mulţi ani, regina a primit un dar din partea regelui cu ocazia Anului Nou, o superbă tabacheră din aur emailat pe care este incrustat un mic ceas. S-a arătat extrem de impresionată de această atenţie, pe care a atribuit-o noii influenţe.

De bună seamă ar fi fost mai puţin mişcată şi mai puţin bucuroasă dacă ar fi ştiut că frumosul obiect, comandat de rege, fusese cândva destinat răposatei doamne Poisson.

3

VIATA LA CURTE

[9]

În anul 1746, carnavalul de la Curte a fost deosebit de vesel. Evenimentele anului precedent se repercutaseră favorabil asupra stării de spirit a regelui. Părea mai deschis şi interesat de ceea ce se întâmplă în jurul său. Muncea mult cu miniştrii lui, în special cu familia d'Argenson. Veştile sosite din armată erau dintre cele mai bune: mareşalul de Saxa asediase Bruxelles-ul şi la întoarcere, după repurtarea victoriei, avea să primească de la suveranul său castelul din Chambrod şi o cunună de lauri din partea publicului de la Operă. Domnul de Richelieu pregătea pe coastele de la Artois îmbarcarea trupelor ce urmau să fie trimise în Scoţia pentru a-l susţine pe prinţul Charles-Edouard împotriva englezilor. în jurul lui Ludovic al XV-lea, proiectele militare erau strâns împletite cu speranţele de victorie.

Prezenţa soţiei Delfinului şi desăvârşirea educaţiei fiicelor regelui constituiau evenimente care animau viaţa la Curte. De acum înainte, cele două prinţese au o doamnă de onoare, o locuinţă proprie, dreptul de a participa la Jocul Reginei, datoria de a-şi face apariţia la toate serbările şi mijloacele cuvenite în acest scop,

cu toată strălucirea pe care le-o conferea rangul de Fiice ale Franţei. Regele stabilise ca fiecare dintre ele să beneficieze de câte patruzeci de mii de ecu pentru îmbrăcăminte şi micile lor plăceri. Reînnoirea completă a garderobei a antrenat cheltuieli însemnate, doamna de Tallard, în ziua în care a luat sfârşit educaţia lor, în- suşindu-şi, aşa cum se obişnuia, toate obiectele de folosinţă ale fiicelor regelui, inclusiv tabacherele pe care le purtau în buzunare. Respectabila doamnă mareşal de Duras, născută Bournonville, fusese numită doamnă de onoare pentru *Madame.* Titlul de „Madame" era rezervat doamnei Henriette, sora geamănă a Infantei, căsătorită de şapte ani, al cărei exemplu nu fusese însă urmat de sora sa. Se vorbea de unirea surorii mai mici, doamna Adelaide, o brunetă picantă de paisprezece ani, cu o fire mândră şi sânge fierbinte, cu ducele de Piemont, fiul regelui Sardiniei. între timp, la fiicele regelui se dădeau baluri foarte reuşite, unde venea toată lumea. Regina continua să organizeze în apartamentele sale concerte de muzică selectă; în sfârşit, în sala manejului aveau loc spectacole de operă însoţite de mari balete alegorice, asistenţa fiind reprezentată de cea mai strălucită societate pe care o avea Europa la acea dată.

Doamna de Pompadour şi-a însuşit cu dezinvoltură singurul loc pe care îl putea ocupa la această Curte, cel de directoare şi coordonatoare a distracţiilor. Primul gentilom în exerciţiu se grăbea să-i ceară sfaturile, programul spectacolelor fiind stabilit de ea. Datorită marchizei, prietenii ei aveau triumful asigurat. Marele succes al anului - la Versailles, ca şi la Paris - îl constituia baletul *Zeliska,* unde actorul Lanoue, care era şi autorul, pusese

în scenă o groază de zâne, de păstoraşi şi ciobăniţe. Muzica de divertisment fusese compusă de Jelyotte.

Regele, mai curând indiferent, se prefăcea interesat de problemele mărunte ale teatrului, ca să-i fie pe plac marchizei. La rândul său, după încheierea carnavalului, ea a ţinut să-l însoţească la balul Operei, aducându-i aminte astfel de o aniversare deosebită, ale cărei detalii rămâneau secretul lor.

De data aceasta, societatea era numeroasă. Toate evenimentele serii erau relatate cu lux de amănunte a doua zi. S-a aflat că, în lunea dinainte de Lăsata Secului, regele, după ce a supat în cabinetele lui, a participat la balul de la Versailles, numit Balul Banilor mărunţi, apoi s-a dus să-şi ia caleştile de la grajdul mic: „Erau trei la număr şi trei ofiţeri călări; nici urmă de gardă. Regele a mers în caleştile sale până la Pont-Tournant, unde îl aşteptau o trăsură a domnului de Soubise şi una de închiriat; era însoţit de doamnele de Pompadour, d'Estrades, Roure şi de mulţi bărbaţi, printre care şi mareşalul de Duras. Regele şi suita s-au îngrămădit cum au putut în cele două trăsuri şi au ajuns la Operă. Aici, suveranul nu a fost recunoscut, cu excepţia câtorva persoane care l-au remarcat spre sfârşitul balului. Pe drumul de întoarcere, trăsura domnului de Soubise, în care se afla regele, s-a stricat peste drum de Saint-Roch; toată lumea s-a văzut obligată să folosească trăsura de închiriat; unii au urcat în spate, iar mareşalul de Saxa pe capră, până la Pont- Tournant, unde regele îşi lăsase caleştile. Monarhul a ajuns aici la şapte şi un sfert, a ascultat liturghia şi s-a dus la culcare. Nu s-a trezit din somn decât seara, la ora cinci. A participat la balul fiicelor lui, ale cărui onoruri le

mai făcea încă doamna de Tallard împreună cu doamna de Duras." în timp ce regina Mărie participa la obişnuitele rugăciuni publice de Patruzeci de Ore, regele, după ce a primit cenuşa de miercuri[1], s-a dus din nou la culcare şi nu s-a sculat decât la şapte seara.

Această viaţă de petreceri, abia întreruptă de perioada postului mare[2], urmând să fie reluată imediat după aceea, sub o nouă formă, cu aprige vânători şi neîncetate călătorii, nu o deranjează pe neobosita doamnă de Pompadour.

Dar încă de pe acum se înmulţesc intrigile de la Curte, revelându-i răutatea şi josnicia semenilor săi.

Doamna de Tallard s-a dovedit cea mai grăbită să o flateze şi să-i câştige bunăvoinţa. Ea vizează obţinerea unui titlu care să o lege pentru totdeauna de fiicele regelui. în momentul în care este solicitată doamna de Pompadour acceptă să-i vorbească regelui. Dar un alt demers, menit să ilustreze rolul jucat de ea încă de pe acum pe lângă familia regală, este de natură să-i domolească elanul: Henriette, fiica regelui, care o mai vrea pe guvernantă, se adresează şi ea favoritei cu rugămintea să intervină pe lângă tatăl său. Doamna de Pompadour nu o poate refuza şi, firesc, transmite cea de-a doua cerere. Doamna de Tallard, care prinde de veste, inventează, pentru a se răzbuna, că se urmăreşte numirea unei

[1] Miercurea cenuşii - prima zi a postului mare, marcată printr-o ceremonie de penitenţă (n.tr.).

[2] La careme - postul mare, timp de penitenţă consacrat de bisericile creştine pregătirii Paştelui, perioadă cuprinsă între miercurea cenuşii şi sâmbăta mare (n.tr.)

cameriste pe lângă soţia Delfinului; are grijă să pună în circulaţie o anonimă compromiţătoare la adresa marchizei; lăsând să se creadă că aceasta doreşte să obţină locul pentru una dintre cunoştinţele sale cu scopul de a-i spiona pe prinţi.

Foarte afectată de „îngrozitoarea murdărie, doamna de Pompadour cere audienţă la Delfin şi la soţia acestuia şi prezintă dovezi în sprijinul nevinovăţiei sale. închipuindu-şi că şi regina este indusă în eroare, o roagă pe doamna de Luynes să afle dacă suverana dă crezare unor asemenea „orori".

Din toată această tevatură ne-au rămas două bilete admirabil de semnificative, primul cuprinzând răspunsul doamnei de onoare: „Am vorbit mai adineauri cu regina,; Doamnă; am implorat-o insistent să-mi spună dacă nutreşte oarecare nemulţumiri la adresa dumneavoastră;; mi-a răspuns pe un ton cât se poate de liniştit că nu are nimic de zis şi că este chiar foarte sensibilă faţă de preocuparea ce o aveţi de a-i fi pe plac în toate ocaziile; a ţinut chiar să vă aduc acest lucru la cunoştinţă."

Marchiza îi transmite imediat mulţumirile ei: „îmi redaţi viaţa, Doamnă Ducesă; de trei zile mă chinuie o suferinţă fără egal şi mă puteţi crede fără îndoială, cunoscând, cum aţi dovedit, ataşamentul meu faţă de regină. Am fost ponegrită execrabil pe lângă Delfin şi soţia lui; mi-au arătat destulă bunăvoinţă, permiţându-mi să le dovedesc falsitatea ororilor de care am fost acuzată. Mi s-a spus, cu câteva zile mai înainte, că regina a fost montată împotriva mea; judecaţi şi dumneavoastră cât de disperată am fost, eu care mi-aş fi dat viaţa pentru ea, ale cărei manifestări de bunăvoinţă îmi sunt mereu

mai preţioase. Este sigur că, cu cât îşi va manifesta bunătatea faţă de mine, cu atât mai mult gelozia monştrilor de pe aici îi va îndemna să-mi creeze mii de orori, dacă ea n-ar fi pusă în gardă împotriva lor şi n-ar binevoi să-mi spună de ce anume sunt acuzată; nu îmi va fi greu să mă justific. Liniştea sufletului meu este pusă în joc. Sper, Doamnă, că prietenia ce mi-o purtaţi şi, mai mult decât atât, cunoaşterea caracterului meu vor fi garanţie pentru ceea ce vă cer. Fără îndoială că v-am plictisit cu o scrisoare aşa de lungă, dar am inima atât de frântă că nu mă pot ascunde faţă de dumneavoastră. îmi cunoaşteţi sentimentele ce vă port, Doamnă; ele nu vor lua sfârşit decât odată cu viaţa mea."

Nu există niciun motiv să suspectăm, sub măgulirile de un stil îndoielnic, sinceritatea sentimentelor. Marchiza aşteaptă totuşi unele recompense pentru atenţiile ei bine primite şi pentru curtenii ei. Cuvintele binevoitoare nu îi sunt suficiente; ar vrea să dobândească ceva din distincţiile etichetei de care are nevoie spre a se asemui perfect celorlalte doamne de la Curte. La ceremonia ocazionată de Cina cea de Taină, de exemplu, care are loc în Joia Mare, regina numeşte cincisprezece doamne ca să o ajute să-şi îndeplinească obligaţiile obişnuite şi să-i prezinte farfuriile pe care le serveşte ea însăşi unor douăsprezece fetiţe sărace, cărora mai înainte le-a spălat picioarele. Doamna Pompadour, socotind ocazia bună ca să se strecoare, sub pretextul carităţii, pe lângă regină, îi scrie doamnei de Luynes că, dacă Maiestatea Sa are nevoie de o doamnă ca să-i poarte farfuriile, ea se oferă cu mare plăcere, fiind măgulită de tot ceea ce i-ar putea proba respectul. Regina, amabilă, îi transmite

mulţumiri, asigurând-o că îi revine meritul acestui demers fără să suporte şi neplăcerile, că numărul doamnelor este suficient pentru ceremonie.

Marchiza speră să reuşească mai bine pentru cheta din ziua de Paşti, dar o face neîndemânatic, lăsând impresia că forţează mâna: „Acum două sau trei zile, doamna de Luynes s-a întâlnit cu doamna de Pompadour în apartamentele ei. Doamna de Pompadour i-a spus: «Toată lumea vorbeşte că eu voi face cheta în ziua de Paşti». Doamna de Luynes i-a răspuns că nu a auzit pomenindu-se despre aşa ceva la regină. Doamna de Luynes a pus-o imediat în temă pe regină în legătură cu aceste cuvinte. Regina a socotit că această dorinţă de a strânge cheta venea mai ales de la doamna de Pompadour şi nu de la rege, care ar fi putut să considere el însuşi că n-ar fi prea decent ca marchiza să facă cheta; astfel, ieri a numit-o pe doamna de Castries să strângă cheta duminică."

Conştiinţa religioasă a reginei se vede acum ofensată şi este ştiut că în această privinţă ea este întotdeauna intransigentă; favorita, expertă în toate fineţurile, le ignoră pe cele în legătură cu aceste sentimente.

în ciuda micilor eşecuri care o arată puţin cam prea grăbită, ea nu se descurajează. Ducele de Luynes povesteşte o anecdotă cu privire la trăsurile reginei, în care doamna de Pompadour se încăpăţânează să urce măcar o dată: „Această propunere nu a fost prea bine primită; doamna de Luynes a încercat să îndulcească pe cât posibil neplăcerea ce i-o provoca reginei, luându-şi libertatea să-i sugereze că, atunci când doamna de Pompadour îi cerea o favoare, putea fi sigură că era cu

consimţământul regelui; că, aşadar, nu era vorba de persoana doamnei de Pompadour, ci chiar de a regelui şi că, în consecinţă, ar fi o ocazie de a-i fi pe plac suveranului, de pe urma căreia regina ar putea profita. Acestor reflecţii li s-ar mai putea adăuga una: *dacă Regina era dispusă să o asculte,* aceasta se explică prin faptul că doamna de Pompadour caută în orice ocazie nu numai să-i dea dovezi de respect, ci să-i ofere tot ce i-ar putea fi agreabil. Doamna de Luynes a minimalizat atât cât i-a fost cu putinţă neplăcerea unui refuz, spunându-i că regina nu are decât două căleşti, ceea ce înseamnă că nu sunt decât douăsprezece locuri, pentru că fiicele ei o însoţesc: dar dacă între timp una dintre doamnele care trebuie să o urmeze pe regină ar lipsi, ca de exemplu doamna de Villars, doamna de Pompadour ar avea un loc. Regina a consimţit la acest subterfugiu."

Buna regină s-a impacientat vizibil la asemenea insistenţe într-adevăr indiscrete; dar cât de repede se căieşte şi cu câtă grabă creştină! Nu numai că o desemnează pe doamna de Pompadour pentru un loc devenit vacant în căleşti, dar cu ocazia unui dineu în marele ei cabinet, la care participau puţine doamne, a invitat-o şi pe marchiză. Doamna de Pompadour se grăbeşte, recunoscătoare, încântată, orgolioasă mai mult decât umilită de a fi singura printre acele doamne fără niciun fel de funcţie la Curte. De altfel, este întotdeauna perfect dezinvoltă, luându-şi locul pretutindeni fără să se simtă stingherită. Un martor o prezintă în acest moment, la regină, într-o atitudine care pare la înălţimea celor două femei: „Ea participa mereu la jocul reginei, purtându-se cu multă graţie şi decenţă. Am remarcat că, apropiindu-se ora să

se ducă în cabinetele regelui, a cerut permisiunea de a părăsi jocul, iar regina i-a spus cu bunătate: «Duce- ţi-vă!». Frumoasă remarcă de făcut ca filozof şi bun creştin."

Mesele din zilele de vânătoare nu mai aveau aproape niciodată loc în cabinetele regelui. Toată lumea se reunea la favorită de trei sau patru ori pe săptămână; nimic nu ilustrează mai bine situaţia deţinută de ea decât mutarea în propriul ei apartament a acestui soi de ritual stabilit de regele vânător şi care crea în jurul lui un fel de cerc familiar şi ales.

în timpul acestor mese, Ludovic al XV-lea se umaniza puţin, se interesa măcar printr-un cuvânt de preocupările fiecăruia, asculta glumele oamenilor de spirit şi binevoia să surâdă. Era o mare favoare să fii unul dintre participanţi, iar lista, întotdeauna destul de scurtă, depindea de capriciile momentului.

Curtenii cei mai importanţi pândeau îngrijoraţi, aşteptând privirea suveranului pentru a fi remarcaţi de el în clipa în care se gândea să-i desemneze pe convivi. Merita osteneală această preocupare, fiindcă, în ceea ce îl privea pe rege, absenţii erau întotdeauna de vină, şi era important să zărească în preajma lui, în atmosfera familiară a unui supeu, chipul unui bărbat care solicita un cordon de demnitar sau o funcţie. Până şi cei mai cinstiţi oameni nu dispreţuiau cele mai neînsemnate mijloace ca să se vadă trecuţi pe listă şi de obicei se începea prin a solicita favoarea doamnei de Pompadour, care căuta ocazia potrivită ca să-i amintească regelui un nume şi o cerere.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Unul dintre martorii cei mai puţin cunoscuţi şi cei mai veridici de la Curtea lui Ludovic al XV-lea, prinţul de Croy, mai târziu duce de Croy şi mareşal al Franţei, pe atunci tânăr colonel la regimentul Royal-Roussillon- Cavalerie, nu scăpa ocazia să-şi petreacă la Curte cea mai mare parte a timpului dintre campaniile sale militare. Era un om de o integritate ireproşabilă, aşa cum memoriile lui o atestă pe deplin; dar cum nu trăia la Curte, exista posibilitatea ca regele să uite de el, la fel ca de mulţi alţii, dacă nu se străduia să se vorbească despre el. într-adevăr, deşi rangul îi dădea dreptul să vâneze cu Maiestatea Sa, era unul dintre rarii vânători care nu mâncau ia masa regelui. Cu toate că la început a socotit că nu este de demnitatea lui să acţioneze prin doamna de Pompadour, nu a rezistat multă vreme să recurgă la serviciile ei. Găsea că are „un chip fermecător şi un caracter deosebit", ceea ce diminua mult umilinţa de a-i fi obligat; vrând să supeze cu regele, ştiind „că nu avea acces decât prin marchiză", s-a hotărât să apuce pe calea care se impunea ca să reuşească.

Socrul tânărului ofiţer, mareşalul d'Harcourt, l-a prezentat într-o zi acestei doamne la ora la care îşi făcea toaleta, dar nu i s-a dat atenţie. S-a adresat atunci fraţilor Pâris, cu care era în relaţii bune, şi domnului de Tournehem. Domnul de Montmartel l-a recomandat prietenei sale care, a doua zi, a binevoit să-l privească: examenul fiind satisfăcător, i-a promis lui Montmartel să-i vorbească regelui. în fine, într-o seară de ianuarie, după obişnuita vânătoare, domnul de Croy se află împreună cu alţi curtezani, în faţa uşii ce dădea spre scara mică; aprodul citeşte lista şi aleşii urcă pe măsură ce

sunt strigaţi, lăsând în urma lor mulţimea umilită a celor refuzaţi. După un scurt moment de nelinişte, prinţul are bucuria de a-şi auzi numele şi iată-l la rândul lui în cabinetele din Versailles, unde această primă intrare va fi una din datele importante din viaţa lui. Ceea ce a văzut şi a consemnat, a făcut-o cu atâta precizie încât nu ne rămâne decât să-i lăsăm cuvântul, fără a schimba nimic din stilul acestui gentilom obişnuit să vorbească cu pana în mână şi fără altă pretenţie decât aceea de a fi cât mai limpede:

Odată ajunsă sus, toată lumea aştepta servirea mesei în micul salon; regele nu venea decât când se aşeza la masă împreună cu doamnele. Sufrageria era încântătoare şi supeul foarte plăcut, fără nimic stingheritor; serveau doar doi sau trei valeţi de la garderobă,; care se retrăgeau după ce aduceau tot ce trebuia să se afle în faţa fiecăruia. Libertatea şi decenţa mi s-au părut respectate; regele era vesel, liber, dar întotdeauna cu o grandoare care nu putea fi uitată; nu mai părea timid, ci puternic ca de obicei, vorbind foarte bine şi mult, distrându-se şi ştiind să se distreze. Părea foarte îndrăgostit de doamna de Pompadour, fără nicio rezervă în această privinţă, debarasat de orice jenă, părând decis în privinţa unor sentimente, fără a se depărta de altele, adică potrivindu-şi principiile (cum face atâta lume) după gusturile şi pasiunile lui. Mi s-a părut foarte instruit în lucrurile şi detaliile mici, fără ca asta să-l deranjeze şi fără să se compromită în problemele mari. Era de o discreţie înnăscută; cu toate acestea, se bănuieşte că în particular îi spune marchizei aproape tot. în general,

potrivit principiilor din înalta societate, mi s-a părut foarte măreţ în această reuniune particulară.

Am remarcat că îi vorbea marchizei glumind despre expediţia lui militară de parcă voia într-adevăr să participe pe întâi mai. Mi s-a părut că îi vorbea foarte liber, ca unei metrese iubite, dar cu care voia să se amuze, conştient că asta era menirea ei; iar ea se purta foarte bine, se bucura de mult credit, dar regele ţinea să fie mereu stăpânul absolut, foarte hotărât în această privinţă... Am avut impresia că reuniunea neoficială din cabinete... consta doar într-un supeu şi o oră-două de joc după aceea, dar că veritabila reuniune cu caracter particular avea loc în alte cabinete, unde intrau foarte puţini dintre vechii şi intimii curteni. Regele era, cum am mai spus, iubitor al tradiţiilor, îndrăgindu-şi vechile cunoştinţe, lipsindu-se cu greu de ele şi fără să fie atras de chipuri noi; cred că tocmai acestei dispoziţii constante îi datorează foarte mulţi durata aparentei bunăvoinţe, fiindcă, în afara adevăraţilor intimi din imediata apropiere, ceilalţi, cred, nu aveau decât foarte puţin credit sau deloc.

Eram optsprezece strânşi în jurul mesei, şi anume, începând de la dreapta mea după cum urmează: domnul de Livry, doamna marchiză de Pompadour, regele, doamna contesă d'Estrades, marea prietenă a doamnei de Pompadour, ducele d'Ayen, buna doamnă de Brancas, contele de Noailles, domnul de la Suse, zis Marele Mareşal, contele de Coigny, contesa d'Egmond, domnul de Croissy, zis Pilo, marchizul de Renel, ducele de Fitz-James, ducele de Broglie, prinţul de Turenne, domnul de Crillon, domnul de Voyer d'Argensen şi eu

însumi. Era şi mareşalul de Saxa, dar el nu s-a aşezat la masă, luând doar ici-colo câte o bucată, fiind extrem de gurmand. Regele, care îl numea mereu conte de Saxa, părea să ţină mult la el şi să-l stimeze, îi răspundea cu o sinceritate şi cu o precizie admirabile. Doamna de Pompadour era foarte ataşată de el. Am rămas două ore la masă într-o atmosferă destinsă, fără niciun exces. Apoi regele a trecut în micul salon. Şi-a încălzit şi şi-a turnat el însuşi cafeaua, fiindcă acolo nu a apărut niciun servitor şi toată lumea se servea singură. Regele a făcut

o partidă de cărţi cu doamna de Pompadour, Coigny, doamna de Brancas şi contele de Noailles, la miză mică. Regelui îi plăcea să joace, dar doamnei de Pompadour nu, şi părea că vrea să-l îndepărteze de la această distracţie. Restul invitaţilor s-au grupat în două partide, jucând tot la miză mică. Regele a ordonat tuturor să se aşeze, chiar şi celor care nu jucau; eu am rămas sprijinit de paravan ca să-l privesc cum joacă; doamna de Pompadour îl zorea să se retragă şi, cum începuse să moţăie, regele s-a ridicat la ora unu şi i-a spus, aproape cu voce tare (aşa mi s-a părut) şi vesel: «Hai! hai să ne culcăm». Doamnele au făcut o reverenţă şi au plecat, iar el s-a înclinat de asemenea şi s-a retras în micile cabinete; noi, ceilalţi, am coborât pe scara doamnei de Pompadour, la capătul căreia se află o uşă, şi am revenit prin apartamente ca să asistăm la culcarea publică a regelui, după cum se obişnuieşte, şi care a avut loc imediat.

Aşa au decurs lucrurile când am participat prima oară la un supeu în cabinetele de la Versailles şi cum totul mi s-a părut foarte simplu şi pe potriva înaltei societăţi,

puteam să particip şi eu fără să mă amestec şi fără să fac nimic rău, drept pentru care am hotărât să fac ceea ce trebuia ca să fiu admis acolo din când în când... dar să nu mă las prea mult antrenat, ca să nu fiu luat de torent.

Unul dintre aspectele care apare cel mai bine în această relatare constă în facilitatea pe care interioarele de la Versailles o ofereau regelui pentru a se izola. Deasupra camerei lui de dormit şi a cabinetelor, care formează o suită, se află mai multe etaje cu încăperi mici şi mansarde luminate prin curţi înguste, necunoscute publicului şi spre care nu dă nicio locuinţă privată. Acestea sunt aşa- numitele cabinete mici sau apartamente mici despre care pomenesc adesea din auzite, diversele *Memorii* ale epocii. Aceste cabinete mici, complicat distribuite, adevărate labirinturi de scări şi de culoare încâlcite, joacă un mare rol în viaţa lui Ludovic al XV-lea. Aici îşi are el biblioteca, hărţile geografice, bucătăriile şi cofetăriile, distileriile, o sală de baie şi chiar, pe una dintre terasele superioare, grădini şi colivii. Decoraţia este peste tot foarte îngrijită; sculpturile au fost proporţionate la înălţime mică şi cel mai adesea lăcuite decât aurite. Principala încăpere este „mica galerie a micilor apartamente", acoperită cu lac Martin, vecină cu un „cabinet verde" rezervat jocurilor şi împodobit cu tablouri reprezentând vânători de animale sălbatice pictate de Lancret, Pater, De Troy, Carie Van
I oo, Parrocel şi Boucher.

în aceste „cămăruţe delicioase", cum le numeşte un contemporan, Ludovic al XV-lea se simte cu adevărat la el acasă, atât cât ar putea fi el un simplu om. în acest

colţ de Versailles, pe care şi-l rezervă de preferinţă şi de care dispune după plac, este sigur că nu va fi niciodată deranjat. Foarte rar îi invită aici pe copiii lui. O asemenea solitudine are şi inconvenientele ei, care rezultă din multitudinea scărilor, a ieşirilor dificil de păzit şi a numărului mic de oameni de serviciu; de mai multe ori au intrat aici străini, pătrunzând din greşeală până în camera unde se afla regele. Dar comodităţile sunt considerabile pentru diferite împrejurări din viaţa cotidiană; şi, mai ales, trecerile dintre micile cabinete îi permit lui Ludovic al XV-lea să se ducă oricând, neobservat, la doamna de Pompadour.

Marchiza locuieşte la o mică distanţă de aceste cabinete, la acelaşi nivel, la mansardă, pe latura dinspre nord. Deşi apartamentul se află la o sută de trepte deasupra curţilor, nu este dispreţuit de nimeni; este cel cu care s-a mulţumit doamna de Châteauroux, iar mai târziu trebuie că a fost locuit de domnul de Richelieu. Regele a făcut aici puţine schimbări ca să-şi cazeze noile amoruri şi mobilele vechi au rămas pe loc.

Printr-o împrejurare deosebită, în acest prim apartament al doamnei de Pompadour s-a păstrat aproape intact vechiul aranjament, în timp ce toate etajele de deasupra micilor cabinete au dispărut. Dinspre grădini, poate fi recunoscut după cele două ferestre care merg în continuarea celor mansardate ale salonului de război. Priveliştea foarte largă ce se oferă din acest apartament îi adaugă cel mai mare farmec. Pe deasupra arborilor ce domină grădina de flori, aproape la fel de înalţi cu cei care îi înlocuiesc în zilele noastre, orizontul era mărginit

de pădurea Marly, care le amintea regelui şi invitaţilor săi de performanţele lor vânătoreşti.

Se intră printr-o vastă anticameră, cu oglindă stil Ludovic al XIV-lea şi care permite accesul, la dreapta, spre dormitor, iar la stânga spre o încăpere cu o boltă largă cum se putea vedea adesea în sufrageriile de epocă. Vecinătatea unui mic dispozitiv de încălzire cu dale de marmură stă mărturie că aici trebuie evocate supeu- rile cele mai intime ale lui Ludovic al XV-lea. în dormitor, lambriurile cu un desen elegant şi simplu sunt formate din panouri mari cu ornamente în formă de cochilii, după moda lui Verberckt; bolta încoronată cu o stemă împodobită cu flori desparte cele două cabinete prevăzute cu dulapuri. în acest sanctuar al graţiilor, pe care trecerea timpului l-a cruţat, ne imaginăm cu plăcere ceremonia toaletei: toţi bărbaţii de la Curte şi femeile cele mai strălucite urcând la doamna de Pompadour către ora unu după-amiază; fiecare este dornic să facă act de prezenţă, mândru să aducă noutăţi, să rostească un cuvânt care să fie remarcat şi care să aibă şansa de a fi repetat regelui; în sfârşit, potrivit spuselor unui obişnuit al acestor frumoase ore, „marchiza era înconjurată la toaleta ei ca o regină". Ea domnea într-adevăr prin prestigiul favorurilor de care se bucura, ca şi prin frumuseţea, prin spiritul şi pertinenţa spuselor ei.

Aşa arată locurile unde se petrece, la Versailles, cea mai mare parte a zilei regelui şi a doamnei de Pompadour în timpul primilor ani ai legăturii lor, cei în care pasiunea nu a făcut încă loc obişnuinţei. Decorul micilor cabinete, ca şi cel din apartamentul metresei, relevă o viaţă somptuoasă şi retrasă. Nimeni nu pătrunde în aceste zone

ale palatului când regele se află acolo. Pentru o afacere urgentă, miniştrii îi scriu. Nu sunt primiţi aici decât dacă ' aduc o corespondenţă de mare importanţă. în afara acestor împrejurări, pajii în albastru care prestează ser-: viciul în interior nu introduc niciodată pe nimeni.

Ce putere acordată unei femei prin acele lungi ore în *tete-â-tete* şi ce câmp deschis ingeniozităţii spiritului ei! Abia atunci regele se simte destins, alături de o fiinţă plăcută care îi ghiceşte gândurile, îl distrează, îl interesează, îi alungă jalnicul plictis prin activitatea unei fantezii neobosite, prin proiecte mereu variate, prin spectacole, serbări, jocuri, călătorii şi construcţii. Marchiza îi cunoaşte pe toţi scriitorii buni ai Franţei şi poate recita scene în- i tregi de teatru. Alteori, după ce a riscat să discute afaceri în beneficiul unui protejat, văzând că regele se întunecă, i se aşază la clavecin, cântă o arie la modă sau unul din-! tre cântecele simple ale timpului, proaspete şi vesele, care se potrivesc cu armoniile delicate ale glasului ei.

Sentimentul nu lipseşte din aceste discuţii intime, j cu nuanţele de discreţie şi de respect care îi plac regelui. Cu toate acestea, modul de a iubi al doamnei de Pompadour, oricât de sincer şi pătimaş, nu este lipsit de dorinţa de a-şi domina stăpânul. Unul dintre motivele care o fac să se bucure este acela că ea a rezolvat, cel puţin în parte, această dificilă problemă; dar nimeni, în afara celui mai strict anturaj domestic, nu ştie cu preţul câtor lupte şi al câtor eforturi, şi cu ce temeri pentru ziua de mâine.

Regele este ataşat din obişnuinţă, şi această trăsătură a caracterului său este cunoscută de toţi cei din preajma

sa, este capabil să-i suporte la infinit pe oameni dacă îi sunt utili, dar îi poate lovi fără menajamente, brusc şi pe neaşteptate, pe cei faţă de care se purtase bine. Trebuie ca favorita să nu piardă nicio clipă din vedere grija de a-i fi pe plac, ca toate cuvintele, actele, gesturile ei să-l farmece, iar farmecul să se reînnoiască şi să întinerească, fiindcă este periculos să acţionezi de două ori prin aceleaşi mijloace, la acest gen de oameni ruptura fiind promptă şi irevocabilă.

Frumuseţea doamnei de Pompadour, această frumuseţe de care este mândră şi pe care o vrea mereu slăvită, nu are în realitate nimic excepţional, nimic în măsură să-i asigure un triumf constant. Insomniile ei, iritarea lesne apărută şi efortul pe care îl depune ca să o domine, indispoziţiile ce-i marchează adesea tenul fac mereu atracţia fragilă a plăcerii să fie şi mai fragilă, şi mai nesigură. Pentru a da bătălia de fiecare zi, pentru a învinge măcar prin surpriză şi a ţine trează o imaginaţie blazată, ea trebuie să-şi împodobească graţiile cu găteli rare şi neprevăzute; până şi locuinţa este plină de curiozităţile cele mai bizare, de nimicuri încântătoare multiplicate de arta vremii şi pe care ea nu pierde ocazia să şi le procure.

Timp de câţiva ani, ea nu-i vorbeşte niciodată regelui despre treburile guvernării; ce-i drept, tânăra femeie nu le percepe decât sub forma unor bărbaţi, agreabili sau antipatici, care le dirijează. Pare, de asemenea, să consi-dere politica un fel de rivală ce-i răpeşte de prea multe ori fiinţa îndrăgită şi pe care ar vrea să o posede fără să o împartă cu nimeni. în momentul acela al vieţii ei, ambiţia este în special în serviciul dragostei. Tot timpul este

dedicat obţinerii puterii relaţiilor de prietenie, recompensării celor ce îi dau concursul, cuceririi celor refractari; ea luptă pas cu pas şi oră cu oră împotriva influenţelor potrivnice, a calomniilor, a insinuărilor; îl cucereşte pe rege aproape în fiecare zi, pentru că aproape în fiecare zi el se detaşează de ea; în sfârşit, veghează ca tot ce are legătură cu suveranul să-i aparţină ei sau cel puţin să nu îi stea împotrivă.

Acest rol, susţinut cu atâta perseverenţă, cu atâtea eforturi şi printre atâtea pericole, îi aduce o binemeritată recompensă, poate nu pe cea pe care ar fi ales-o ea, fiindcă dragostea regelui, odată cucerită cu simţurile ei, îi va scăpa odată cu ele, ci pe aceea atât de invidiată de multe alte femei: ea va părăsi apartamentul „de sus“, rămânând doar foarte puţin timp metresa regelui, dar putând să se creadă deja stăpâna Franţei.

Pe 2 mai 1746, Ludovic al XV-lea pleacă la armata lui din Flandra, de data asta renunţând să-l mai ia cu el pe Delfin. Tânărul prinţ avea să fie tată, iar fericitul eveniment, aşteptat de toată lumea, îl va aduce înapoi pe rege abia după o lună. în acest an, doamna de Pompadour, în absenţa regelui, nu a mai locuit într-un castel al familiei, ci într-o casă regală. Cu câteva zile mai înainte, au făcut o scurtă călătorie la Choisy pentru a opri pregătirile de sejur; despărţirea a fost cu atât mai tandră, cu cât s-a remarcat o alterare deosebită a sănătăţii tinerei femei, alterare ce părea să aibă urmări. Indiferent care au fost cauzele, este suficient să ne gândim câtă nevoie avea marchiza, surmenată de acea primă iarnă petrecută la

Versailles, de o odihnă la ţară aşa cum avea obiceiul în viaţa ei de burgheză.

Regele îi ceruse, la plecare, să trăiască retrasă la Choisy şi să iasă doar ca să-şi prezinte din când în când omagiile reginei. Este foarte adevărat că putea primi câteva doamne de încredere şi probabil că nu ducea lipsă de vizite. în plus, i se lăsa un cadou cu adevărat regal şi ocazia de a-şi ocupa timpul acestei singurătăţi cu proiecte: „Luni dimineaţă, scrie ducele de Luynes, doamna de Pompadour a plecat împreună cu domnii de Montmartel şi de Tournehem în direcţia Crecy. Este un castel foarte frumos, bine mobilat, cu o terasă despre care se spune că a costat o sută de mii de ecu; este unul dintre domeniile care valorează douăzeci şi cinci de mii de livre rentă... Regele l-a cumpărat pentru doamna de Pompadour în cazul în care i-ar conveni locul şi sejurul; ea pare extrem de mulţumită şi s-a şi apucat să facă aranjamente pentru persoana regelui, contând pe faptul că va veni şi el acolo." Nimic nu îi convine mai mult marchizei decât să aibă un domeniu al ei, iar cel de la Crecy, în imediata vecinătate cu Dreux, nu o îndepărta prea mult de Versailles. O înţelegere pusă la cale cu Montmartel îi permite noii protectoare să creeze aparenţa că ea însăşi plăteşte această achiziţie, care avea să fie prima printre multe altele. Regele se întoarce când soţia Delfinului intră în durerile facerii. Naşterea se lasă aşteptată şi este dificilă. Pe 19 iulie se naşte o fetiţă şi după trei zile moare mama. Această sărmană prinţesă, cu un destin atât de scurt, va fi repede dată uitării; doar soţul va rămâne fidel memoriei ei, chiar şi după ce se va recăsători, şi va cere, ca ultimă dorinţă, să-i fie depusă

inima la Saint-Denis, lângă sicriul celei care a fost prima lui dragoste. Nimeni altcineva, în afara lui, nu îşi va reaminti la Versailles de Infanta cu ochi albaştri, iubitoare şi timidă, al cărei portret de Tocque a redat dulcea imagine a frumuseţii ei. Nimeni nu va mai vorbi despre ea după tulburarea care emoţionează întreaga Curte, înlăcrimează familia regală, adună oameni de ştiinţă pentru deschiderea corpului, provoacă leşinul doamnei de Lauraguais în preajma cadavrului şi aduc în lungile galerii îmbrăcate în negru mulţimea venită să defileze prin faţa capelei pline de lumânări.

Familia regală se retrage la Choisy, deşi castelul este plin de muncitori. Dar Trianon-ul este prea mic, iar Meudon-ul nemobilat, Compiegne şi Fontainebleau prea depărtate; Marly aminteşte de nenorocirile abătute în 1712, de moartea ducelui de Bourgogne, şase zile după soţia lui, evenimente tragice care l-au marcat pe rege. Suveranul a distribuit apartamentele din Choisy cam în grabă; regina l-a primit pe cel mai frumos, Delfinul pe cel mai retras, iar doamna de Pompadour s-a văzut nevoită să-l cedeze pe cel ocupat de ea uneia dintre doamnele reginei.

în acest loc destinat plăcerilor regelui, viaţa devine atât de tristă încât toată lumea se plictiseşte de moarte. Jocul de cărţi, întotdeauna sursă importantă de amuza< ment, lipseşte, iar serile par interminabile: „Masa pentri doamne şi domni se serveşte jos la ora zece şi un sfert. Doamna de Pompadour este mereu prezentă la dineur şi supeuri. Către miezul nopţii, regele îşi face apariţia în încăperea unde se află adunată întreaga societate, la loc lângă doamna de Pompadour, conversează cu ea

şi cu toată lumea până la unu sau unu şi un sfert după care se duce la culcare." Regele arată rău şi unii sunt îndemnaţi să creadă că este vorba „de o criză de bilă şi de o dispoziţie asemănătoare începutului bolii de la Metz, epocă ce nu poate fi dată uitării".

O singură afacere a înfierbântat spiritele şi a furnizat subiect pentru conversaţii pasionate. Este problema „apei sfinţite" care a trebuit rezolvată în legătură cu funeraliile bietei prinţese. La ceremonia obişnuită vor reuşi oare membrii familiei Rohan şi Bouillon să-şi impună pretenţia de a stropi corpul cu apă sfinţită trecând înaintea ducilor? Această prioritate le este aprig disputată. Regele a hotărât că, în cazul în care aceşti domni şi ducii se vor întâlni în camera mortuară, onorurile nu vor reveni nimănui şi că nici unii, nici ceilalţi nu vor stropi cu apă sfinţită; dar doamnele care fac parte din suita fiicelor regelui, printre care sunt şi câteva ducese, atrag atenţia că ele vor fi obligate să intre în cameră; şi ducesele îşi revendică prerogativele.

Ducesa de Duras, doamnă de onoare, a schimbat câteva cuvinte foarte aprinse cu domnul de Dreux, maestrul de ceremonii, puţin dispus să avantajeze interesele ducilor; a mers chiar până acolo încât a spus că, dacă ducesa se va prezenta în acelaşi timp cu prinţesa de Turenne (Bouillon), el îi va smulge aspersorul din mână! După această altercaţie, domnul de Bouillon a trecut să
o vadă pe doamna de Duras, asigurând-o foarte politicos că dificultăţile cad de la sine în ceea ce o priveşte, fiindcă ea însoţeşte fiicele regelui prin obligaţia funcţiei sale, dar familiile Bouillon şi Rohan sunt hotărâte să nu cedeze altor doamne.

în ziua cu pricina, cum prinţesa de Turenne face în aşa fel încât să fie de gardă anume în momentul sosirii fiicelor regelui, este nevoie de toată înţelepciunea duceselor de Brissac şi de Beauvilliers, care renunţă spontan la apa sfinţită ce le revenea, pentru a evita un conflict || neplăcut şi situaţii penibile în public în faţa sicriului. Toată lumea şi-a spus cuvântul în această chestiune şi a luat poziţie, eticheta şi drepturile consacrate deţinând un loc atât de important la Curte, unde adevăratul respect este nesocotit.

Călătoria la Choisy fusese atât de lipsită de interes, iar palatul Versailles rămânea aşa de sever, cu draperiile şi mobilierul de doliu, pe fondul de tristeţe al familiei regale, încât suveranul a decis să se distreze şi s-a dus să petreacă vreo câteva zile la Crecy. Era pentru prima dată când favorita îl primea la ea acasă. Le adusese şi pe prinţesa de Conţi şi pe doamnele de Roure şi d'Estrades; bărbaţii veniţi cu regele în două berline nemţeşti făceau parte dintre cei intimi - domnii de Richelieu, d'Aumont, de Villeroy, d'Estissac, d'Ayen, de la Valliere şi marchizul de Gontaut. Ducele de Chartres şi prinţul de Conţi au sosit separat. Regele s-a interesat de casă şi de grădini şi a aprobat lucrările pentru care el însuşi i-l dăduse marchizei pe arhitectul Lassurance, aflat la faţa locului cu micuţul Vandieres. Doamna de Pompadour s-a purtat politicos cu toată lumea, dar cel mai bine tratai a fost tânărul prinţ de Conţi: a solicitat pentru el un brevet de generalisim prin care era asigurat, dacă îşi făcea apariţia în armată, că nimeni nu îi va disputa comandamentul suprem.

Marchiza nu ar fi putut să refuze această satisfacţie fiului prinţesei care consimţise să o prezinte. Printre altele, ea vedea în această combinaţie, care permitea unui prinţ de sânge să se substituie regelui, avantaje personale considerabile: cel de a-şi păstra amantul alături, de a evita ca el să se expună pericolelor unei campanii şi vărsatului, mereu de temut şi care făcea ravagii pe câmpurile de luptă, în fine, de a-l îndepărta de cercurile în care ea nu îl putea însoţi şi unde se temea că el nu ar mai auzi vorbindu-se despre ea. Cu acelaşi scop marchiza obţinea chiar ceva mai mult: regele s-a lăsat convins de inutilitatea întoarcerii lui în armată şi în anul următor l-a trimis pe prinţ.

Pentru a provoca această decizie, marchiza a fost sprijinită chiar de mareşalul de Saxa. Mereu mai curând stingherit decât flatat de prezenţa regală, omul de arme nu ţinea decât pe jumătate să o vadă reînnoindu-se. întrebat, la cererea doamnei de Pompadour, s-a grăbit să-i scrie Maiestăţii Sale că nu se preconiza nicio acţiune importantă care să pună capăt campaniei. Marchiza s-a arătat încântată de o asigurare care se potrivea aşa de bine cu dorinţele ei: „Ce ingrat aţi fi, dragul meu mareşal, îi scria ea, dacă nu m-aţi iubi, pentru că ştiţi că eu vă iubesc mult! Cred în cele ce-mi spuneţi ca în *Evanghelie* şi, în această credinţă, sper că nu va avea loc nicio bătălie şi că adoratul nostru suveran nu va pierde ocazia de a-şi spori gloria. Am impresia că acceptă să facă în bună măsură ceea ce vreţi... îmi pun toată încrederea în Domnia Voastră, dragul meu mareşal; făcând război aşa cum o faceţi dumneavoastră, îmi pun speranţa într-o pace lungă şi bună.“ Maurice de Saxa se va alege

cu dreptul de a face apel la recunoştinţa doamnei de Pompadour şi onoarea de a câştiga el singur victoria de la Rocoux.

Tânărul colonel de Valfons a fost însărcinat să raporteze toate detaliile la Fontainebleau, ca şi informaţiile despre starea regimentelor, şi să dea seamă regelui de cum s-a desfăşurat strălucita zi. A narat el însuşi audienţele avute la contele d'Argenson, ministrului, la rege, la regină şi, în sfârşit, la doamna de Pompadour. Marchiza nu a uitat că a supat într-o zi cu el pe când încă mai era doamna d'Etioles şi că tânărul ofiţer a contrariat-o în timpul mesei destul de prompt, dar în maniera veselâ care era tonul la vremea aceea. De altfel era un bărbat chipeş şi cu o fizionomie agreabilă. Ea îl primeşte foarte bine şi îl introduce în cabinetul său, spunându-i să ia loc pe un fotoliu alături de ea ca să discute în linişte, regele urmând să vină abia peste o oră; „Foarte bine! povestiţi- mi tot; să nu-mi ascundeţi nimic, şi, ca să vă simţiţi la largul dumneavoastră, citiţi aceste două scrisori, ele vâ vor dovedi că sunt informată..."

„Am recunoscut scrisul, relatează Valfons. Una eră de la domnul de Soubise, cealaltă de la domnul de Luxembourg. Mi-a pus mii de întrebări, mai ales în legă tură cu mareşalul de Saxa, la care ţinea tot atât de mult pe cât îl ura pe domnul d'Argenson. în decursul conver? saţiei, mi-a spus: «Ştiam că sosise un ofiţer din armată oamenii puţin informaţi pe care i-am întrebat n-au pu tut să-mi spună numele dumneavoastră, dar după po tret m-am lămurit: E Valfons al meu, e o personalitate marcantă».

— Oh! Doamnă, se poate vorbi de personalitate faţă de dumneavoastră?

— Dar cred că nu vorbiţi serios?

— Ba da, Doamnă, şi trebuie să mi se îngăduie, având în vedere manifestările bunăvoinţei dumneavoastră, să spun ceea ce toată lumea gândeşte.

Mi-a oferit câteva feluri de mâncare şi m-a întrebat dacă mi se acordase un grad.

— Nu, Doamnă.

— Oh! are să vină şi asta. Iată că a sosit timpul când trebuie să coboare regele, veniţi mâine la toaleta mea la ora zece; uşa mea nu va fi deschisă pentru public decât la unsprezece. Mai am o mulţime de întrebări să vă pun. Aşadar, mareşalul meu e pe deplin mulţumit! Ce bine trebuie că-i stă în fruntea unei armate, pe un câmp de bătălie!

— Da, Doamnă, a făcut imposibilul ca să se dovedească şi mai demn de amiciţia dumneavoastră.

— îi puteţi scrie că-i împărtăşesc succesele şi că ţin mult la el.“

Câteva zile mai târziu, binevoitoarea prietenie a marchizei faţă de învingătorul de la Fontenoy şi de la Rocoux .1 găsit ocazia de a-şi plăti datoria. Afost solicitată să susţină un mare proiect, născut în mintea mareşalului între două victorii, şi care nu era altul decât acela de a-i da Delfinului Franţei de soţie pe propria lui nepoată, Marie- Josephe, fiica electorului de Saxa, regele Poloniei.

Nici nu se terminaseră bine slujbele pentru Infanta moartă, că toată lumea începuse deja să se întrebe
i ine o va înlocui. Delfinul nu trebuia să se lase pradă

durerii, ci să se gândească la binele statului. Se va căsători oare cu sora soţiei lui, o infantă gata pregătită de spanioli să plece la Versailles? I se va alege o fiică a regelui Sardiniei, în ciuda prieteniei manifestate de acesta faţă de Maria-Theresa? Influenţa admirabilului conducător de armate, care dobândise autoritate considerabilă asupra lui Ludovic al XV-lea datorită serviciilor aduse, a precumpănit.

în plină campanie în Flandra, improvizându-se negociator şi diplomat, a început să pregătească din ambele direcţii, printr-o activă corespondenţă, cele patru sau cinci persoane de care depindea rezultatul. Regelui Augustj fratele lui, primul pe care îl convinsese, îi transmitea o scrisoare a marchizei, adăugând modest: „Ştiu destule în legătură cu esenţialul de la Curtea Franţei şi am avut grijă să-mi fac câteva relaţii... Regele înclină pentru prinţesa Josephe din anumite considerente, sănătatea şi fecunditatea părându-i-se preferabile raţionamentelor politice. Regele Prusiei va face tot ce-i va sta în putinţă pentru depăşirea acestei crize. Dar aici nu dispune de suficient credit şi are un acces redus în interiorul Curţii.

îmi iau libertatea să vă expediez o scrisoare ce mi-a fost adresată în aceste ultime zile de către doamna de Pompadour, din care Maiestatea Voastră va putea judeca faptul că dispun de credit în cabinetele mici." într-adevăr, apreciase atât de bine încât, doar după câteva zile, cea care domnea în micile cabinete devenea cel mai devotat ajutor al lui.

Scrisoarea care îl asigura pe mareşalul de Saxa de cele mai bune intenţii ale marchizei determina şi bănu- itoarea lui susceptibilitate de soldat să accepte un aci

recent al regelui. Era vorba de o decizie în favoarea prinţului de Conţi şi care trebuia, evident, dacă se prezenta ocazia, să ameninţe superioritatea absolută a mareşalului în beneficiul unui rival, de altfel nedemn de el:

Veţi fi cu siguranţă mirat, dragul meu mareşal, că aţi rămas atâta vreme fără veşti de la mine; dar nu veţi fi supărat când veţi afla că am aşteptat mereu un răspuns pe care regele voia să-l dea la scrisoarea ce mi-aţi trimis-o. Sper că ceea ce doriţi se va realiza. Regele vă va pune in temă mai detaliat decât mine. Ştiţi că i-a acordat prin- lului de Conţi un brevet. Fie vorba între noi, acest brevet l-a satisfăcut şi i-a restabilit reputaţia pe care o credea pierdută, lată ce gândeşte, cât dinspre mine, cred că oste ceva stânjenitor pentru rege, ceva care va face ca prinţul să nu fie folosit atât cât îşi închipuie. în orice caz, asta nu va însemna nimic pentru dumneavoastră

întotdeauna veţi fi pus la adăpost de acest brevet. Să nu suflaţi nimănui o vorbă despre toate acestea. Adio, dragul meu mareşal, vă iubesc tot atât pe cât vă admir, înseamnă mult.

Acest bilet, frumos scris pe o hârtie satinată cu mardim bleu turcoaz, nu este de fapt decât o piesă diplomatică bine întocmită, iar cea care a întors-o din condei pare să nu mai aibă nimic de învăţat de la cei mai experţi politicieni. Mareşalul nu se putea arăta ofensat şi, indife- rent ce gândea, momentul nu era bine ales să se plângă de vreme ce un sprijin sincer şi solid îi era promis într-o (hestiune de familie la care ţinea foarte mult.

Această afacere a mers ca pe roate şi mai repede decât s-ar fi crezut. Dinspre partea saxonă, bineînţeles, nu apăruse niciun fel de dificultate. La Versailles, doar regina, care păstra în adâncul sufletului un ataşament faţă de familia Stanislas[1], s-a întristat la gândul că fiul ei avea să devină ginerele unui prinţ care îl deposedase pe tatăl ei de tronul Poloniei. Dar doamna de Pompadour îşi asumase misiunea să o convingă, iar Stanislas Leszczynski, mereu cavaler, avea să fie primul care să-i transmită regelui August felicitările lui. Reginei nu îi rămânea decât să impună mândriei sale acest nou I sacrificiu, pe lângă atâtea altele. De fapt, ce i se putea refuza acestui mareşal mereu victorios, care îi prezenta-l se regelui numeroase drapele capturate de la inamici şi reînnoia performanţele „tapiţerului de la Notre-Dame“?

Douăsprezece zile după victoria de la Rocoux, ambasadorul regelui Franţei la Curtea din Dresda primea ordinul să facă cererea în căsătorie. Ducele de Richelieu pleca spre Saxa ca ambasador extraordinar, iar Ludovic al XV-lea îi dădea dezlegare generalului său printr-o epistolă scrisă de mâna lui, pe care acesta o analiza pentru regele August: „Sire, ieri am primit o scrisoare din partea regelui preacreştin prin care îmi face cunoscute toate obstacolele înlăturate, sugerate de către regină, soţia lui pe care a fost nevoit să o învingă. în această privinţă, doamna de Pompadour ne-a servit din plin, ea *fiind în cei mai buni termeni cu regina...* Şi fraţii Pâris

[1] Stanislas I Leszczynski - 1677-1766 - rege de drept al Poloniei între 1704-1766, ginerele lui Ludovic al XV-lea, a fost nevoit să abdice ca urmare a războiului de Succesiune a Poloniei între 1733-1738 (n.tr.).

m-au ajutat extrem de mult în această afacere. Ei sunt prieteni cu favorita şi, cum ei au pus la cale mariajul reginei, au multă putere asupra ei... Sunt două persoane care nu doresc să iasă în faţă, dar care în fond sunt de mare importanţă la Curte, pentru că ei pun în mişcare întregul mecanism. Sunt prietenii mei intimi dintotdeau- na, oamenii cei mai cinstiţi şi cei mai buni cetăţeni, cum puţini francezi sunt.“

Acest elogiu al marchizei şi al prietenilor ei adus de un om atât de bine plasat cum era mareşalul, ca să judece corect oamenii nu dovedeşte numai că ei valorau mai mult decât reputaţia lor; se poate desluşi de aici, în egală măsură, că resorturile secrete ale statului se află de pe acum în mâinile lor.

Curtea se afla atunci la Fontainebleau în călătoria anuală. în ajunul întoarcerii la Versailles, regele a făcut cunoscută noutatea şi toată lumea s-a prezentat la Maiestăţile Lor, la Delfin, la fiicele regelui, la „micuţa Doamnă" în persoană, fiica defunctei, pentru a-şi prezenta omagiile de rigoare. Delfinul le accepta fără bucurie şi răspundea în silă reverenţelor. în schimb, regele părea transformat, „se simţea foarte bine, avea un aer vesel şi hotărât, se distra cum nu mai făcuse până atunci, vorbind mult, bine şi foarte îndatoritor". Se dovedea din ce în ce mai galant faţă de marchiză, pe care Nattier venise să o picteze, la ordinul lui, în chip de Diana - zeiţă a vânătorii. Atenţiile lui faţă de regină continuau. La oprirea care se făcea la Choisy, pe drumul de întoarcere de la Fontainebleau, regele s-a aşezat la masa ei de joc şi a participat, ceea ce nu se mai văzuse de ani de zile.

PIERRE DE NOLHAC

Ideea căsătoriei fiului său şi sosirea frumoasei lui soţii, potrivit promisiunilor lui Maurice de Saxa, îl dispunea. Proiectele serbărilor, preparativele, ceremonialul îl preocupau, făcându-l să lucreze cu plăcere cu miniştrii. Aceştia erau obligaţi, în acelaşi timp, să primească şi avizul doamnei de Pompadour, să accepte pentru prima oară intervenţia autorităţii ei, explicabilă în asemenea probleme, dar care, puţin câte puţin, avea să se extindă asupra tuturor domeniilor. Unul dintre ei, om integru şi fără duşmani, deşi cu un spirit caustic, marchizul d'Argenson, i-a displăcut marchizei. Toată lumea pretinde, de altfel, că nu este suficient de înzestrat pentru Afacerile Externe; este poreclit „D'Argenson tontul", pentru a-l deosebi de conte, fratele său, care cunoaşte bine arta de a-şi păstra locul în societate. La începutul anului, d'Argenson este rugat să-şi cedeze funcţiile domnului de Puisieux; părăseşte Curtea furios împotriva favoritei, supărat că nu va putea asista la căsătoria pe care el pretinde că ar fi pregătit-o şi de ale cărei onoruri aveau să se bucure alţii.

Acest mariaj devenise problema marchizei şi nu mai puţin a „mareşalului ei", aşa cum îl numea ea familiar pe Maurice de Saxa. Ea părea să decidă asupra tuturor problemelor. Ducele de Gesvres, primul gentilom al Camerei, venea să primească ordine de la ea. Starostele negustorilor îi aducea schiţele cortegiului triumfal şi al carelor magnifice care urmau să străbată Parisul în timpul serbărilor din oraş, simbolizându-l pe Marte, Himeneu, Ceres, Bacchus şi nava Luteţiei. Ea alegea culorile, aproba costumele şi emblemele. La fel de uşor ca problemele de îmbrăcăminte sau de

teatru, tot ea rezolva spinoasele dificultăţi ridicate de etichetă. Regele nu invitase pentru Choisy, unde trebuia să fie primită viitoarea soţie a Delfinului, decât un număr restrâns de doamne, numai femei, fiice sau surori ale persoanelor cu funcţii, aşa că marchiza a cerut această favoare pentru o doamnă de Baschi, soră a fostului ei soţ, care ţinea acum în locul ei casa unchiului Tournehem; cum acest titlu nu părea suficient, ea declara sus şi tare la toaleta ei: „Pot fi socotită printre marii ofiţeri; ca urmare, cumnata mea poate fi trecută pe listă!" Iar regele trecea cu mâna lui, zâmbind, numele doamnei de Baschi.

Invitaţiile pentru balul ce se pregătea îl stânjenesc pe domnul de Gesvres din cauza numărului mare de solicitanţi. îi vorbeşte regelui, povesteşte ducele de Luynes, şi monarhul îi răspunde: „Aţi pierdut puţin din vedere doamnele din Paris. Daţi-mi lista dumneavoastră; doamna de Pompadour le cunoaşte şi va face ea aranjamentul".

într-adevăr, doamna de Pompadour este cea care, împreună cu regele, a examinat această listă, iar suveranul, sfătuit doar de ea, a trecut cu mâna lui numărul de locuri pe care le considera potrivit să fie acordate. De fapt, marchiza părea născută pentru acest rol: „Ea conducea totul, recunoaşte un martor (Croy), cu o veselie, o uşurinţă şi o nespusă graţie".

Nu era oare nevoie de un tact extraordinar pentru a se face acceptată în circumstanţe atât de serioase? Şi ce dezinvoltură câştigase de pe acum tânăra femeie ca să se amestece în toate aceste detalii fără a şoca pe nimeni! Se consideră aproape natural felul în care trimisul din Saxa la Paris, contele Loss, vorbea despre ea

în instrucţiunile secrete pe care le expedia el la Dresda pentru informarea Mariei-Josephe asupra situaţiei din Franţa. Şi le-a repetat, fără îndoială, prin viu grai, în caleaşca ce o aducea pe prinţesă de la Strasbourg la Choisy: „Doamna de Pompadour, spunea el, joacă un mare rol la Curte. Amiciţia cu care o onorează regele, interesul manifestat de ea pentru alianţa Delfinului cu casa de Saxa, sugestiile abia insinuate făcute regelui ca să-i determine alegerea, toate acestea vor obliga pe viitoarea soţie a Delfinului la atenţii şi la o purtare binevoitoare faţă de ea. Marchiza are un caracter excelent; ea se va strădui să-i fie pe plac Delfinei, iar aceasta va avea cale deschisă la rege, pentru prietenia manifestată faţă de o doamnă pe care şi regina o copleşeşte cu po- liteţurile ei.“

Prinţesa căreia i se adresau asemenea precizări avea abia cincisprezece ani şi multă candoare; nu putea fi informată de o manieră mai avizată şi mai discretă. Când, în mijlocul scânteietoarei defilări a femeilor gătite şi acoperite de pietre preţioase ce i se prezenta, a auzit numele marchizei de Pompadour, a văzut apropiindu-se una dintre cele mai frumoase femei de la Curte şi i-a oferit cu plăcere acel surâs care înflorea cu uşurinţă pe graţiosul ei chip de nemţoaică.

Cea de-a doua căsătorie a Delfinului a fost celebrată pe data de 9 februarie 1747, aproape exact la doi ani după prima. Fiecare zi reproducea, cu puţine modificări, pe cea corespunzătoare. Lumea părea să nu observe suferinţa pricinuită prinţului de amintirile trezite astfel după o atât de scurtă văduvie. în capela de la Versailles

s-a repetat aceeaşi splendidă solemnitate; aceiaşi curioşi se îngrămădeau în galerie şi prin apartamente, aceleaşi doamne în mare ţinută alcătuiau primul rând pentru întoarcerea cortegiului. Balul pregătit la manej, banchetul regal, toaleta au avut loc la fel ca şi prima dată.

„Culcarea în paf a avut loc în aceeaşi încăpere, noul apartament al Delfinului neputând fi pregătit la timp. După binecuvântarea patului, draperiile, potrivit ritualului, au rămas deschise câteva minute, întreaga Curte umplând camera. Regele l-a trimis prieteneşte pe mareşalul de Saxa în spaţiul dintre pat şi perete ca să discute un moment cu nepoata lui şi să atenueze jenanta ceremonie.

Copila nu părea stingherită; dar Delfinul, sub toate privirile indiscrete, şi-a tras cuvertura pe faţă. Mai puţin din timiditate, ni se spune, cât pentru a-şi ascunde lacrimile care îi umpluseră ochii. Marie-Josephe avea să aibă nevoie de tot curajul pentru a suporta această primă răceală şi de toată tandreţea ca să cucerească o inimă ce va refuza ani de-a rândul să se ofere din nou.

La balul în ţinută de seară, doamna de Pompadour a dansat menuetul, una dintre primele după prinţese, şi a fost foarte admirată. La balul mascat, unde tot Parisul a venit să o vadă în noua ei postură, a renunţat la domino şi a triumfat deschis, strălucitoare şi curtată. Dar, în unele momente, îl supraveghează neliniştită pe rege, ştiind ce pericol reprezintă pentru ea aceste ore de nebunie, de care a ştiut să profite cândva. Prinţul de Croy, care se preumblă prin bal ca un filozof, a intuit aceste sentimente: „Atmosfera, spune el, era superbă, mai ales în Galerie. Toată înalta societate se refugiase aici, ceea ce o făcea şi mai frumoasă. L-am examinat acolo

pe rege, mascat, la picioarele doamnei de Pompadour, | care era fermecătoare. Nu l-am recunoscut pe suveran decât după neliniştea ce se putea citi pe faţa ei văzân- du-l că ia loc pe banchete. Doamna de Forcalquier era : şi ea acolo: am comparat-o cu doamna de Pompadour şi am găsit-o mai frumoasă, dar mai puţin graţioasă. în privinţa metresei, regele nu putea alege mai bine; de altfel, părea îndrăgostit la culme." Micuţa Forcalquier, care o făcea să tremure pe marchiză şi care a fost mai târziu „bellissima[11] pretenţioasă din cercul doamnelor du Deffand şi Choiseul, era văduva din prima căsătorie a marchizului d'Antin, fiul dintr-un prim mariaj al contesei de Toulouse. Bine făcută, cum se zicea pe atunci, avea „un ten frumos, o faţă rotundă, ochi mari, o privire foarte frumoasă, şi toată mimica chipului ei o înfrumuseţau". Dacă mai adăugăm şi cochetăria de care dădea dovadă, doamna de Forcalquier poseda tot ce-i trebuia pentru a deveni o rivală redutabilă. Dar ea nu era singura femeie care o neliniştea pe doamna de Pompadour. O suspectai şi pe frumoasa doamnă de Perigord, despre care ştia că îl preocupa pe rege. Aceasta rezista la avansurile lui cm
o răceală respectuoasă, pe care favorita nu o înţelegea.! Cu toate acestea, contesa de Perigord era într-adevăr virtuoasă şi a dovedit-o cu prisosinţă exilându-se de bunăvoie pe domeniul ei din Chais pentru a pune capăt asiduităţilor regale.

Alte femei se străduiau să i-l smulgă pe rege marchizei de Pompadour. Prinţesa de Rohan depunea şi ea strădanii; un cerc îndrăzneţ i-o opunea pe voluminoasa contesă de Mark, muziciană şi galantă care ţinea să-l treacă pe rege pe lista ei. în fine, mult mai decent introdusă

de către tatăl său, domnul de Luxembourg, era văzută prinţesa de Robecq, din ilustra casă de Montmorency, tânără, foarte curtată şi foarte frumoasă, pe care regele o plăcea evident; dacă el s-ar fi lăsat antrenat mai mult, ea ar fi putut să învingă prin inteligenţă, ca şi prin frumuseţe.

Pentru ca doamna de Pompadour să-şi păstreze, printre atâtea concurente, locul invidiat, nu erau niciodată prea multe toate resursele femeii, toate talentele femeii de spirit.

4

TRIUMFUL MARCHIZEI

Ghiar în iarna în care aceste nelinişti deveniseră foarte puternice, doamna de Pompadour a inventat, fără a avea aerul că s-ar fi gândit, un excelent instrument de apărare. Prin teatrul din Cabinete, idee pe care i-a sugerat-o regelui şi care a devenit o ocupaţie majoră de interior, ea a ştiut să distreze anturajul, s-a făcut plăcută multor oameni, şi-a creat un mic cerc de favoriţi, a descoperit, în fine, nenumărate ocazii diferite ca suveranul să-i aprecieze talentele şi să reînnoiască ambianţa în care se afirma tânăra ei frumuseţe.

Spectacolele de amatori, care făceau furori la Paris şi prin castelele din provincie, nu au fost introduse la Curte pentru prima dată de către doamna de Pompadour. Pe vremea când o străfulgerase ideea, una dintre femeile care râvneau la inima regelui, doamna de la Mark, avusese iniţiativa să joace o operă în apartamentul ei de la castel, cu o trupă alcătuită din prieteni, fără niciun actor profesionist. Şi mai înainte însă, seniori şi doamne dăduseră regulat spectacole la Marly în faţa regelui şi a reginei, chiar în anul care a urmat căsătoriei lor.

Marchiza a readus printre divertismentele regale aceste spectacole de salon, pentru care întreaga Franţă a secolului al XVIII-lea manifesta o admiraţie exagerată. După ce culesese cele mai strălucite succese de societate, se putea crede încă asigurată că le va găsi şi dinaintea regelui. Inima ei era mult mai interesată decât însuşi orgoliul ei; nu pentru un public, ci pentru un singur spectator avea ea să depună efortul de a străluci şi a plăcea. Probând tuturor că talentele ei erau pe măsura farmecelor, trebuia ca şi dragostea să aprecieze faptul că le poseda.

Trupa a fost brusc alcătuită. Ducii de Nivernois şi de Duras, care mai jucaseră împreună cu tânăra femeie, nu ajutat-o să reia acest gen de distracţie. Primul, unul dintre cele mai agreabile spirite ale timpului, reuşea astfel să fie admis în imediata apropiere a regelui, ceea ce nu obţinuse pe alte căi. Un al treilea duce, domnul de la Valliere, foarte experimentat în ale teatrului şi care avea
ol însuşi o scenă la castelul de la Champs, devenea regizorul celei din Cabinete; abatele de la Garde, secretar şi bibliotecar al marchizei, fusese numit sufleor.

Statutul companiei, discutat în comun şi adoptat în unanimitate stipula că fiecare membru trebuia să dovedească, pentru a fi primit ca societar, că nu joacă pentru prima oară şi că nu era cazul unui noviciat. Spiritul lormecător care inspiră acest mic document se află în întregime cuprins în articolele referitoare la doamne:

„Articolul VII. Numai actriţele se vor bucura de dreptul de a alege lucrările pe care trebuie să le reprezinte trupa.

Articolul VIII. De asemenea, ele vor avea dreptul de a fixa ziua reprezentaţiei, de a stabili numărul repetiţiilor şi de a hotărî ziua şi ora.

Articolul IX. Fiecare actor va fi obligat să vină la ora foarte precis fixată pentru repetiţii, sub pedeapsa unei amenzi pe care doar actriţele o vor stabili între ele.

Articolul X. Se acordă numai actriţelor o jumătate de oră de păsuire, după care amenda ce o merită va fi stabilită chiar de ele.“

Nimic nu putea fi mai galant şi mai francez ca o asemenea redactare ce atribuia femeilor o încântătoare tiranie asupra bărbaţilor, a căror prezenţă binevoiau să o admită.

Prima piesă a fost repetată la Choisy, unde trupa s-a deplasat în acest scop în mare taină, şi reprezentată la întoarcere, pe 16 ianuarie 1747. Teatrul fusese amenajat în Mica Galerie a Cabinetelor, cea decorată de Mignard şi care se deschidea din Scara Ambasadorilor. Actorii s-au costumat în fostul Cabinet Regal al Medaliilor. Primii gentilomi ai Camerei, care dirijau ofiţerii Micilor Distracţii, din atribuţiile lor făcând parte toate spectacolele din Versailles şi din Paris, nu aveau niciun drept să se amestece aici. Directorul Clădirilor Regale, domnul de Tournehem, pregătise totul şi furnizase costumele şi accesoriile.

Comedia, aleasă din teatrul lui Moliere, necesita puţine cheltuieli şi se adresa inteligenţei mai mult decât ochilor. Era vorba de *Tartuffe,* piesă mereu oportună la Curte, iar marchiza găsea profitabil să i-o prezinte regelui.

Nu dispunem de prima distribuţie, dar putem presupune că doamna de Pompadour a strălucit în rolul Dorinei

prin siguranţa intonaţiilor ei şi farmecul cochetăriei, împreună cu ea jucau doamnele de Sassenage şi de Pons, precum şi ducesa de Brancas, văduva. Personajul principal era încredinţat ducelui de la Valliere, iar ceilalţi bărbaţi erau domnii de Nivernois, d'Ayen, de Meuse şi de Croissy. O mică orchestră de amatori alcătuiau domnii de Chaulnes şi de Sourches, cu câţiva dintre oamenii lor care erau muzicanţi, şi domnul de Dampierre, gentilom obişnuit la partidele de distracţie ale regelui.

Cum lumea ţinea pe atunci să rămână în cerc restrâns, doar paisprezece persoane alcătuiau auditoriul; regele, doamnele d'Estrades şi du Roure, mareşalul de Saxa, domnii de Tournehem şi de Vandieres, primul valet de cameră Champcenetz, fiul lui „şi câţiva alţi servitori ai regelui". Intrarea a fost refuzată multor persoane: prinţului de Conţi, mareşalului de Noailles, contelui de Noailles, deşi era guvernator la Versailles, până şi ducelui de Gesvres, prim gentilom al anului. Nimic nu sublinia mai bine voinţa lui Ludovic al XV-lea de a separa în întregime acest gen de plăceri aparte de viaţa regală.

în zilele următoare au avut loc mai multe reprezentaţii cu comediile lui de La Chaussee, de Dufresny şi de Dancourt, în care au apărut noi actori: ducele de Villeroy, contele de Maillebois, fiul mareşalului, marchizul de Gontaut, domnul d'Argenson fiul, marchiza de Livry şi, mai ales, pentru rolurile în care se cerea o frumuseţe, doamna de Marchais, una dintre cele mai plăcute femei de pe vremea aceea, rubedenie a favoritei, prietenă ca şi ea a oamenilor de litere, pe care îi primea şi îi reunea acum în locul ei. Orchestra şi-a sporit şi ea rândurile şi dragul Jelyotte i se alătura ca instrumentist amator,

executând partitura de violencel. Talentul mai degrabă decât obârşia permitea accesul în trupa marchizei. Voinicul duce de Chartres, deşi fiu al primului prinţ de sânge, se socotea favorizat dacă obţinea un rol cât de mic.

După spectacol urma dansul. Curând, opere scurte într-un act au completat programul; în fine, seratele se terminau cu mici balete, marchiza fiind la fel de sigură pe măiestria ei în dans ca şi în interpretare.

Trupa trebuia mărită şi cu aceeaşi ocazie regele a întredeschis uşa unui număr ceva mai mare de spectatori. A fost invitat Delfinul cu soţia lui; tânărul a trebuit să-şi înfrâneze dispreţul ce-l manifesta faţă de doamna de Pompadour. De altfel, ea reunise în seara aceea toate sufragiile în postura ţărăncuţei Colette din *Cele trei verişoare* de Dancourt. în mod excepţional, regele a permis să se aplaude, ceea ce nu se făcea niciodată la spectacole în prezenţa lui.

Privilegiaţii admişi la una sau la alta dintre reprezentaţii transmiteau în afară aprecieri binevoitoare. Astfel, această distracţie a marchizei şi a prietenilor ei îşi facea intrarea în viaţa obişnuită a Versailles-ului. Se vorbea dinainte: era ştiut că în fiecare luni avea loc o piesă de teatru în Cabinete; cu aceeaşi regularitate ca şi „Apartamentul" marţea sau Opera mare miercurea.

Nimeni nu îndrăznise, de multă vreme, să o invite pe regină. Doamna de Pompadour ardea de nerăbdare, dar era dificil să găsească prilejul. Regina, din principii de ordin religios, nu accepta teatrul şi nu avea de gând să oprească succesele marchizei prin prezenţa ei. Ea ştia că lectorul ei Moncrif compunea textul divertismentelor

puse pe muzică pentru Cabinete, dar suporta cu greu ca cel mai amabil academician, unul dintre cei mai asidui intimi ai ei să aibă legături atât de strânse cu femeia care impunea toate regulile. Ca autor, Moncrif avea acces la reprezentaţii şi uneori, după piesa de teatru, trecea de cealaltă parte a palatului, la ducele de Luynes, unde se afla aproape întotdeauna regina. într-o seară, sosit după ce repurtase micul lui succes de versificator, cum livretul imprimat circula din mână în mână, regina l-a luat, l-a parcurs şi, pe un ton autoritar, cum i se întâmpla uneori, i-a spus: „Moncrif, este într-adevăr foarte bine, dar cred că e destul!" lată opinia defavorabilă care trebuia învinsă; toate gândurile marchizei se concentrau în această direcţie.

Pentru serata care trebuia să pună capăt spectacolelor din timpul iernii, pe 18 martie, regele a riscat să o invite pe regină, după ce i-a acordat o favoare despre care ştia că îi va merge drept la inimă. Ea ţinea extrem de mult, din spirit de echitate şi de bunătate, să-l vadă mareşal al Franţei pe un bătrân soldat merituos şi modest, la care ţinea în mod deosebit, domnul de la Mothe. A îndrăznit să-i vorbească regelui în timpul uneia dintre acele vizite matinale pe care i le făcea în fiecare zi, la scularea lui, şi când beneficia uneori de un cuvânt afectuos. Regele, prevenit de marchiză în legătură cu dorinţa reginei, a asigurat-o că nu va avea loc nicio avansare Iară ca domnul de la Mothe să nu figureze. „Regina, povesteşte Luynes, a părut foarte mişcată de răspunsul regelui şi când a dat să-i sărute mâna, el a îmbrăţişat-o şi i-a spus că n-a vrut să-i propună să asiste la ultimul mic divertisment din Cabinetele lui pentru că socotise

că piesa jucată era prea liberă şi nu i-ar fi fost pe plac, dar că se va juca alta sâmbătă şi aceasta ar putea să o amuze şi că i-ar face plăcere să vină şi ea.“ Regina l-a găsit pe rege „fermecător" şi a venit la teatru împreună cu domnul de la Mothe şi bunii ei prieteni, ducele şi ducesa de Luynes.

Piesa de teatru pe care regele o socotea potrivită pentru ea era *Prejudecată la modă.* La Chaussee pusese în scenă un soţ îndrăgostit de soţia lui, dar care se temea să-şi dezvăluie acest sentiment, amorul conjugal fiind ridiculizat în lume. Efectiv, puţinii oameni de la Curte acceptau acest ridicol, fiindcă, spune abatele de Bernis, „fidelitatea conjugală nu-i o virtute decât în concepţiile burgheziei".

Domnul de Luynes a notat impresiile spectatorilor la o altă reprezentaţie a acestei comedii la care, de asemenea, a asistat şi regina: „Ridicolul care învăluie amorul conjugal a dat naştere câtorva reflecţii în legătură cu prezenţa reginei la un spectacol în care doamna de Pompadour joacă etalând toate graţiile şi expresivitatea".

în prima seară, relatările ducelui sunt mai concise. Trebuie citit printre rânduri elogiul adus doamnei de Pompadour, care şi-a interpretat perfect delicatul rol, şi domnului de Duras, care a întruchipat de o manieră excepţională personajul soţului, „încă şi mai dificil".

Asupra scurtei opere cu doar trei actori, reprezentată după comedia *Bacchus şi Erigona* de Mondonville, avem detalii mai puţin discrete: „Doamna de Pompadour a jucat cum nu se poate mai bine: nu are o voce prea puternică, dar sunetul este foarte plăcut... Cunoaşte bine muzica şi cântă cu mult gust. Ea a interpretat-o pe

Erigona; doamna de Brancas a jucat şi ea destul de bine rolul din Antonoe; are o voce puternică, dar nu cântă cu acelaşi gust ca doamna de Pompadour... Dansurile, pregătite de Deshayes de la Comedia Italiană, sunt foarte frumoase; nicio femeie nu dansează ca doamna de Pompadour. Domnul de Courtenvaux, care este un mare muzician, dansează cu o uşurinţă, o precizie şi o corectitudine admirabile. Prinţesa moştenitoare, fiind răcită, nu a putut să ia parte la acest mic spectacol, astfel încât nu au participat decât regele şi regina, Delfinul şi fiicele suveranului, dar fără niciun fast. Regele şi regina pe scaune cu spătar, Delfinul şi fiicele monarhului pe scaune pliante." în spatele lor nu se afla niciun ofiţer din gardă, niciun căpitan din gardă, iar printre spectatori puteau fi văzuţi mareşalul de Noailles şi mareşalul de Saxa.

Aşa lua sfârşit, în triumful deplin al femeii, ca şi al actriţei şi dansatoarei, prima serie de reprezentaţii organizate de doamna de Pompadour. Fără îndoială acestea au contribuit la sporirea strălucirii prestigiului ei, ca şi la consolidarea situaţiei sale.

De la o iarnă la alta s-au derulat evenimente însemnate. Ludovic al XV-lea participa la a patra sa campanie în Ţările de Jos, marcată prin victoria de la Laufeld şi cucerirea localităţii Berg-op-Zoom. Maurice de Saxa şi-a câştigat aici ultimii lauri, iar contele de Lowendal - bastonul de mareşal al Franţei. Absenţa Maiestăţii Sale vreme de patru luni şi doliul pentru moartea reginei Poloniei, mama reginei, au umbrit într-o oarecare măsură strălucirea Curţii.

Doamna de Pompadour călătorea mult. îşi petrecea i timpul cu doi sau trei prieteni la Crecy, unde se terminau] lucrările la magnificul ei castel, la Choisy, unde aparta- j mentul ei era mereu pregătit, la Montretout, care era o ¡casă de ţară ce domina versantul colinei din Saint-Cloud, curând părăsită pentru La Celle, locuinţă mai apropiată de Versailles, cumpărată de marchiză de la Bachelier.

O ducea peste tot pe fiica ei, micuţa Alexandrine, şi se vedea adesea cu domnul Poisson, de care nu încetase j să se ocupe. j

Reabilitarea acestui tată iubit, obţinută legal de la Consiliul de Stat în anul precedent, era încoronată de o j măsură aparent destinată să-l facă să uite vechile neca- j zuri. în august 1747, prin documentele oficiale transmise] din tabăra de la Commanderie, regele îl înnobila pe fostul j funcţionar comercial de la aprovizionare „pentru servicii importante aduse statului, pe cât de dezinteresat, pe atât de zelos", iar marchiza se amuza să aleagă însemnele heraldice pe care avea să le pregătească d'Hozier pen-l tru noul înnobilat. Era un „blazon cu doi peşti, în formă de mrene de aur, spate în spate; blazonul era marcaţi cu o cască văzută de profil, ornată cu motive decorative din aur şi cu figuri". Şi, cum decizia Consiliului preve-j dea şi o indemnizaţie pentru domnul Poisson pentru a fi despăgubit de daunele suferite, însuşi „jupân Frangois Poisson, scutier, senior de Vandieres şi de Lucy", a Îna4 intat Trezoreriei chitanţa de o sută de mii de livre acor-j date de rege.

Nimic nu-i era refuzat tinerei femei şi nu o mai tulbura nicio teamă. Ludovic al XV-lea s-a întors mai îndrăgostit ca niciodată, iar opoziţia îşi ţinea gura în faţa acestei

pasiuni regale de durată. Maurepas păstra faţă de favorită aparenţe ireproşabile. Contele d'Argenson, pe care ea îl nemulţumise în anul precedent, judeca prudent, să nu se alăture pentru moment taberei adversarilor şi să „se cramponeze de ea". îi copleşea pe protejaţii ei cu avantaje de care dispunea ca ministru şi, pe toată durata campaniei, când l-a ţinut permanent alături de rege, nu a suflat o vorbă pe care ea ar fi putut să i-o reproşeze.

Singurul om care ar fi avut forţa să o combată, Richelieu, se războia în Italia ca să se poată întoarce mareşal al Franţei. Dar el cunoştea prea bine Versailles-ul pentru a risca să se angajeze de la distanţă într-o luptă inegală. Dimpotrivă, schimbau între ei bilete fermecătoare şi mici servicii: „Am primit scrisoarea dumneavoastră, Excelenţă, scria marchiza, şi i-am vorbit imediat regelui. El este foarte mulţumit de Domnia Voastră, ca toată lumea. Vă las plăcerea să aflaţi aceasta chiar de la el, fiindcă sunt sigură că în acest moment vă scrie. în ceea ce mă priveşte, veţi afla cu timpul felul meu de a gândi faţă de Domnia Voastră şi poate vă veţi convinge că îmi merit prietenii. Nu cer prietenia oamenilor la care ţin decât atunci când ajung să mă cunoască bine; vedeţi că sunt corectă. Doriţi, se spune, să mergeţi la Roma; aceasta va întârzia întoarcerea dumneavoastră, pe care o aştept cu reală plăcere."

Tonul acestei scrisori este cel al unei femei sigure pe situaţia ei şi care, presimţind o opoziţie, ar dori să o evite printr-o alianţă de interese.

în afara Curţii, această favoare atât de deplină de care se bucură ea nu este cunoscută de toată lumea. Unii

continuă să creadă că regele o va părăsi pe marchiză dacă nu cumva o şi făcuse. Dacă ar fi să dăm ascultare duşmanilor doamnei de Pompadour, precum marchizului d'Argenson, care se consideră înlăturat din minister din cauza ei şi îi declară duşmănie feroce, creditul ei nu atârnă decât de un fir de păr, uşor de rupt. în fiecare săptămână el speră, aşteaptă şi îi prezice răsturnarea. Din cabinetul lui, fixează această dată cu certitudine, i consemnează avid indiciile care o anunţă, acceptă ca fapte reale vorbele culese de oamenii lui de pe băncile palatului regal; astfel, parcă halucinat, el o vede pe favorită slăbind şi urâţindu-se pe zi ce trece, şi-o imaginează 1 îmbolnăvindu-se, scuipând sânge şi dezgustându-l pe î rege; crede „că au trecut opt luni de când el nu i-a mai j atins nici vârful degetelor"; încearcă să se convingă cu bună-credinţă că familia regală o copleşeşte cu umilin-; ţe şi că însuşi suveranul îi semnalează cu duritate că s-a săturat de prezenţa ei! Adevăraţii martori ai Curţii, Croy şi Luynes, prin concordanţa jurnalelor lor, dezmint această cronică extraordinară.

în special primul, care, în acest moment, ţine să fie perfect informat asupra celor ce se petrec, ne asigură că puterea feminină este instaurată mai solid ca niciodată. Ginerele mareşalului Harcourt are ambiţia de a fi inclus în viitoarea promoţie de mareşali de campanie; felul în care acţionează pentru a solicita funcţia şi alegerea sprijinului de care are nevoie garantează imparţialitatea [1] observaţiilor sale:

„Mi se învârtea capul de nelinişte, dându-mi seama ce interes reprezenta pentru mine să fiu inclus în această promoţie sau nu. M-am prezentat la scularea regelui ca

să-mi fac reverenţa, pe urmă la oficierea slujbei şi abia după toate astea am dat fuga la doamna marchiză de Pompadour, mai înainte ca ea să se întoarcă, l-am cerut o audienţă pe care mi-a acordat-o imediat în cabinetul ei. Cu capul plin doar de promovarea mea, i-am vorbit destul de mult timp şi insistent, presând-o să se intereseze pentru mine. l-am citit motivele pe care le-am adunat, fiind vorba numai de serviciile aduse, neîndrăznind să pomenesc eu însumi de originea mea nobilă. Probabil că am plictisit-o, ceea ce a determinat-o să mă primească destul de rece; mi-a spus totuşi să-i las hârtia ca să i-o dea regelui să o citească. Nici nu voiam mai mult. Pe urmă am rămas la toaleta ei şi, fiind târziu, m-am dus la domnul d'Argenson [ministrul de Război], să-l aştept să se întoarcă de la Consiliu; mi-a acordat o mare atenţie... M-am dus şi la domnul de Puisieux [ministrul Afacerilor Externe], care m-a rugat să trec a doua zi şi mi-a promis să vorbească pentru mine. Am trecut pe la doamna d'Estrades, bună prietenă a marchizei, şi pe la cardinalul Tencin. în sfârşit, m-am dus ca un adevărat curtean, mai că devenisem de-a binelea, să bat pe la toate uşile care duc la favorurile Curţii, fără a le neglija pe toate celelalte care duc într-acolo pe căi mai nobile.

Seara l-am văzut pe rege la masa mare, împreună cu Delfinul şi cu soţia acestuia. Doamna de Pompadour venise şi ea, frumoasă şi elegantă. Regina se întorsese la Versailles, foarte marcată de o stare obişnuită la vârsta iii, iar fiicele ei o urmaseră. M-am întors acasă să pun ordine şi să cer să se copieze un memoriu, foarte important pentru demnitatea casei mele, şi să ordonez tot ce aş mai fi putut folosi ca să reuşesc. Cele două mari

lovituri fuseseră date, iar eu nu căutam în plus decât să I se vorbească de bine despre mine şi în favoarea mea ! regelui şi doamnei de Pompadour, ca ea să-i vorbească I mai insistent ca mine, aşa încât continuam să mă culc 1 târziu şi să dorm puţin.

[A doua zi] am încercat să termin de pus totul la | punct, l-am înmânat domnului d'Argenson memoriul privind obârşia mea nobilă, pe care l-a alăturat celuilalt. Am 1 rămas cât a durat toaleta doamnei de Pompadour ca I să-i prezint omagiile mele. Domnul de Bouillon a venit 1 şi el să-i mulţumească pentru funcţia pe care o obţinu- I se pentru fiul său, şi asta de maniera cea mai josnică I cu putinţă, în măsură să impacienteze; materie pentru 1 frumoase reflecţii care nu mi-au scăpat, deşi eram şi eu ; oarecum în aceeaşi situaţie, preocupat de problemele j mele. Mareşalul d'Harcourt a venit şi el să-i mulţumeas-l că, dar pe un ton diferit..."

Dintr-o astfel de relatare reiese suficient de limpede | că doamna de Pompadour are mai multă influenţă de-l cât oricare alt prinţ de sânge sau ministru, şi că este necesar să se treacă pe la ea pentru rezolvarea tuturor problemelor.

Iată acum tabloul Cabinetelor unde, cinci zile după! sosirea lui la Fontainebleau, domnul de Croy a obţinut să ia parte la supeu. Tânărul colonel a făcut prostia,; spune el, să se supere că regele nu binevoise să-i adreseze cuvântul după campania destul de dură pe care o făcuse; dar el ştie că Maiestatea Sa e adesea posac în afara mediului său intim, iar atmosfera din Cabinete îi spulberă toată această proastă dispoziţie:

MARCHIZA DE POMPADOUR

„Ne aflam în jurul mesei, aşa cum eram dispuşi începând de la stânga mea: domnul de Voyer, de Pons, de Tingry, de Meuse, doamna de Pompadour, regele, doamna d'Estrades, domnul de Maillebois, doamna de Brancas cea mare, domnul de Nivernois, baronul de Montmorency, de Coigny, mareşalul d'Harcourt, de Croissy, de Sourches, de la Valliere şi eu. Supeurile mi s-au părut la fel cu cele din anul trecut, foarte vesele, amabile, libere fără a depăşi limitele respectului. Regele mi-a părut din ce în ce mai încântător şi nu putea fi mai mult de atât: blând, politicos, vesel, binevoitor, vorbind mult, foarte bine, mereu la obiect, spiritual şi cu antren.

Comediile din Cabinetele mici, care erau în pregătire pentru a fi reluate mai intens ca niciodată la Versailles, constituiau o parte din subiectele de conversaţie. Doamna de Pompadour, care strălucea ca actriţă, având toate talentele, încerca să-l distreze şi să-l reţină astfel pe rege... Mi se părea că el nu renunţase la marile şi bunele principii, dar (cum se obişnuieşte adesea la Curte), îndulcite şi acordate cu uzanţele cele mai generale, care tind să convingă că viciul este permis... în ciuda timpului acordat plăcerilor, regele nu înceta să muncească mult. Dar mai puţin în acest voiaj decât în iarna trecută vâ- nătorile fiind mai frecvente la Fontainebleau. Cred că, deşi făcea mult el însuşi, miniştrii lui căpătau tot mai mult credit, şi lăsa pe seama lor aproape toate problemele; astfel, fără să existe un prim-ministru, fiecare juca rolul acestuia în propriul departament, unde făcea aproape tot ce poftea, cu grijă totuşi şi de teama rapoartelor pe care duşmanii lor le-ar fi putut prezenta regelui, care nu urmărea decât binele şi ţinea să fie la curent cu toate;

depusese chiar unele strădanii în acest sens, dar poate că nu destule sau nu se pricepea cum să facă. Cum i se putea câştiga uşor încrederea, metresele lui erau mai influente decât ceilalţi, iar doamna de Pompadour avea un mare credit înaintea lui, fiindcă o iubea mult. Aproape că nu acorda nicio favoare fără participarea ei, ceea ce atrăgea în jurul ei o adevărată curte de prim-ministru; dar nu este sigur că în problemele însemnate regele îi încredinţa tot, fiind de felul lui rezervat în această privinţă, şi aş fi tentat să cred că era mai îndrăgostit ca amant decât ca prieten."

Acest Ludovic al XV-lea, cum ne este arătat aici, schiţat cu o manieră respectuoasă, dar sinceră, este rezultatul strădaniei doamnei de Pompadour care a ştiut să-l modeleze pe elevul plictisit şi taciturn al cardinalului de Fleury. Fondul rămâne obscur şi neliniştitor, dar înfăţişarea exterioară este atât de transformată încât se poate spune că regele este gentilomul cel mai desăvârşit din regatul lui. Trebuie recunoscut meritul femeii care exercita asupra lui o influenţă zilnică, şi la al cărei portret acelaşi pictor revine cu complezenţă:

„Doamna marchiză de Pompadour se mai împlinise puţin şi arăta mai bine ca niciodată, adică extrem de frumoasă, plină de graţii şi talente; chiar în ceea ce priveşte situaţia ei, părea să fi fost născută ca să ocupe acest loc. Se amestecă în multe probleme fără să aibă aerul că o face şi nici că ar fi preocupată; dimpotrivă, făcea impresia, fie natural, fie din viclenie, că ar fi mai ocupată cu micile ei comedii sau alte bagatele decât de rest. Se comporta cu regele ca o femeie cochetă şi folosea arta celei mai subtile galanterii pentru a-l păstra. La început,

căuta să placă tuturor ca să-şi câştige adepţi mai ales printre oamenii de marcă; mai târziu, simţindu-se tare pe poziţie şi cunoscând toată lumea, devenise mai hotărâtă şi mai puţin prevenitoare, dar mereu destul de politicoasă, căutând să facă plăcere sau cel puţin să creeze aparenţele".

Este lesne de prevăzut, potrivit acestor ultime trăsături, că, fără a-şi impune eforturile de altădată, caracterul acestei femei avea să domine în curând.

Viaţa de interior, care o prezidează, se modifică puţin cu fiecare an. în iarna următoare, la Versailles, lumea se plânge că spectacolele ocupă din ce în ce mai mult loc, iar curtenii care nu joacă în piesele de teatru nu se bucură de acelaşi tratament. Vânătorile nu mai sunt singurele care îngăduie participarea la supeuri şi adesea chiar vânătorii sunt sacrificaţi în favoarea actorilor. în unele seri, Cabinetele par invadate de „o adunătură de oameni". Domnul de Croy găseşte nepotrivit să vadă „tineri stre- curându-se aici" şi este nemulţumit să întâlnească „până la treizeci şi cinci de persoane!" Domnul de Luynes scrie că „în mica galerie se află o masă lungă ca cea dintr-un refectoriu". Printre atâtea figuri noi, pe care i le acceptase marchizei cu ocazia teatrului său, regele nu se simte la largul lui decât cu foştii săi intimi, cei pe care îi vede de ani de zile în jurul lui. El rămâne pentru ei monarhul binevoitor pe care îl iubesc cu adevărat şi pe care restul Curţii nu îl cunoaşte defel.

într-o după-amiază din decembrie 1748, i-a adunat pe vânătorii lui la Micul Palat, adică la plăcuta La Celle, unde nu o dată serbări ingenioase, poeme galante evocând amoruri pastorale, balete improvizate i-au risipit

melancolia. A găsit-o la masă pe doamna de Pompadour şi pe prietenii ei, iar surpriza pe care le-a făcut-o pare să-i fi provocat o excelentă dispoziţie. în zilele acelea,] marchiza trebuia să se ducă la Paris ca să asiste la premiera reprezentaţiei unei tragedii de Crebillon, *Catilina,* j pe care ţinea să o aplaude. La ora trei, regele a condus-o la caleaşcă şi s-a întors la Versailles.

„Seara nu s-a mai întocmit nicio listă, spune domnul ‘ de Croy. Regele mi-a transmis prin mareşalul d’Harcourt să urc la ora cinci şi am cinat sus de tot în micile micile *(sic)* Cabinete de deasupra, în cea mai mare intimitate, ; doar şase persoane, inclusiv regele, şi anume: suveranul, mareşalul d’Harcourt, domnul de Fleury, eu, domnul de Joyeuse, fiul domnului de Croissy şi tatăl lui. Regele a fost fermecător în acest mic cerc, de un firesc şi de o politeţe nespuse. A stat mult de vorbă cu mine. Apoi, în cabinetul din turn, a pus să se aprindă un foc de vreascuri şi toţi ne-am aşezat în jur, ca şi el, fără cea mai mică deosebire, şi am discutat foarte degajat, deşi nimeni nu putea să uite că se află în preajma suveranului. La ora zece am văzut sosind trăsura marchizei. Regele s-a dus să o întâmpine, iar noi am plecat, foarte mulţumiţi de această favoare deosebită."

Ziua în care marchiza a patronat o tragedie aminteşte de rolul pe care îi plăcea să-l joace în momentul acela în Republica literelor. „Mecenatul" ei feminin, mai târziu închinat în întregime artiştilor, aparţinea pe atunci scriitorilor. Astfel, ea îl asigură pe preşedintele Malesherbes: „Iubesc talentele şi pentru mine va fi întotdeauna o mare plăcere să contribui la fericirea celor care le cultivă".

Cu ocazia împlinirii a şaizeci de ani, a obţinut pentru Crebillon o pensie şi, de la imprimeriile Regale, o ediţie completă a operelor lui. L-a luat sub aripa ei pe micuţul Marmontel, care îi era recomandat ca un viitor om mare, şi i-a procurat o slujbă în birourile Clădirilor regale, pentru ca geniul lui să aibă răgazul să se manifeste. Bernis rămânea consilierului ei, mereu binevoitor faţă de confraţii lui şi dezinteresat în ceea ce îl privea: „Până acum nu i-am putut face niciun bine abatelui, scria ea. El este singurul dintre prietenii mei în această situaţie." Ghidată de gustul acestui om onest, ea era la curent cu noile producţii, discuta piesele de teatru, se ocupa de alegerile de la Academie.

Mai că se poate spune că Voltaire îi datora fotoliul său printre cei patruzeci: dacă în cele din urmă după multe amabilităţi, izbutise să-i aibă de partea lui pe iezuiţi, i-a lipsit multă vreme bunăvoinţa regelui, pe care numai marchiza a putut-o obţine. Duclos, susţinut de ea, reuşise şi el. Dar ea îl servea cu acelaşi zel şi pe mediocrul abate Le Blanc, prieten al pictorului La Tour şi critic mediocru al saloanelor în *Mercure.* Domnului de Vandieres, care i-l recomanda pe Gresset, ea îi răspundea: „Vă asigur, dragă frate, că i-am spus domnului Gresset că nu voi pune nicio vorbă pentru el fiindcă mă interesez de abatele Le Blanc. în momentul de faţă, cred că locurile la Academie sunt hotărâte. Să stea liniştit şi îi promit că la prima vacanţă am să fac tot posibilul ca el să primească sufragiile persoanelor de la Academie pe care le cunosc. E un om înţelept şi virtuos, dar care are puţini prieteni." Marchiza îşi exagera, fără îndoială, influenţa pe care credea că o are, fiindcă Gresset a

prezentat mai mult interes decât abatele, care nu avea l să fie ales niciodată.

Autorul lucrării *Vert-Vert,* pe atunci în culmea gloriei j lui de poet neînsemnat, ajunge să fie obligat doamnei de 1 Pompadour datorită uneia dintre acele favoruri pe care 1 ea ştie să le distribuie cu multă graţie. Un bilet încân- tător îi aduce la cunoştinţă într-o zi că regele îi permite l accesul la spectacolele din Cabinete. Se pregăteşte aici **j** comedia sa *Răutăciosul (Mechant),* precum şi *Copilul minune (l 'Enfant Prodigue)* de Voltaire şi, cu toate că aceste piese, jucate de pe acum în teatrele publice, nu necesită prezenţa autorilor, doamna de Pompadour a socotit echitabil să le ofere ocazia de a primi un elogiu sau o încurajare din partea regelui. Gresset, discret şi fin, ştie să profite de împrejurări; place tuturor interpreţilor, iar el însuşi admiră sincer jocul ducelui de Nivernois în rolul Răutăciosului şi îl sfătuieşte pe Roselli, actor de la Comedia Franceză, să vină şi să studieze interpretarea marelui senior.

Aceste onoruri îi reuşesc mai puţin lui Voltaire. l-a devenit deja insuportabil regelui prin insistenţele şi fami- liarismele lui. Modul în care ia cuvântul în faţa lui şi chiar de felul în care l-a tras de mânecă într-o zi. Voltaire îi mărturiseşte gratitudinea protectoarei sale printr-o lipsă de tact ciudată. încântat să afle că ea va juca rolul lui Lise, personajul lui, şi că va fi invitat să o aplaude, îi adresează anticipat acest compliment:

Astfel întruniţi deci Toate artele, toate gusturile, toate talentele de a plăcea: Marchiză, dumnea voastră-mpodobiţi

MARCHIZA DE POMPADOUR

Curtea, Parnasul şi templul Afroditei.
Farmecul tuturor inimilor, comoară~a unui singur muritor,
Fie ca astă soartă să dăinuie mereu!
A voastre scumpe zile să fie numai sărbători.
Pacea cu Ludovic să ţină peste ani!
Amândoi să fiţi fără duşmani Şi amândoi
stăpâni pe cuceriri.

Madrigalul e prea frumos ca să rămână secret, aşa că marchiza, profund flatată, nu se sfieşte să-l pună în circulaţie. Face înconjurul Versailles-ului, ajunge la regină, la Delfin, la fiicele regelui, unde efectul este cum nu se poate mai diferit. Fiecare găseşte scandaloasă figura de stil apropo de cuceriri şi foarte impertinentă urarea în legătură cu durata lor. Regele îşi manifestă nemulţumirea, iar doamna de Pompadour îşi dă seama că a primit laude deplasate. Când Voltaire intră la ea, crezând că va găsi chipuri surâzătoare şi felicitările de rigoare, observă, în tăcerea generală, că a întrecut măsura licenţelor autorizate de poezie.

Povestea se răspândeşte în Paris; toată lumea ştie că Voltaire este în dizgraţie. Plecarea lui la Cirey şi de aici la Luneville, împreună cu doamna du Châtelet, este privită ca o fugă; duşmanii lui difuzează zvonul că a fost exilat. Dar nu i s-a făcut niciodată această onoare; a înţeles însă el însuşi că era mai bine să nu se mai arate la Versailles. O oarecare răceală s-a strecurat în raporturile lui cu marchiza. Mereu bolnav, adesea plecat în călătorii, are motive excelente să nu o mai vadă fără a renunţa să se servească de ea şi să conteze pe devotamentul ei.

PIERRE DE NOLHAC

Prima ocazie care se iveşte are legătură tot cu teatrul. Piesa *Semiramis* a lui Voltaire se pune în scenă cu un succes contestat, fiindcă adversarii lui au montat o cabală puternică, amintind vechea tragedie a lui Crebillon pe acelaşi subiect. Potrivit obiceiului, a fost compusă o parodie pe care trupa italiană trebuia să o prezinte mai întâi la Curtea aflată la Fontainebleau, iar Voltaire dă dovadă de slăbiciune când se simte iritat de înţepăturile unui Montigny. Scrisorile lui sunt pline de doleanţe şi de invective; le multiplică pentru a obţine interzicerea acestor reprezentaţii care, spune el, îl va discredita în faţa regelui pe unul dintre gentilomii lui. De la Commercy, unde este oaspetele regelui Stanislas, îl roagă pe acesta să-i scrie reginei, îi expediază şi el bunei prinţese o rugăminte elocventă şi, cu aceeaşi poştă, se adresează tuturor acelora care îi sunt prieteni la Curte. Credinciosul lui d'Argental este însărcinat să sprijine această strategie epistolară: „I-am scris doamnei de Pompadour şi i-am vorbit prin intermediul domnului de Montmartel. I-am scris doamnei d'Aiguillon, m-am arătat îndatorat faţă de domnul de Maurepas. Am apelat la cucernicia ducesei de Villars, bunătatea doamnei de Luynes, bunătatea preşedintelui Henault, pe care vă rog să-l încurajaţi. Fac presiuni asupra ducelui de Fleury. Prezint insistent, fără să mă compromit, ducelui de Gesvres argumente fără replică şi nu mă tem că va arăta scrisoarea... Sunt convins că-l veţi atrage pe domnul duce d'Aumont... îngerii mei, faceţi în aşa fel ca abatele de Bernis să nu-şi părăsească acum confratele, să nu sufere un oprobriu care dezonorează Academia, să-i scrie insistent la rândul său doamnei de Pompadour; asta este ce aştept de la inima

şi de la spiritul ei, iar recunoştinţa mea va fi la fel de îndelungată ca şi viaţa."

Regina şi cucernicele ei prietene sunt prea puţin preocupate ca domnul Voltaire să fie scutit de câteva glume batjocoritoare. Ducesa de Luynes îi răspunde că parodiile nu sunt ceva neobişnuit, că până şi Vergiliu a fost parodiat. Doamna de Pompadour este singura care se amestecă în această afacere şi o aranjează. îi transmite lui Voltaire prin Montmartel „că regele este departe de a vrea să-i facă vreun necaz şi că parodia nu va fi jucată în prezenţa lui". Dar poetul nu este satisfăcut: el vrea să fie interzisă şi la Paris; ia de la capăt plângerile, protestele, în numele onoarei literelor rănite prin persoana sa. De data asta nu mai găseşte niciun semn de bunăvoinţă; domnii Primi gentilomi nu vor să se amestece nicicum, iar domnul de Maurepas nu pare să dorească a-i priva pe parizieni de unul dintre amuzamentele lor favorite. Marchiza este nevoită să intervină din nou pe lângă toate autorităţile care reglementează spectacolele din capitală şi obţine, în cele din urmă, interzicerea definitivă, aducând pacea în imaginaţia surescitată a prietenului său.

La câteva săptămâni după aceste emoţii, pe Voltaire îl apucă alte furii. De data asta este supărat pe unul dintre confraţi şi îi reproşează marchizei că îl preferă. Bătrânul Crebillon s-a lăsat lăudat peste măsură „de către prostime"în detrimentul autorului celei de-a doua *Semiramis;* în calitatea lui de cenzor regal, el a propus eliminarea unor versuri admirabile din această tragedie şi nu a refuzat să aprobe farsa italienilor. Acestea sunt abuzuri intolerabile pentru un om la locul lui, „procedee

nedemne". Dar motivul cel mai serios al supărării vine de la Curte şi are legătură cu protectoarea lor comună.

De multă vreme, Crebillon avea în pregătire tragedia *Catilina,* despre care prietenii lui vorbeau numai lucruri bune, dar pe care nu o mai termina, considerând sfârşită cariera sa de poet tragic. Doamna de Pompadour l-a chemat la ea, la Choisy, a cerut să i se facă lectura acestei lucrări şi l-a încurajat să o termine, promiţându-i o frumoasă reprezentaţie la Comedia Franceză. Este mişcătoare ideea de a procura o ultimă bucurie unuia dintre maeştrii tinereţii sale. în acest scop, marchiza a ştiut să-i reamintească lui Ludovic al XV-lea că Marele Rege i-a dat lui Corneille, îmbătrânit şi aproape uitat, fericirea de a se vedea „resuscitat", cum spunea el, pe scena de la Versailles.

Doamna de Pompadour face greu deosebirea între Crebillon şi Corneille, iar prietenia a fost întotdeauna suficientă ca s-o orbească. Pe de altă parte, regele, perfect indiferent faţă de poet, manifestă afecţiunea faţă de om. El îşi însuşeşte ideile marchizei, dă dispoziţii să se joace *Catilina* şi decide reînnoirea somptuoasă a decorurilor şi costumelor, cum se făcuse pentru *Semiramis.* Niciodată Senatul roman nu a fost mai cochet reprezentat pe scenă, cu togile sale din pânză de argint brodată cu purpură. Succesul pare asigurat din capul locului nu numai de către admiratorii lui Crebillon, ci mai ales de către zgomotoasa cohortă a duşmanilor lui Voltaire, condusă de Piron[1]. Pasiunile îşi spun cuvântul, saloanele

[1] Alexis Piron (1689-1773) - scriitor francez, autorul comediei Metromania (mania de a scrie versuri) şi a unor monologuri pentru teatrul Bâlciului (n.tr.).

intră în fierbere, lojele sunt reţinute cu trei luni înainte, iar prezenţa Curţii, aplauzele favoritei ajung să-i creeze autorului iluzia unui suprem triumf. Regele în persoană îşi manifestă interesul, aşteaptă întoarcerea marchizei şi o întreabă nerăbdător: „Ei bine! am câştigat procesul? Am reuşit?"

Voltaire, exasperat de toate acestea, se străduieşte în zadar să creadă într-o prăbuşire definitivă: „Cabala vrea să strige, dar nu vrea să se plictisească şi nimeni nu se duce să caşte două ore pentru a avea plăcerea să mă coboare". Publicul a continuat timp de douăzeci de reprezentaţii să-şi lase banii la ghişeul Comediei Franceze. îl gusta cu respect pe acest patetic demodat, lipsit de grandoare: Helvetius spunea că personajul lui Catilina a fost poate cel mai frumos care exista în teatru, iar preşedintele de Montesquieu, entuziasmat de lucrare, scria că, hotărât lucru, inima lui era făcută pentru dramatismul lui Crebillon. Prin urmare, doamna de Pompadour a cules câteva sufragii şi toată lumea a considerat firesc ca dedicaţia poetului să-i aducă omagii:

„De multă vreme, spunea el, publicul v-a dedicat de la sine o lucrare care îşi datorează viaţa bunătăţii dumneavoastră: fericit dacă a fost judecat demn de protectoarea lui! Cine nu ştie câtă strădanie aţi binevoit să depuneţi pentru a scoate din tenebre un om absolut uitat? Strădanii generoase, care mai mult au emoţionat decât au surprins: era de aşteptat de la un suflet ca al dumneavoastră!"

Şi această admiraţie exagerată, şi gâlcevile au fost rapid date uitării: Crebillon a încetat să mai fie comparat

cu Sofocle; doar lui Voltaire afacerea îi apăsa pe inimă şi a vrut să compună la rândul lui un *Catilina,* pe care l-a intitulat *Roma salvată,* unde i-a dat lecţii rivalului său. Acestui incident din viaţa lui i-a acordat o extremă importanţă; pomenea despre el în orice împrejurare, îi scria, de exemplu, marchizului d'Argenson: „Persoanele care v-au răpit ministerul protejează *Catilina;* asta-i just!"

Cuvintele puse pe seama lui Ludovic al XV-lea ajung în cele din urmă să-l dezguste de monarhul lui şi să-l determine să pornească la drum spre Potsdam. Dar, mai ales, îl indigna doamna de Pompadour, fără a îndrăzni totuşi să scrie deschis ceea ce gândea despre ea. Nu putea să-i ierte acestei femei că nu ştiuse să prefere lucrările lui celor ale lui Crebillon, „cele mai impertinente, spunea el, şi cele mai barbare pe care le putea concepe un adversar al bunului-simţ: Doamna de Pompadour îmi făcea onoarea de a mă plasa imediat după acest mare om..."

Niciodată nu îi va ierta marchizei că îl susţinuse pe „bătrânul nebun". Nimic nu va şterge ceea ce el a considerat ca injurie personală, nici manifestările bunăvoinţei trecute, nici discreţia pentru bunele oficii prestate, nici cele pe care le va mai solicita de acum înainte şi de care nu va duce lipsă. Cincisprezece ani mai târziu, când ea se stingea din viaţă, îi va declara „ataşamentului lui şi recunoştinţa[11], îi va aduce un omagiu sincer femeii filozof şi o va elogia că gândise „aşa cum trebuie[11]; Dar el le va încredinţa prietenilor săi secretul unei ranchiune imposibil de înăbuşit: „Deşi doamna de Pompadour a protejat detestabila piesă *Catilina,* am ţinut totuşi la ea, aşa suflet bun am; ea mi-a făcut chiar unele mici servicii...[11]

MARCHIZA DE POMPADOUR

Ducele de Richelieu îşi face apariţia la Versailles, la întoarcerea de la sediul Genovei, strălucind cu noul său titlu de mareşal al Franţei. Duşmanii marchizei au avut parte de un moment de bucurie, la începutul anului 1749, când abilul rival, pe care nu îl dezarmaseră avertismentele epistolare, a venit să-şi ia în primire funcţia de Prim gentilom al Camerei. „Toţi cei de partea curtezanei, anunţa d'Argenson, se tem de sosirea lui; el este realmente capabil să depună un efort susţinut pentru gloria şi siguranţa regatului, pentru a alunga de la Curte *metresa tiranică, de umilă condiţie* şi pentru a aduce o alta." într-adevăr, chiar din primele zile, Richelieu manifestă dorinţa de a juca un rol, de a selecta coteriile, de a redobândi încrederea Regelui şi, dacă va fi nevoie, de a uza de calitatea de cunoscător al femeilor ca „să o înlăture pe micuţa Pompadour ca pe o fetişcană de operă". Asemenea pretenţii impuneau multora; mareşalul era însoţit de un cortegiu la Versailles când trecea şi o aglomerată audienţă dimineţile, la sculare. Se aştepta prima bătălie pe care avea să o dea, iar ocazia i-a fost oferită de marchiza însăşi.

Teatrul mic tocmai fusese transformat pentru a deveni un teatru de operă. Se construise o sală în toată legea în marea Scară a Ambasadorilor, unde odinioară Ludovic al XV-lea asculta simfonii şi al cărei spaţiu vast se preta la asemenea amenajări. Noua sală avea o scenă ingenios dispusă pentru mişcarea maşinilor. Cum scara servea în anumite împrejurări ca de exemplu cu prilejul procesiunii celor distinşi cu Cordonul Albastru[1],

[1] Distincţie acordată bucătarilor merituoşi.

întreaga construcţie era mobilă, se ridica şi se aşeza din nou după dorinţă. Au fost necesare şaptesprezece ore pentru prima operaţie, douăzeci şi patru pentru a doua, iar cheltuielile de instalare s-au ridicat incluzându-le pe toate, la şaptezeci şi cinci de mii de livre. Publicul rău intenţionat vorbea de sume mult mai mari care ar fi fost înghiţite de această fantezie, ca de altfel toate construcţiile marchizei. Aceasta a sfârşit prin a se sesiza şi, într-o zi, în timpul toaletei, în mijlocul unui cerc atent care îi vâna cele mai neînsemnate cuvinte, nu s-a dat în lături să respingă denigrările: „Ce se vorbeşte, că noul teatru costă două milioane? Vreau să se ştie bine că n-a costat decât douăzeci de mii de ecu şi aş vrea să ştiu dacă regele nu-şi poate permite această sumă pentru plăcerea lui! Ca şi casele pe care le-a construit pentru mine!“

Ce-i drept, casele au costat mai mult decât transformarea Scării Mari din Versailles, dar decorurile, costumele, gratificările acordate muzicienilor antrenau cheltuieli considerabile. La sfârşitul primului an, directorului noului teatru, domnul de la Valliere, recunoaşte că se cheltuise în sezonul acela o sumă de o sută de mii de ecu şi, în plus, se achiziţionaseră din magazinele de mărunţişuri nenumărate accesorii.

Această construcţie efemeră a servit doi ani şi a dus la ruina faimoasei scări. Altminteri, ideea era încântătoare şi gustul cel mai rafinat nu găsea nimic de reproşat. Doamna de Pompadour a hotărât asupra tuturor planurilor; cum ţinea să-i facă regelui o surpriză, acesta, galant, s-a abţinut să intre în sală înaintea primului spectacol. Delicatul decor în bleu şi argintiu adăpostea lesne patruzeci de invitaţi şi tot atâţia muzicanţi.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Cochin l-a pictat exact într-o guaşă care aminteşte re-prezentaţiile cu *Acis* şi *Galathee* de Lulli. Doamna de Pompadour este reprezentată pe scenă, împreună cu vicontele de Rohan, care joacă rolul lui Acis. Ea poartă o fustă amplă de tafta pictată cu trestii şi cochilii, un corsaj roz-pal şi o mantie de voal verde cu argintiu, în- tr-un cuvânt - costumaţia ei din seara de 23 ianuarie 1749. în loje se recunosc, lângă regele îmbrăcat în gri, regina, şi cele trei fiice, Henriette, Adelaîde şi Victoire, toate ţinând în mână libretul operei. Balconul îngust cu un singur rând, unde mai mulţi spectatori poartă cordonul albastru, şi parterul de deasupra orchestrei reuneşte o mică societate selectă, toalete în culori deschise, peruci pudrate, mari seniori, oameni de litere, prieteni personali ai marchizei. Este acelaşi public pe care îl vom regăsi la ea, la Bellevue, când regele va hotărî să fie mutate acolo spectacole din Cabinete.

Toată această instalaţie fusese făcută fără ca Primii gentilomi ai Camerei să fi participat. Ei ar fi putut interveni într-o dublă calitate, mai întâi pentru că toate spectacolele făceau parte din atribuţiile lor, iar apoi pentru că Scara Ambasadorilor, ţinând de Marele Apartament, se afla sub jurisdicţia lor. Cu toate acestea, aportul lor a fost ignorat, iar ducele de la Valliere dădea întotdeauna ordinele direct muzicanţilor şi agenţilor, utilizând materialul, dispunând de trăsuri, fără ca ducele d'Aumont să îndrăznească a se opune acestor îndrăzneţe încălcări. Când a întâmpinat anumite dificultăţi la plata furniturilor, doamna de Pompadour i s-a plâns regelui, iar acesta a răspuns împăciuitor: „Aşteptaţi să se întoarcă Excelenţa Sa, atunci va fi altfel!"

PIERRE DE NOLHAC

Domnul de Richelieu, pe care Ludovic al XV-lea îl numeşte Excelenţa Sa, după scurta lui misiune la Viena, nu este omul care să tolereze nesocotirea privilegiilor ce revin funcţiei lui. Chiar în ziua în care îşi intră în atribuţii, îi scrie regelui o informare, „foarte respectuoasă, dar foarte fermă", ca să protesteze împotriva abuzurilor introduse de domnul de la Valliere. Cum regele nu-i răspunde, el interpretează această tăcere ca pe o încuviinţare. Permite amenajarea micului teatru ridicat pentru ceremoniile de la 1 ianuarie şi începerea repetiţiilor; apoi îşi transmite ordinele: nicio trăsură de la Curte nu va mai fi scoasă fără un bilet semnat de el. Sfeşnicele, candelabrele, cristalele şi falsele pietre preţioase nu vor mai ieşi din magaziile de mărunţişuri fără permisiunea lui. Niciun muncitor sau muzicant de la Cameră nu va mai fi angajat decât cu aprobarea lui.

Foarte neliniştiţi de aceste ordine precise, muzicanţii obişnuiţi ai Cabinetelor vin să obţină lămuriri direct de la el. Li se confirmă prin viu grai că interdicţia vizează anume spectacolele doamnei de Pompadour. Ducele de la Valliere permiţându-şi o remarcă, Richelieu îl întreabă ironic dacă nu cumva a cumpărat o a cincea funcţie de Prim gentilom. La Paris se zvoneşte că între ei a avut loc o altercaţie destul de aprigă şi ca ultim argument Richelieu, cândva un bun prieten al ducesei de la Valliere, i-a pus coarne soţului. în acest caz, i se pune în seamă, mareşalului, o grosolănie puţin probabilă, dar un fapt este sigur, anume că şi-a apărat energic drepturile.

Situaţia încordată nu se poate prelungi multă vreme. Marchiza îşi manifestă mânia faţă de rege, geme, bate

din picioare, iar seara, pe nepusă masă, suveranul îl întreabă pe Richelieu, cu un ton îngheţat de câte ori a fost Excelenţa Sa la Bastilia: „De trei ori, Sire[11]. Iar regele, continuând conversaţia, începe să enumere cele trei motive. întrebarea pusă noului mareşal este de rău augur. El înţelege şi nu se mai încăpăţânează. Cum n-a încetat să se arate neîncetat la doamna de Pompadour, sesizează o ocazie şi o asigură de neţărmurita lui dorinţă de a-i fi pe plac şi totul se aranjează. Este văzut stând de vorbă cu domnul de la Valliere ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Nu intervine nicio schimbare pentru teatrul din Cabinete, atât doar că Primul gentilom dă ordinul general ca fiecare muzicant, şi o dată pentru totdeauna toţi agenţii de la magazine să se pună la dispoziţia marchizei. Este o satisfacţie platonică, în măsură să mascheze prost severa înfrângere a lui Richelieu: singura lui ieşire constă în a da asigurări că nu acordă faptului nicio importanţă. Cei vizaţi încearcă să îl creadă pe cuvânt: „Domnul de Richelieu, scrie Luynes, a depus atâta artă, atâta spirit, atâta politeţe şi chiar galanterie faţă de doamna de Pompadour în toată această afacere, încât nici raporturile lor şi nici prietenia pentru domnul de la Valliere nu au fost niciun moment alterate[11]. Se consideră totuşi că domnul de la Valliere trebuie consolat pentru cele câteva neplăceri, deoarece primeşte distincţia Cordonului Albastru la nominalizările ocazionate de sărbătoarea candelelor[1].

[1] Sărbătoare catolică pe data de 2 februarie, când Iisus a fost dus la templu şi a avut loc purificarea Fecioarei (n.tr.).

Astfel, speranţele puse în domnul de Richelieu au fost înşelate. Ce crezare puteau acorda politicienii unui om care nici măcar nu ştiuse să-şi impună drepturile care îi reveneau potrivit funcţiei sale? Şi ce opoziţie ar mai fi fost posibilă împotriva unei femei care dispunea după bunul plac de rege, îl aducea să doarmă la ea, la doi paşi de Versailles, în micul castel de La Celle, de unde se întorcea doar pentru Consiliu, şi nu-l lăsa niciodată mai mult de un sfert de oră cu un ministru? Protejaţii marchizei începeau să ocupe funcţii înalte. Nu exista decât o singură putere de care ea nu putea dispune, putere încă incertă, dar de pe acum neliniştitoare şi al cărei rol, cu atâtea probleme grave ce se puneau în stat, creştea de la un an la altul: opinia publică. La început favorabilă sau indiferentă, se dezlănţuia acum împotriva favoritei şi, dirijată de persoane abile, o făcea răspunzătoare de greşelile guvernului şi de nemulţumirea generală.

Mizeria ia amploare la Paris şi în provincii: este un fapt care nu poate fi negat, fiind confirmat de toţi intendenţii. în acelaşi timp, regele, pe care toate criticile parlamentului îl irită fără a-l lămuri, lasă să crească datoria statului pentru nevoile războiului la o cifră nemaiatinsă vreodată.

Ministrul Machault a conceput un sistem general de reforme care ar fi îmbogăţit agricultura, ar fi dezvoltat industria şi ar fi făcut mai uşoară şi mai echitabilă plata impozitelor; dar aplicarea planului se dovedeşte dificilă din cauza dezordinei din finanţe, unde se produce o risipă scandaloasă. Nu se găsesc bani pentru refacerea

marinei de război, care se distruge şi se reduce pe zi ce trece; în schimb, serviciul Clădirilor regale, dirijat de unchiul doamnei de Pompadour, dispune de sume considerabile pentru lucrări fără valoare, care costă cât tot fastul lui Ludovic al XlV-lea şi care sunt demolate la cel mai neînsemnat capriciu. Numai pentru marchiză se lucrează la zece case în acelaşi timp. Se acordă pensii cu generozitate; gratificaţii enorme răsplătesc cele mai mici servicii doar fiindcă sunt recomandate de vreo favoare.

Toate cheltuielile de la Curte se încarcă fără control. Micile călătorii ale regelui duc la o adevărată ruină; patru zile de deplasare se ridică la exorbitanta sumă de o sută de mii de livre. Ca să nu mai vorbim de voiajele mari, când o întreagă lume de servitori le urmează pe Maiestăţile Lor!

Infanta, întoarsă la Versailles pentru a-şi vedea tatăl şi a i-o prezenta pe fiica sa, mica infantă Isabelle, cheltuieşte pentru călătorie patru sute de mii de livre numai de la frontieră; iar, pentru a o aduce de la mănăstire pe doamna Victoria, fiica lui, care acolo îşi desăvârşeşte educaţia, deşi nu este de mers decât până la Fontevrault şi înapoi, regele a vrut, pentru sosirea unei prinţese moştenitoare, un asemenea fast şi asemenea onoruri, încât s-a cheltuit aproape un milion! Oricât de fabuloase ar părea, aceste cifre sunt sigure; şi, dacă ne închipuim, faţă de o asemenea realitate, ce mai pot inventa oamenii cu imaginaţie, de care Franţa nu a dus niciodată lipsă, putem înţelege exasperarea populaţiei, supraîncărcată de impozite şi blestemele care încep să se înalţe către tron.

Politica externă a regatului nu inspiră încredere nimănui. Pacea generală, abia proclamată, nu este deloc

satisfăcătoare, după atâtea speranţe în urma răsunătoarelor victorii. Lungile şi costisitoarele campanii nu au adus Franţei niciun avantaj remarcabil. Lumea regretă sângele vărsat cu singurul scop de a obţine un ducat în Italia pentru Infantele don Philippe, ginerele lui Ludovic al XV-lea, iar acel ducat de Parma - Plaisance şi Guastalla - este considerat o reşedinţă mediocră pentru fiica cea mai mare a Franţei. Se apreciază că regele abandonează prea uşor toate cuceririle şi lasă Angliei partea cea mai frumoasă. Este interesant de observat că inferioritatea marinei franceze face imposibilă prelungirea războiului, prin care s-ar pierde iremediabil comerţul şi coloniile. Dar opinia publică percepe mai puţin acest aspect rezonabil pe cât este de indignată, de exemplu, de expulzarea prinţului Charles-Edouard, arestat la ordinul regelui la ieşirea de la Operă, percheziţionat, legat fedeleş, urcat într-o trăsură cu direcţia Vincennes, iar apoi expulzat peste graniţă. Tot Parisul este un fervent partizan al iacobiţilor[1], iar sentimentul cavaleresc al naţiunii se revoltă împotriva acestui act de violenţă, săvârşit, precum se spune, din josnicie faţă de englezi.

Acest incident şi altele, care fac parte din cronica mereu agitată a capitalei, încinge la extrem spiritele. Celebrarea păcii de la Aix-la-Chapelle, căreia ministrul ar fi vrut să-i confere o oarecare strălucire, eşuează jalnic într-o zi de februarie 1749, pe o vreme rea, cu ninsori şi ceaţă, în faţa unui public prost dispus. Se aud

[1] Iacobit - partizan al lui Jacques al II-lea din casa Stuart, după revoluţia din 1688. A nu se confunda cu iacobinii - membrii celei mai radicale grupări revoluţionare de la 1789 (n.tr.).

huiduieli pe străzile parcurse de cortegiu şi, în fiecare piaţă, după prezentarea armelor, când arcaşul repetă întruna: *Trăiască Regele!* mulţimea celor prezenţi se abţine să dea drumul strigătului obişnuit. în Halle, negustorii de peşte se ceartă între ei, aruncându-şi: „Eşti prost ca pacea![11], ceea ce reprezintă încă un mod de a aprecia politica, iar firava suprimare a mai multor drepturi mărunte, cu intenţia de a mulţumi poporul, nu reuşeşte decât să sporească protestele în legătură cu delapidările „vagaboandei regelui[11].

Tocmai din acest moment datează poate cea mai ciudată dintre scrisorile necunoscute ale marchizei. îşi mărturiseşte aici părerea asupra unor evenimente ale timpului şi face referire, destul de insistent, la anumite atacuri cu care nu este încă obişnuită. Adresantul este Voltaire, ca răspuns la un serviciu solicitat de el. Doamna de Pompadour a transmis exemplarul cu dedicaţie al *Panegiricului lui Ludovic al XV-lea,* tradus în patru limbi - latină, spaniolă, italiană şi engleză - pe care autorul l-a tipărit în speranţa de a atrage în cele din urmă bunăvoinţa suveranului. Fără îndoială este vorba despre frumosul exemplar legat în marochin albastru cu armele regale, pe care domnul de Richelieu a neglijat să-l înmâneze când regele a primit membrii Academiei cu ocazia încheierii păcii. Doamna de Pompadour s-a dovedit mai serviabilă. Răspunsul ei o arată aşa cum este, cu bunătatea şi pretenţiile ce o caracterizează, cu tonul ei uşor protector şi sfătuitor ca şi cu stilul afectat, emfatic şi înflorit, rezervat domnului Voltaire:

PIERRE DE NOLHAC

Am primit şi i-am prezentat cu plăcere regelui traducerile pe care mi le-aţi trimis, domnule. Maiestatea Sa le-a aşezat în biblioteca lui, cu dovezi de bunăvoinţă faţă de autor. Dacă n-aş fi ştiut că aţi fost bolnav, stilul celei de-a doua scrisori a Domniei Voastre m-ar fi înştiinţat. Ştiu că vă încearcă o profundă suferinţă din cauza bârfelor şi perfidiilor ce vă urmăresc. N-ar trebui oare să vă obişnuiţi şi să gândiţi că asta-i soarta tuturor oamenilor mari, de a fi calomniaţi în timpul vieţii şi admiraţi după moartea lor? Amintiţi-vă ce li s-a întâmplat lui Corneille, Raci ne etc., şi veţi vedea că n-aţi fost mai prost tratat decât ei. Departe de mine gândul că aţi avea ceva împotriva lui Crebillon. Ca şi Domnia Voastră, el este un talent la care ţin şi pe care îl respect. Am fost de partea dumneavoastră, împotriva celor care vă acuză, având o prea bună părere despre persoana voastră ca să vă cred capabil de acele infamii. Aveţi dreptate când spuneţi că mi s-au făcut multe josnicii. Eu opun tuturor acestor orori cel mai desăvârşit dispreţ şi sunt foarte liniştită, fiindcă nu le îndur decât pentru a fi contribuit la fericirea genului uman lucrând pentru pace. Oricât de nedrept ar fi la adresa mea, n-am să regret că am contribuit la fericirea lui; poate că va simţi acest lucru într-o zi. Oricum, eu găsesc recompensa în inima mea, care este şi va fi mereu neîntinată. Adio. Să fiţi sănătos. Nu vă mai gândiţi să plecaţi la regele Prusiei. Oricât de mare rege ar fi el şi oricât de sublim spiritul lui, nu trebuie să nutrim dorinţa de a ne părăsi suveranul, când îi cunoaştem admirabilele calităţi. în sinea mea, nu v-aş putea ierta niciodată. Bună ziua.

Aşa cum îl cunoaştem pe Voltaire, această scrisoare îi aduce în acelaşi timp împunsături şi mângâieri. E totuşi satisfăcut fiindcă *Panegiricul* a ajuns la adresă, iar recunoştinţa lui se exprimă în termeni meniţi să-i pregătească şi alte favoruri. îşi duce la bun sfârşit, ca istoriograf regal, relatarea ultimului război şi analizează tratatul care i-a pus capăt; exemplarul manuscris pe care îl trimite marchizei se termină cu aceste rânduri extraordinare: „Trebuie să recunoaştem fericirea Europei de a purta data acestei păci. Se va afla cu surpriză că ea a fost fructul sfaturilor presante ale unei tinere doamne de cel mai înalt rang, celebră prin farmecele ei, prin talentele deosebite, prin spiritul ei, prin locul invidiat ce-l ocupă. A fost destinul Europei în această îndelungată învrăjbire ca o femeie [Maria-Tereza] să o înceapă şi o altă femeie să-i pună capăt. Cea de-a doua a făcut tot atâta bine, cât rău a pricinuit prima, dacă este adevărat că războiul este cel mai mare flagel care poate lovi pământul, iar pacea cel mai mare bine care poate alina."

Doamna de Pompadour, neîndoielnic destinată imortalităţii, nu se îndoia câtuşi de puţin că această pagină va fi tipărită într-o zi; nu-i putea deci refuza nimic celui care o elogia. De data asta el nimerise drept la ţintă, depăşind dintr-o singură mişcare tot ceea ce ar fi putut da Crebillon. Ca urmare, pe 27 mai 1749, un brevet real îi dădea domnului Arouet de Voltaire dreptul de a vinde funcţia de gentilom ordinar al Camerei sale, păstrându- i-se printr-o favoare specială titlul, privilegiul şi atribuţiile. Acordarea funcţiei fiind gratuită, gestul reprezenta pentru el un dar de şaizeci de mii de livre, care achita regeşte datoria „tinerei doamne de cel mai înalt rang"; în

acelaşi timp îl scutea onorabil pe Voltaire de obligaţiile faţă de suveran, indiscutabil prea insensibil la elogiile lui. Nimic nu îl mai împiedica acum să plece la regele Prusiei pentru a termina *La Pucelle (Fecioara).*

De oricâtă abnegaţie ar fi fost capabilă „inima neîntinată" a marchizei, care se mângâie cu gândul că nu a dorit decât „fericirea genului uman", ea este prea femeie ca să nu resimtă crud ostilitatea opiniei publice şi ipocrizia curtenilor interesaţi să o flateze. Acum începe să ispăşească norocul care nu se va sfârşi decât odată cu domnia ei. în fiecare zi, pamflete infamante îi vor da o nouă lovitură. Nemulţumiţii o atacă în scrieri satirice defăimătoare care abundă; Curtea, saloanele, străzile o cântă în cuvinte care o ridiculizează şi o dispreţuiesc. Iar doamna de Pompadour, totuşi o fire blândă şi bună, îşi va pierde uneori, în indignarea ei, orice blândeţe şi orice bunătate; zidurile Bastiliei abia dacă i se par destul de groase pentru a înăbuşi glasul pamfletarilor.

Pentru prima oară, în această literatură clandestină, persoana lui Ludovic al XV-lea îşi are partea ei de sarcasme şi ameninţări. Stampele nu se lasă mai prejos; una dintre cele confiscate de poliţie îl arată pe rege înlănţuit de marchiză şi biciuit de străini. Autorii acestor acte îndrăzneţe rămân necunoscuţi, de parcă ar fi fost susţinuţi şi salvaţi de protectori misterioşi. Niciodată, totuşi, sub mantia colportorilor nu s-au adăpostit ultragii atât de violente aduse persoanei regale, ca în profeţia din care redăm aici câteva versuri, aprinse de pe acum de spiritul revoluţiei:

MARCHIZA DE POMPADOUR

Ludovic, risipitor cu al supuşilor venit,
Nu-i zi să nu comiţi un rău cumplit.
Un ministru te ţine în sclavie şi o femeie avară,
Ludovic, află ce soartă cerul îţi prepară.
Dacă ai fost o vreme de noi toţi iubit,
Acum îţi ştim viciile şi totul s-a sfârşit...
Vedea-vei pe zi ce trece cum ne piere zelul Şi cum se naşte-n inimi duşmanul şi rebelul, în lupte fără glorie continui să te baţi,
Ai fost fără generali, ai să rămâi fără soldaţi...
Nu mai găseşti un ticălos printre cei vii Să îndrăznească a-ţi celebra pretinse vitejii!
Doar să te deteste mai pot foştii tăi copii...

Alte afişe, mai puţin aspre, dar mai veninoase, îşi dezvăluie destul de clar originea. Poetul care îl înfierează pe regele adormit „la sânul ruşinii[1]' se indignează mai ales că îl vede îndrăgostit de „o femeie obscură[11]. Dacă unele cercuri parlamentare emit anumite pamflete care duc cu gândul la „mazarinade[111], într-un loc mai potrivit se pregătesc „otrăvurile[11] cele mai perfide. Domnul Berryer, locotenent de poliţie, devotat trup şi suflet marchizei, străbate într-o zi Marea Galerie din Versailles; este asaltat de un grup de tineri eleganţi, cu maniere afectate, care îl întreabă destul de insolent când va pune capăt tuturor acelor cântece oribile împotriva regelui; predecesorul lui, clamează ei, răposatul domn d'Argenson, ar fi ştiut să-i găsească pe autori, atât de bine cunoştea

[1] Cântec sau pamflet publicat împotriva lui Mazarin, prelat şi om de stat francez (1602-1661), în timpul Frondei - revoltă provocată de lipsa de popularitate a cardinalului (n.tr.).

Parisul. Berryer îi priveşte drept în ochi şi răspunde: „Eu cunosc Parisul, domnilor, atât cât poate fi el cunoscut, dar nu cunosc Versailles-ul!“ Tinerilor nu le mai rămâne decât să întoarcă spatele.

De multă vreme, doamna de Pompadour este convinsă că domnul de Maurepas este inspiratorul scrierilor satirice şi defăimătoare. Când îi vorbeşte regelui, cu lacrimi în ochi, despre aceste orori, îl numeşte fără să şovăie „preşedintele fabricii". Dacă nu toate cântecele îi aparţin, câteva cuplete poartă cu siguranţă pecetea lui. Marchiza nu are nicio îndoială că ura ei le asigură impunitatea celor care le răspândesc. Pretinde chiar că el încearcă să o otrăvească. La supeurile din Cabinete, de faţă cu regele, refuză să se servească prima din orice fel. în zilele de post, ostentativ, nu acceptă mâncărurile de dulce pregătite pentru ea. Noaptea, alături de camera ei doarme un chirurg înarmat cu antidoturi pentru otrăvuri. în aceste momente, este prost dispusă; bolnavă de o „pierdere", despre a cărei cauză se şopteşte, iar medicul ei, Quesnay, este suspectat că ar fi provocat-o. Lâncezeala, febra pledează în favoarea ei. însă nazurile, gemetele, acuzaţiile care nu se mai termină îl obosesc pe rege. Monarhul nu poate crede în povestea cu otrava; dar i s-au adus la cunoştinţă cuvinte cât se poate de autentice, aparţinând fără îndoială spiritului vindicativ al lui Maurepas, şi care, din nenorocire, au atacat în punctul cel mai sensibil al amorului său propriu, îi va spune mai târziu Delfinului: „Am fost indulgent şi n-am pedepsit destul de repede. Află că domnul de Maurepas a meritat mai mult."

în realitate, contele a abuzat de norocul lui: s-a încrezut mai mult decât s-ar fi cuvenit în îndelungata

intimitate cu suveranul său, în sentimentul de a fi primul ministru cu care Ludovic al XV-lea a lucrat. Cum este atacat de preferinţă în legătură cu marina care a decăzut sub patronajul lui, el încearcă să se apere prin eternul său argument: nu i s-au refuzat oare mereu fondurile indispensabile pentru refacerea construcţiilor, porturilor, arsenalelor? Susţinut de partidul habotnicilor, de cea mai bună societate a Parisului, de afecţiunea Delfinului şi a reginei, îşi imaginează că este indispensabil şi invulnerabil. Se jură, în plus, să-şi ia revanşa împotriva doamnei de Pompadour, vinovată de eşecul său cu doamna de Châteauroux.

Doamna de Pompadour a găsit în Richelieu, de obicei adversarul ei, un aliat neaşteptat. Acesta nu s-a reconciliat niciodată cu Maurepas, pe care îl acuză că l-ar fi înlăturat de la minister, şi orice ocazie i se pare bună ca să-şi răzbune vechiul afront, l-a transmis marchizei un memoriu foarte documentat asupra administraţiei marinei. Cuvintele lor ajung la rege, chiar fără ca cei doi să se pună de acord. De fiecare parte, Ludovic al XV-lea aude murmurându-se aceleaşi denunţuri şi scrâşnită aceeaşi furie. Un ministru mai puţin infatuat ar fi bănuit ce se întâmplă, ar fi dejucat complotul favoritei sau cel puţin ar fi simţit că este imposibil să obţină superioritatea „asupra unui duşman de speţa ei“; şi-ar fi obţinut retragerea fără să mai aştepte dizgraţia şi ar fi renunţat la putere cu demnitate. Dar Maurepas preferă să se amuze de pericolul care îl paşte şi să braveze. Fără să se ştie cum, el este primul la curent cu noile cuplete şi cântecele care îl irită pe rege. Le pune pe seama lui Richelieu şi a ducelui d’Ayen, care, fără îndoială, nu ar fi incapabili de aşa

ceva; dar el este cel care le colportează prietenilor şi le rosteşte de faţă cu toată lumea, stăpâni sau valeţi, fără să ţină seama de urechile care îl ascultă.

într-o dimineaţă, doamna de Pompadour în persoană intră la el, însoţită de doamna d'Estrades:

„— Nu s-ar spune, zice ea, că trimit să fie chemaţi miniştrii. Ţin eu să-i găsesc. Apoi, brusc: când îi veţi afla pe autorii acestor cântece?

— Când îi voi afla, Doamnă, îi voi comunica regelui.

— Nu prea ţineţi seama, Domnule, de metresele regelui.

— întotdeauna le-am respectat, Doamnă, *indiferent de ce speţă ar fi fost. "*

în aceeaşi seară, la doamna mareşal Villars, complimentat pentru vizita primită, el răspunde: „Da, a marchizei, asta o să-i poarte ghinion. îmi amintesc că domna de Mailly a venit şi ea să mă vadă cu două zile mai înainte de a fi înlocuită de doamna de Châteauroux. Pe aceea se ştie că eu am otrăvit-o! Le port tuturor ghinion."

Spusele lui, rostite de faţă cu treizeci de persoane, urcă direct în Cabinete. Lumea pretinde că acestea vor declanşa fulgerul.

De altfel, niciodată Ludovic al XV-lea nu s-a purtat mai binevoitor cu tovarăşul lui din tinereţe. în dimineaţa de 23 aprilie, la ceremonia sculării, acesta e uluitor, ca de obicei, cu anecdotele şi vorbele lui de duh; toată lumea îl ascultă numai pe el, iar regele, cucerit ca toţi ceilalţi de veselia strălucitorului vorbitor, râde din toată inima. Maurepas anunţă că se va duce seara la nunta domnişoarei de Maupeou, fiica primului preşedinte. „Vă ordon să vă distraţi bine", îi spune regele, care, în ceea

ce priveşte, decide să facă un drum până la La Celle, să o vadă pe marchiză. Richelieu se află printre persoanele intime care îl vor însoţi şi vor rămâne acolo peste noapte. A doua zi, la ora opt, ducele soseşte la Paris, la palat, ca să asiste la marea sesiune a Parlamentului, unde trebuie să fie primit mareşalul de Belle-Isle. înfăţişarea lui veselă frapează mai multe persoane: „Priviţi-I bine pe domnul de Richelieu, spune cineva. Pare un om care nu-şi mai încape în piele. Trebuie să fie aici ceva în legătură cu domnul de Maurepas."

în acelaşi timp, la Versailles, contele d'Argenson, trezit la ora două dimineaţa de o scrisoare a regelui adusă de la La Celle, intră la Maurepas, întors foarte târziu de la nuntă. De la ministru la ministru se înţeleg dintr-o privire. Scrisoarea adusă de domnul d'Argenson este aspră, alcătuită doar din câteva fraze: „Serviciile dumneavoastră nu îmi mai convin. Prezentaţi-vă demisia domnului de Saint-Florentin. Plecaţi la Bourges; Pontchartrain este prea aproape. Vă veţi vedea numai familia. Nu este nevoie de niciun răspuns."

Rareori o dizgraţiere a fost atât de crud exprimată. De altfel, exilul care începe este dintre cele de durată: cât va rămâne Ludovic al XV-lea în viaţă, domnul de Maurepas nu va mai putea să apară la Versailles, fiind nevoit să ispăşească douăzeci şi cinci de ani crima de a fi ridiculizat o favorită.

După această mare lovitură, doamna de Pompadour ajunge de data asta în posesia recunoscută a puterii. Că a abuzat intenţionat de ea, nimeni nu ar putea face o afirmaţie credibilă. Cert este că ea are în vedere interesele

regelui şi că îi susţine pentru funcţii şi onoruri pe cei pe care îi consideră demni să le obţină. Cercul ei de favoriţi nu are interes să facă alegeri proaste şi, printre cei preferaţi, sunt adesea avansaţi cei mai înzestraţi, pentru că numai cei capabili sunt în măsură să-i slujească bine. Niciodată creditul vreunei metrese nu a fost mai mare ca cel al marchizei. Niciun memoriu, niciun aviz nu este prezentat regelui fără ca ea să-şi dea acordul. Nimic nu ajunge la el fără să treacă pe la ea. Valeţii şi oamenii de serviciu îi sunt devotaţi; restul societăţii de la Versailles este ţinut în frâu prin ambiţii, interese, banii fraţilor Pâris sau seducţia măgulitoare a graţiilor ei. Oameni, funcţii, credit, totul îi aparţine; nu există nicio favoare, cât de neînsemnată, care să nu treacă prin mâinile ei; şi nimeni nu mai îndrăzneşte să îi contracareze alegerile, nici să-i discute deciziile.

Singurul ministru căruia încă îi mai stă mintea la comploturi şi se pregăteşte în acest sens este domnul d'Argenson, dar le amână pentru vremuri mai favorabile. Curtea primise o lecţie de prudenţă care nu avea să se uite prea uşor. „Doamna", cum este numită marchiza, îşi ia acum aere de regină, are zi de audienţe pentru ambasadori, spune, vorbind despre ea şi despre rege; „Vom vedea", se distrează impunând etichete severe, nu ţine în cameră decât un fotoliu pentru a-i obliga pe marii seniori să rămână în picioare. Aerele ei nu mai miră pe nimeni şi, în acest mediu curtezan, unde eleganţa comportamentului maschează mediocritatea inimilor, dacă cineva îşi mai rezervă încă dreptul de a surâde, nimănui nu-i mai trece prin cap să protesteze, nici să se plângă.

Şi de ce s-ar plânge, de fapt, oamenii de Curte avizaţi, care, printr-un compliment dibaci, pot învinge reticenţele unei femei, deschizând calea unor favoruri profitabile? Cei care se apropie mai mult de doamna de Pompadour în această perioadă a vieţii ei sunt de acord când spun că marchiza nu merită ura cu care au urmărit-o atâţia pamfletari. De altfel, prinţul de Croy ne ajută să înţelegem de ce Curtea o acceptă atât de uşor; ceea ce s-ar risca, pierzând-o, ar aduce mult mai mult rău: „Regele era obosit ca urmare a neîncetatelor călătorii când căuta să se distreze şi când marchiza nu precupeţea nici strădanii, nici cheltuieli în acest scop. De altfel, ea era bună, abilă şi, când se vorbea de infidelitatea regelui, toată lumea era de partea ei, fiindcă, *dacă tot trebuia* să fie una, era mai bine cu ea decât cu altele, de la care te puteai aştepta şi la mai rău. Ceea ce i se reproşa mai mult erau cheltuielile considerabile pentru fleacuri şi, ca urmare, pagubele aduse finanţelor. în rest, totul vorbea în favoarea ei; proteja artele şi în general făcea bine şi deloc rău."

Trebuie reţinut acest punct de vedere dacă vrem să apreciem echitabil acest rol de femeie în istoria noastră. Caracterul marchizei a fost judecat prea adesea potrivit opiniilor unor oameni care aveau a se plânge de ea. Bernis, pentru care ea găsi în cele din urmă o ambasadă, acel Bernis ridicat de ea şi distrus mai târziu, de cum va înceta să mai fie docil, este aproape singurul care îi face dreptate fără niciun resentiment: „Marchiza nu avea niciunul dintre marile vicii ale femeilor ambiţioase, dar avea toate micile slăbiciuni şi frivolitatea femeilor îmbătate de chipul şi de superioritatea spiritului lor: făcea rău

fără a fi rea din fire, iar bine din admiraţie faţă de cineva; în prietenie era geloasă ca şi în dragoste, uşuratică, inconstantă ca şi amorul şi niciodată sigură pe sine.“

Dacă citim bine, se pare că aceste rânduri definesc mai puţin o femeie anume, cât pe toate femeile în ansamblu. Dacă le aplicăm doamnei de Pompadour, trebuie să tragem concluzia doar că ea era femeie în cel mai înalt grad, şi această simplă observaţie serveşte poate pentru a desluşi calităţile, insuficienţele, darurile şi slăbiciunile ei.

5

CĂLĂTORIILE, CASELE, FAMILIA

Puncţia pe care o îndeplineşte doamna de Pompadour şi care îi conferă atâta putere necesită osteneli serioase şi un prodigios consum de energie. Pentru a-şi asigura o fidelitate care începe să slăbească, este nevoită să călătorească fără încetare. Ludovic al XV-lea simte nevoia să se deplaseze întruna, să schimbe orizontul, ceea ce dovedeşte incurabila lui indispoziţie, neţărmuritul plictis. Mai mult ca altădată, este mereu pe drumuri şi nu mai stă deloc la Versailles. îl găsim când la unul din micile lui castele, când la altul, iar curtenii îl urmează pe grupe de invitaţi. Ei au imaginat o uniformă specială pentru fiecare reşedinţă şi dreptul de a o purta trebuie obţinut de la rege. La Choisy, de exemplu, costumul este verde, cu galoane mari de aur şi găitane; la Crecy, veşmântul de aceeaşi culoare are un simplu găitan şi butoniere de aur. De aceste favoruri se bucură vreo douăzeci de intimi, rareori numiţi de două ori la rând. Doar marchiza este mereu prezentă şi nu-l părăseşte niciodată pe suveran.

Nimeni nu a relatat viaţa regelui prin micile castele.

Din toată această societate de mari seniori, prinţul de Croy este singurul care şi-a dat osteneala să consemneze amintirea câtorva astfel de zile: „Mi-am prezentat omagiile doamnei de Pompadour, scrie el în martie 1751, şi i-am cerut să iau parte la voiajul din 7 martie, când am petrecut pentru prima dată o zi împreună cu regele la Muette. Am văzut noile lucrări; cele trei saloane sunt frumoase şi subteranele superbe; în rest, nu mare lucru; se făcea o terasă şi o extindere spre Bois. Se ducea aici o viaţă foarte liberă. Avea loc o cină cu participarea tuturor, dar supeul era cel mai important, fiind masa regelui. El se plimba dacă vremea era frumoasă sau participa la un joc de cărţi în salon după cină. Pe urmă lucra sau ţinea un consiliu. La orele opt şi jumătate, toată lumea se aduna în salon; el venea aici să joace; la nouă se servea supeul la o masă foarte mare. Domnul Premier, guvernator de Muette, era cel care îl servea pe rege şi îl hrănea, cheltuielile totale fiind trecute într-un cont deschis de el. în ziua aceea ne aflam la masă, socotind din stânga regelui: marchiza de Pompadour, prinţul de Soubise, ducele de Luxembourg, marchizul d'Armentieres, marchizul de Voyer, contele d'Estrees, prinţul de Turenne, contele de Maillebois, marchizul de Sourches, marchizul de Choiseul, contele de Croissy, doamna de Roure, ducele de Boufflers, marchizul de Bauffremont, ducele de Broglie, prinţul de Croy, marchizul de Pignatelli, ducele de Chevreuse, ducele de Chaulnes, ducele de la Valliere, marchizul de Gontaut, ducele de Richelieu, doamna ducesă de Brancas, ducele d'Ayen şi doamna d'Estrades; la o masă mai mică se aflau domnii de Laval şi de Beuvron. Călătoria asta a fost foarte veselă. Mai

ales marchiza s-a arătat deosebit de bine dispusă. Ei nu-i plăcea niciun joc de cărţi şi când juca o făcea mai ales pentru a se ţine de ştrengării şi a putea să se aşeze... regele a făcut două partide după supeu, fiindcă îi plăcea jocul cu miză mare, şi le-a jucat foarte bine şi foarte repede; s-a dus la culcare către ora două noaptea. Aşa era viaţa în toate castelele mici. Seara, târziu, m-am întors la Paris; nu e decât un pas, fiindcă acesta este locul unde regele se află cel mai aproape de capitala lui.“

Privilegiaţii care petreceau ore aşa de plăcute în intimitatea regală nu păreau să fie străini de adversităţile care se acumulau împotriva autorităţii în această capitală atât de apropiată. Fiecare an de administraţie detestabilă agrava cauzele crizei financiare, împotriva căreia nu se mai lupta şi care avea să ducă, spre sfârşitul secolului, la abolirea monarhiei. Regele, înconjurat de linguşitori sau de oameni timizi, nu auzea în tipul acestor reuniuni de curteni decât cuvinte amabile. Indolenţa lui, „care lăsa lucrurile în voia lor“, nu era tulburată de nicio opinie avizată. Problemele timpului se tratau prin aluzii lejere, unde spiritul ţinea loc de raţionamente solide. Cei mai abili îşi puneau mintea la contribuţie ca să aţâţe ostilităţile ascunse ale suveranului. Când Parlamentul din Paris va interveni, invitând Curtea să facă economiile necesare, se va găsi câte unul la masa de joc, unde regele aruncă sume importante, ca să-i spună: „în curând, domnii din Parlament nu vor mai permite Maiestăţii Voastre să joace decât cu mărunţiş". Cât e ziua de lungă, mintea regelui este otrăvită cu cuvinte asemănătoa

re. Dacă doamna de Pompadour excelează în această privinţă, nu ea este, totuşi, cea care dă tonul.

Când politica îşi face loc în discuţiile din anturajul regelui, nu se amintesc decât laturile mărunte; nemulţumirile unor persoane sau rivalităţile de grup. Gravele frământări ale clerului şi Parlamentului sunt tratate doar ca nişte lupte între reprezentanţii Bisericii şi magistraţi: voinţa regelui va şti să-i readucă pe calea cea dreaptă. Oamenii de la Curte nu sunt în stare să înţeleagă consecinţele acestor crize prelungite, nici să se teamă de revolta oamenilor împotriva abuzurilor de care ei profită. Tot unul dintre ei, domnul de Croy, face mărturisirea: „La Curte nu se mai vorbeşte de marile probleme care fac atâta zgomot pretutindeni în altă parte". Nu se poate spune că regele nu ar fi uneori tulburat, dar el încearcă să-şi mute gândurile; iar favorita, în această primă perioadă a legăturii lor, este foarte grijulie să îndepărteze de el preocupări care i-l răpesc.

în această întreprindere interesată depune un devotament şi o perseverenţă pe care le-am fi dorit mai bine utilizate. Orele de intimitate şi de abandon le dobândeşte printr-un sacrificiu constant al gusturilor ei, printr-o viaţă nomadă şi un surmenaj fără răgaz. Se deduce din unele scrisori ale ei cât de mult şi-ar fi dorit o altă viaţă: „Credeţi cumva că nu mai călătorim, îi scrie ea contesei de Lutzelbourg. Vă înşelaţi, noi suntem mereu pe drumuri: Choisy, Muette, Micul Castel [La Celle] şi o oarecare rezidenţă retrasă, Ermitage, lângă grilajul Dragonului, la Versailles, unde îmi petrec o jumătate din viaţă. Are

opt *toisse*[1] lungime pe cinci lăţime şi nimic deasupra capului; vă daţi seama cât de frumoasă poate fi, dar aici sunt singură sau cu regele şi cu puţină lume: şi aşa mă simt fericită. “

Şi într-o altă zi, pentru a motiva o lungă tăcere de care această prietenă de departe s-ar fi putut plânge, scrie câteva rânduri foarte semnificative: „Viaţa pe care o duc e teribilă: abia dacă găsesc un minut pentru mine. Repetiţii şi reprezentaţii, iar de două ori pe săptămână drumuri continue, când la Micul-Palat, când la Muette etc. Obligaţii considerabile şi indispensabile, regina, Delfinul, soţia lui..., trei fiice, doi infanţi, judecaţi dacă mai e cu putinţă să-ţi tragi sufletul. Plângeţi-mă şi nu mă acuzaţi."

Este într-adevăr o viaţă teribilă, în care toată energia spirituală şi nervoasă trebuie să rămână mereu încordată. Dar d’Argenson exagerează când scrie, din auzite, ce-i drept, că „marchiza se schimbă pe zi ce trece până la a arăta ca un schelet; partea de jos a feţei e galbenă şi descărnată; cât despre gât, nici să nu mai vorbim."

O vreme, favorita va rămâne frumoasă; o atestă cei din preajma ei, ca şi pictorii; cu toate acestea, nicio vigoare sau frumuseţe nu poate rezista exceselor unei asemenea existenţe căreia îi face faţă doar extraordinara sănătate a lui Ludovic al XV-lea.

Din plăcerea de a face un drum fastuos alături de el, mai curând decât în interesul marinei, pentru care se pune mereu problema refacerii, doamna de Pompadour

[1] Veche unitate de măsură franceză egală cu 1,949 m.

organizează o călătorie a regelui în Normandia. Deplasarea pare să aibă loc fără mare fast, deşi rezultă cheltuieli enorme. Regele călătoreşte într-un vizavi cu un singur curtean, după care urmează o berlină pentru patru doamne, încă o berlină şi o trăsură tip gondolă de şase persoane. Dar toate serviciile care asigură hrana, precum şi multe altele, alcătuite dintr-un personal numeros, au luat-o înainte şi o aşteaptă pe Maiestatea Sa la Le Havre. Regele pleacă spre Crecy, vânând pe parcurs în pădurea Dreux; toţi îşi reiau locurile în trăsuri la poarta castelului Anet, unde bătrâna ducesă du Mâine vine să-şi prezinte omagiile, şi ajung la căderea nopţii, pe străzi iluminate, la palatul Navarra. Este unul dintre cele mai frumoase domenii din regiunea normandă, iar ducele de Bouillon a pregătit aici o recepţie somptuoasă.

Regele vizitează grădinile desenate de Le Notre, se plimbă în caleaşcă prin pădurea Evreux, asistă la o vânătoare, iar noaptea porneşte iar la drum pentru a intra în Rouen pe la opt dimineaţa. Cortegiul nu face decât să străbată oraşul ale cărui străzi sunt împodobite magnific şi unde populaţia îl aclamă pe rege. El se opreşte doar ca să asiste de pe puntea unui vas la o manevră pe Sena şi la trecerea unei nave, după care urcă imediat în caleaşcă şi soseşte la Le Havre la şase seara, în bubuitul tunurilor din port şi din citadelă.

Maiestatea Sa, împreună cu suita, trage la Primărie, unde altminteri este destul de prost instalat. Ducele de Penthievre, miniştrii marinei şi de război, domnii Rouille şi d'Argenson sunt şi ei prezenţi. A doua zi, după audienţa la Parlamentul din Rouen şi la Camera

de Conturi, regele se îndreaptă spre bazinul inferior; asistă la manevra unor vase de mare tonaj cu treizeci şi şase de tunuri, construite de curând, şi la lansarea la apă a trei noi vase. La ieşirea din port, în radă, unde au putut fi adunate aproape două sute de nave, suveranul urmăreşte o luptă a trei fregate şi, în urma acestor diverse spectacole, îşi poate face o idee asupra marinei comerciale şi militare a regatului său. La întoarcere, după ce a trecut din nou prin dragul lui Rouen, se duce să doarmă la Bizy, palatul mareşalului Belle-Isle, ale cărui onoruri sunt făcute, în absenţa lui de către ducele de Luxembourg. A doua zi pe seară toată lumea este înapoi la Versailles.

Această călătorie a dat naştere la nemulţumiri. Plimbarea făţişă a marchizei străbătând Franţa a stârnit un oarecare scandal; în plus, dările s-au dovedit grele pentru oraşe şi provincie, ca şi pentru Trezorerie, şi toată lumea vorbea că regele a cheltuit mult prea mult, ţinând seama de situaţia finanţelor, ca să-i arate marea marchizei şi să mănânce peşte proaspăt.

Nemulţumiri tot mai mari se fac auzite cu ocazia fiecărei construcţii sau lucrări executate din capriciul doamnei de Pompadour. Poporul îi reproşează o delapidare continuă şi un neruşinat dispreţ faţă de mizeria lui. Este foarte adevărat că favorita are multe case şi se poate considera că aruncă cu o prea mare uşurinţă banii regelui zidarilor, grădinarilor şi decoratorilor. Dispunem de o sumă totală a acestui gen de cheltuieli, care vor urca în douăzeci de ani la 6 510 362 de livre sau, potrivit altor relatări, la 7 443 723 de livre; este o fantezie de neiertat a marchizei, pe care Franţa sărăcită a trebuit să o

suporte. Dar se cuvine oare să i se exagereze nebunia? Această risipă, de pe urma căreia profită altminteri artele şi artiştii, nu reprezintă nicidecum un dar făcut, pur şi simplu, unei metrese avide. Să nu uităm că ea construieşte aproape întotdeauna pe terenuri aparţinând regelui şi că frumoasele locuinţe, în cele din urmă, trebuie să rămână Coroanei.

Casa Ermitage din Versailles, de exemplu, mult blamată şi care a costat 300 000 de mii de livre, se ridică într-o parte a parcului, dreptul de folosinţă fiind acordat j marchizei doar „pe durata vieţii", după care urmând să revină regelui. Ea va construi în aceeaşi manieră şi alte „ermitaje" în cele două mari reşedinţe ale Curţii, la Fontainebleau şi Compiegne, ca şi o locuinţă în Versailles, construită în imediata apropiere a palatului, chiar lângă zidul rezervoarelor grădinii, care comunica printr-un coridor cu aripa de nord a acestuia. Nu doamna de Pompadour este la ea acasă în toate aceste reşedinţe, ci regele.

Mai importantă va fi achiziţia de la Paris, în 1753, anume reşedinţa d'Evreux, pe Champs-Elysees, plătită ; cu 130 000 de livre. Va fi mărită şi refăcută aproape în întregime, splendid mobilată şi tapetată cu goblenuri , marcate cu iniţialele regale, transformată în cele din urmă în locuinţă principiară pentru ca marchiza să-l poată primi aici pe suveran; printr-un articol din testamentul ei, scris în 1757, îl va ruga să accepte în dar această reşedinţă, „care ar putea să fie un palat pentru unul dintre nepoţii lui". Aici va fi adevărata ei locuinţă, şi este de înţeles că vrea să se instaleze odată şi să se simtă la ea acasă. Dar palatul pe care îl amenajează

ea cu pasiune, unde totul reprezintă opera sa, izvorâtă din imaginaţia ei de femeie, ca un castel vrăjit născut din fantezia unei zâne, este Bellevue; şi Bellevue, în mintea ei, este destinat să-i rămână regelui ca o amintire de la ea.

O privelişte magnifică asupra cursului Senei, colinele de la Saint-Cloud şi câmpia Parisului o hotărăsc pe marchiză să construiască pe versantul de la Meudon, cu vedere spre Sevres. Domeniul regal, care coboară până pe malul fluviului, se pretează, datorită înlănţuirii pantelor, unui fericit aranjament al perspectivei. Un desen de Portail înfăţişează primul stadiu al grădinilor palatului Bellevue, pe când niciun arbust, nicio tufă nu împodobeau terasamentul aleilor, când niciun boschet nu prinsese formă, iar clădirea, cu nouă ferestre la faţadă, domina, în eleganta arhitectură a lui Lassurance, terasele. Lângă unicul copac din peisaj, în mijlocul unui grup de musafiri, o găsim pe marchiză, adăpostindu-se sub o umbrelă de dantelă cu un barometru de argint incrustat în mâner, făcând onorurile creaţiei sale celor câţiva prieteni.

A fost nevoie de doi ani şi jumătate ca să se termine totul. Enormele lucrări de terasament, adâncimea fundaţiilor într-un sol nisipos şi alunecos au sporit dificultăţile şi cheltuielile. Toate acestea ofereau un subiect „gras“ publicului parizian. Lumea venea de la Paris să-i vadă pe cei opt sute de muncitori angajaţi de doamna de Pompadour, ştiind prea bine că nu îi plătea „din economiile ei“. Se vorbea de 7 milioane, care aveau să se reducă, la încheierea socotelilor, la 2 589 714 de livre,

11 soli şi 10 dinari[1]. Situaţia marchizei îi permitea să aibă o casă la acest preţ, doar că momentul construirii fusese prost ales.

Artiştilor nu le rămâne decât să se bucure de belşugul care îi făcea pe alţii să cârtească, şi pe bună dreptate. Bellevue le-a fost dat pe mână şi, dacă aici nu se observă nicio măreţie superfluă, se vede apărând, sub toate formele ei, arta cea mai delicată, cea mai rafinată, cea pe care doamna de Pompadour o gustă ca nicio altă femeie a timpului său şi pe care ştie să o inspire.

Pretutindeni la Bellevue, mâna de lucru cea mai scumpă a produs operele cele mai desăvârşite. Nu există nicio clanţă de uşă, niciun cremon care să nu fie cizelat ca o bijuterie. De sus şi până jos, marii decoratori din Versailles şi din casele regale, Verberckt şi Rousseau, au sculptat în lemn simboluri muzicale sau campestre, iar în jurul cornişelor au făcut să se zbenguie amoraşi. Brunetti a pictat scene mitologice pe scara care duce spre minunata galerie, al cărei desen de ansamblu a fost inventat de marchiza însăşi; ghirlande uşoare încadrează o suită de panouri ale lui Boucher. Aranjamentul de deasupra uşilor, coordonat de unchiul Tournehem, i-a repartizat lui Oudry sufrageria, lui Pierre - sala de muzică, lui Carie Van Loo, în sfârşit, salonul reuniunilor, unde compoziţiile sale evocă sub formă de alegorii ingenioase arte ca Arhitecura, Pictura, Sculptura şi Muzica. Van Loo pare să fie, mai mult decât confraţii lui, pictorul din Bellevue. Lui i-au fost rezervate pânzele care decorează apartamentul monarhului; puţin mai târziu, domnul de

[1] Vechi unităţi monetare care au circulat în Franţa.

Marigny (fratele marchizei) plasează în camera de dormit a surorii lui trei dintre aceste decoraţiuni orientale, în care artistul a atribuit odaliscelor şi sultanelor lui graţia stăpânei casei.

Nici sculptura nu este dată uitării. în anticameră se ridică siluete zvelte de Adam şi de Falconet; în grădini se înălţau capodopere de Pigalle, o statuie a lui Ludovic al XV-lea, distrusă de revoluţie, şi un grup, *Amorul şi Prietenia,* în marmură, cele două divinităţi ale locului. în curând, va supravieţui doar *Prietenia,* şi tot Pigalle este cel care va crea noua imagine, în mijlocul unui boschet, unul dintre cele mai bune portrete ale castelanei de la Bellevue.

Mai era oare îndrăgostit Ludovic al XV-lea când s-a inaugurat Bellevue? în orice caz, păstra toate aparenţele în ziua în care doamna de Pompadour i-a prezentat palatul. Ea pregătise totul ca să-l uluiască: mobilierul cel mai distins şi cu formele cele mai noi, ca şi cele mai rare curiozităţi din China, împodobeau lambriuri demne să le primească. Dar a fost necesar să se prevadă şi instalaţiile cele mai diverse în vederea recepţiilor şi a unui sejur mai îndelungat. Se poate deduce după numeroasele livrări ale negustorului Lazare Duvaux în decursul lunii noiembrie 1750 că preocuparea marchizei în momentul acela este să primească şi să plaseze mobilele comandate.

Iată mai întâi, pentru camerele suitei, zece comode cu un model uniform, lucrate din stejar şi placate cu lemn satinat, cu feroneria, picioarele şi butoanele din aramă aurită; şase măsuţe de noapte şi zece mese de scris,

placate şi decorate la fel; apoi, lampioane din oglinzi cu şase faţete şi tije cizelate pentru vestibulul şi scara regelui; şemineuri din bronz aurit şi cizelat, dintre care unul îl reprezenta pe Apollo şi Sibila pentru camera doamnei, iar altul pe Amor şi Psyche pentru cea a Maiestăţii Sale; o comodă mare din lac cu pagode, împodobită cu bronz aurit cu praf de aur şi sertare dublate cu satin brodat cu aur; o masă de scris din lemn de trandafir cu flori şi ornamente aurite şi călimări din argint; o măsuţă de noapte din lemn de trandafir cu flori; în sfârşit, pentru a decora încăperile principale - cele două cabinete ale regelui, dormitorul şi cabinetul doamnei de Pompadour - precum şi salonul recepţiilor, un mare număr de flori de Vincennes cu două sau trei ramuri, provenite din manufactura de porţelanuri înfiinţată de rege ca să-i fie pe plac marchizei şi destinată să rivalizeze cu manufacturile de Saxa. La Bellevue a putut fi apreciat pentru prima dată un ansamblu, şi nu mică era îngrijorarea doamnei de Pompadour în legătură cu reuşita uneia dintre primele creaţii artistice căreia i s-a dedicat.

Nu există nicio relatare despre inaugurarea palatului Bellevue, care trebuia să fie pentru ea triumful public al gustului şi geniului ei feminin. Muncise aici cu un soi de febră, supervizând tot, gândind la toate, atentă la orice detaliu şi toate astea pentru a suferi în ziua respectivă mai mult decât o decepţie. Rea-voinţa pe care a simţit-o pe timpul efectuării lucrărilor a iritat-o mai mult decât voia să recunoască. Când cineva a venit să-i spună că numeroşi gură-cască se adună pe câmpia de la Grenelle ca să vadă iluminarea, ea a contramandat-o repede, neacceptând să se expună batjocurii parizienilor.

Frumuseţea interioarelor a fost admirată, dar şemineu- rile, nefiind bine reglate, scoteau fum peste tot; supeul regal a trebuit chiar să fie transportat la „Taudis", o căsuţă mică din partea de jos a grădinilor care nu prezenta inconvenientul de a fi nouă.

După aceste zile dificile, marchiza s-a simţit obosită şi s-a îmbolnăvit. Domnul Poisson, care îl informa pe fiul lui, domnul de Vandieres, pe atunci într-o călătorie în Italia, despre tot ce auzea, îi scria pe 29 noiembrie din Versailles: „Miercurea trecută, pe 25 ale lunii, s-a locuit pentru prima dată la Bellevue. Curtea a rămas acolo până pe 27; s-a întors aici marţi, 1 decembrie, până pe 4. Sora ta a avut ieri o migrenă îngrozitoare, dar nu mă miră deloc, fiindcă s-a obosit peste măsură cu mobilarea şi pregătirea de la Bellevue." Un cronicar răuvoitor vorbeşte astfel despre al doilea sejur: „Regele este din ce în ce mai nemulţumit de Bellevue, unde e foarte frig şi plin de fum. S-a plictisit de moarte în această ultimă călătorie; şi mai mult ca sigur că n-o să se mai întoarcă niciodată acolo." Aceste detalii par să fie confirmate prin câteva rânduri ale domnului Poisson: „S-au făcut până acum două călătorii la Bellevue, care este într-adevăr foarte frumos, dar nu în această perioadă a anului, când suflă un vânt puternic".

Neplăcutele amintiri dispar repede şi Bellevue devine unul dintre palatele cele mai căutate de Curte. Invitaţii regelui sunt chemaţi cu regularitate la această mică reşedinţă; ei se arată încântaţi să poarte uniforma locului, din catifea de un roşu-aprins cu o broderie lată din aur, materialul fiind fabricat de marchiză la Lyon.

în iarna care urmează se fac o mulţime de călătorii la Bellevue, unde vor începe curând spectacolele. Doamna de Pompadour îi scrie fratelui său pe 3 ianuarie: „Mă duc din când în când, la Bellevue, unde am onoarea să-l primesc pe rege. Este cea mai frumoasă locuinţă din lume, realizată cu cea mai mare simplicitate". Şi în aceeaşi zi, doamnei de Lutzelbourg: „Vă daţi seama cât de încântată am fost să-l primesc pe rege la Bellevue. Maiestatea Sa a făcut trei drumuri până aici. Trebuie să vină şi pe 25 ale lunii. Este un loc superb în privinţa priveliştii. Casa, deşi nu este mare, e comodă şi încântătoare, fără nimic somptuos. Jucăm aici câteva piese." într-adevăr, teatrul este mutat din apartamentele regale în această nouă locuinţă şi, vreme de trei ani, cât mai durează agreabila instituţie, nu mai funcţionează la rege, ci la marchiză.

O raţiune economică sau mai curând prudenţa a motivat această schimbare. Cheltuielile fiind mai puţin ostentative şi clevetirile aveau să fie mai puţin îndrăzneţe. Altminteri, doamna de Pompadour este poate de bună-credinţă când crede că repetiţiile vor fi mai puţin costisitoare la Bellevue: „Spectacolele de la Versailles nu au început, îi scrie ea aceleiaşi prietene. Regele vrea să reducă cheltuielile în toate direcţiile. Deşi aceasta nu este prea mare, publicul o consideră exagerată, aşa că am vrut să-i menajez opinia şi să dau exemplu eu însămi. Doresc ca şi alţii să gândească la fel." îi vorbeşte fratelui ei despre teatrul de la Bellevue ca despre un „simulacru de teatru, dar fermecător". Totuşi, mica sală decorată în stil chinezesc nu serveşte numai pieselor de teatru; scena este astfel concepută ca să

poată adăposti şi spectacole de operă cu transformările respective.

De la primul spectacol, un balet alegoric, *Amorul arhitect,* a prezentat, într-o modificare la vedere a decorului, un munte care se întredeschide cu un bubuit de tunet, lăsând să se ivească noul palat, în mijlocul dansurilor executate de grădinari şi grădinărese. Aceste surprize ale maşiniştilor l-au interesat mereu pe rege.

Nu trece multă vreme şi risipa o ia de la capăt, ca odinioară la Versailles. Marchiza îşi uită destul de repede bunele intenţii pentru a se crede îndreptăţită să-şi distreze invitaţii aşa cum vrea ea. De altfel, ea însăşi nu va mai apărea multă vreme pe scenă. Ultimul ei succes va fi rolul lui Colin din *Ghicitorul satului,* pe care îl va cânta în martie 1753. Ca mulţumire, autorul va primi de la ea cincizeci de ludovici.

Curtea va fi invitată în această locuinţă aleasă la serbări încântătoare, la concerte şi iluminaţii, la mese de nuntă, până în momentul în care marchiza va renunţa la Bellevue aşa cum a făcut cu Montretout şi La Celle. Vinde casa preferată lui Ludovic al XV-lea, în 1757, cu 325 000 de livre ca să-şi plătească datoriile. După moartea marchizei, regele oferă Bellevue fiicelor sale, care curând se vor da în vânt după acest palat, venind aici cu fratele lor, Delfinul, care locuieşte în vecinătate la Meudon. Ele se vor apuca să modifice tot, să renoveze picturile, înlo- cuindu-i pe Boucher şi Van Loo cu Lagrenee, Restout şi Hubert Robert; însuşi domnul de Marigny, încă director al Clădirilor regelui, prezidează schimbările din locuinţa surorii sale.

PIERRE DE NOLHAC

Marchiza nu a fost mai puţin ataşată de palatul Crecy, unde a transformat în întregime clădirea, grădinile, parcul şi unde „a muncit cheltuind milioane", l-a adăugat apoi palatul Aulnay, mărind pe toate laturile promenadele şi perspectivele. Aici îl primea pe rege cu cea mai mare pompă, într-un mare apartament anume rezervat.

Vei fi surprins, îi scria Poisson-tatăl fiului său, să vezi azi splendorile acestui loc, efectul extraordinar şi admirabil produs de canale, de marea oglindă de apă din faţa palatului, să vezi infinitatea aleilor străjuite de copaci şi mai ales pe cea care merge de la Patte-d'Oie până la foburgul Dreux, unde s-a deschis un nou drum... Pentru a-l primi pe rege, a fost mobilat Aulnay... de pe a cărui terasă se deschide cea mai frumoasă privelişte. Cum voiajul nu a mai avut loc, acum se scot mobilele pentru a fi remobilat în luna septembrie.

Marchiza avea să se sature însă de toate aceste frumuseţi care îl umpleau de orgoliu pe fostul funcţionar comercial al fraţilor Pâris. Poate, de asemenea, i se părea prea costisitoare întreţinerea lor, mai ales atunci când a dorit să obţină domeniul de la Menars, ultima ei achiziţie. Minunatul domeniu de la Crecy, organizat prin străduniile ei, şi palatul, unde trona, în cabinetul de întruniri, cel mai nobil bust al lui Ludovic al XV-lea, sculptat de Lemoyne, au fost vândute unui prinţ de sânge, ducele de Penthievre. El este cel care a continuat să întreţină spitalul fondat de marchiză pentru bolnavii şi săracii din

împrejurimi şi pentru înfiinţarea căruia a renunţat la o parte din diamantele sale.

Nici una, nici cealaltă dintre aceste două locuinţe construite de doamna de Pompadour, unde gustul ei şi-a dat frâu liber, nu s-a păstrat. Nici Bellevue, nici Crecy nu au supravieţuit Revoluţiei. Nu numai că lucrările lor de artă, mobilierul au fost împrăştiate sau distruse, lambriurile distruse şi pierdute, dar nimic sau aproape nimic nu a rămas din clădirile propriu-zise; vedem astfel ştergându- se amintirea caselor considerate cândva printre cele mai desăvârşite, şi socotite, ani de zile, printre locurile de sejur preferate de regele Ludovic al XV-lea.

Posteritatea ar fi fost poate mai puţin severă faţă de risipa doamnei de Pompadour dacă naţiunea ar mai poseda minunile de artă inspirate de ea. Frumuseţea lor ar fi pledat în favoarea ei, iar cheltuielile, tratate aşa uşor ca delapidări, ne-ar fi părut mai puţin excesive. Departe de a se simţi vinovată, doamna de Pompadour îşi făcea un titlu de onoare din tot ce i se reproşa atât de dur. Marchiza păstrase din educaţia primită nevoia de a ţine o contabilitate permanentă, iar bunurile ei erau încredinţate intendentului Collin, fost procuror la Châtelet, a cărui minte luminată şi probitate le apreciase în timpul procesului de partajare a averii. Ajutată de el, ea îşi ţinea registrele ca o burgheză bogată, dar ordonată, care vrea să cunoască exact situaţia casei a cărei responsabilitate o poartă. Ar fi mirat-o dacă cineva i-ar fi spus că împotriva ei va fi întocmit un rechizitoriu în legătură cu câteva conturi mărunte găsite în hârtiile ei; marchiza nu ar fi văzut în această tentativă decât însăşi justificarea ei.

PIERRE DE NOLHAC

Cheltuind în onoarea şi pentru plăcerea regelui sau pentru opere care i se păreau utile, moderându-şi adesea propriile fantezii, uneori trăind de pe o zi pe alta, dar fără să facă economii, ea se considera poate, din aceste motive, dezinteresată: „Sunt mult mai puţin bogată decât eram la Paris, scria ea în 1753. Ceea ce am mi s-a dat fără să fi cerut; cheltuielile făcute pentru casele mele mi-au adus multe necazuri; *aceasta a fost plăcerea suveranului, iar el nu are nimic de spus.* Dar dacă eu aş fi dorit bogăţii, toate cheltuielile mi-ar fi adus un venit considerabil. Nu am dorit niciodată nimic şi am sfidat bogăţia fiindcă mă făcea nefericită; sensibilitatea sufletului meu este singura care mă poate satisface. *Mi-a rămas cel puţin consolarea de a gândi că publicul are destul discernământ şi îmi va da dreptate.“* De fapt, publicul o judeca încă de pe acum pe marchiză, dar cu totul altfel decât presupunea ea.

Cert este însă că, în pofida somptuozităţii palatelor sale, doamna de Pompadour nu s-a simţit niciodată la largul ei. Regele era puţin generos în viaţa de toate zilele; dacă nu pregeta să deschidă larg barierele bugetului printr-o simplă semnătură, ezita să avanseze o sumă cât de mică din venitul lui sau să scoată un ludovic din buzunar. Darurile în bani făcute doamnei de Pompadour au fost destul de rare; ea nu a primit „gratificaţii" decât în primii ani şi cum venitul ei, în general de patru mii de livre pe lună, cobora la trei mii în anii de război, era nevoită să-şi echilibreze veniturile şi cheltuielile, la care o obligau rangul său, prin jocul de cărţi, vânzarea bijuteriilor sau a caselor şi prin unele operaţiuni financiare.

Mai târziu s-a aflat adesea în situaţii neliniştitoare, aşa cum lasă să se întrevadă dosarele afacerilor ei. Nu a ştiut să le prevadă în momentele strălucite din tinereţe, care coincideau cu ultimii ani frumoşi ai monarhiei.

Acoperită de onoruri, doamna de Pompadour nu şi-a uitat obârşia; dimpotrivă, a rămas în strânsă uniune cu trecutul ei, fără să respingă nimic, fără să roşească de nicio legătură care o ţinea aproape de el. Foarte mândră de puterea datorată farmecelor şi spiritului ei, foarte atentă să o impună tuturor, ea nu adaugă acestor mici vanităţi o morgă ridicolă. Nu îşi face niciun fel de iluzii asupra titlului de marchiză şi, acceptând exact obligaţiile castei în care fusese introdusă, încercând să le dovedească răuvoitorilor că este demnă de această onoare, ea păstrează, cu toate linguşirile cu care o copleşesc toţi, o demnitate nedezminţită.

Aceasta se evidenţiază în numeroase rânduri în sfaturile date fratelui ei mai mic şi, de exemplu, într-o scrisoare care datează din 1750: „Cât despre curteni, mă simt obligată să te lămuresc asupra lor; nu-i judeca aşa cum sunt. Dacă poziţia ta prin naştere ţi-ar fi permis să rivalizezi cu ei pentru funcţiile la care aspiră, poţi fi convins că ar încerca să te distrugă; nefiind însă cazul, reprezinţi pentru ei un obiect indiferent. De asemenea, să nu îţi închipui că oamenii cât de intimi ar îndrăzni vreodată să vorbească în faţa suveranului şi despre altceva decât despre lucruri lipsite de importanţă şi, cu atât mai mult, despre orice ar avea legătură cu mine. Ăsta-i adevărul. Am văzut bine şi am cugetat bine de când sunt aici; cel puţin am învăţat să-i cunosc pe oameni şi te asigur că,

la Paris sau într-un oraş de provincie sunt aceiaşi ca şi la Curte. Diferenţa dintre obiective face ca lucrurile să arate mai mult sau mai puţin interesante şi scoate viciile la lumina zilei."

Cu astfel de sentimente faţă de nobilimea de la Curte, fireşte că doamna de Pompadour rămâne ataşată în adâncul inimii de clasa din care provine şi pe care o reprezintă atât de strălucit. Nimeni nu judecă mai bine ca ea importanţa din ce în ce mai mare pe care o capătă bogăţia în detrimentul originii nobile, în societatea franceză. Prin inteligenţa şi puterea ei de muncă burghezia înstărită se ridică puţin câte puţin pe primul loc în cadrul naţiunii. Devotată regelui, ea singură furnizează un întreg personal a cărui autoritate creşte odată cu nevoile momentului. Ea ţine în mână toate funcţiile din magistratură şi administraţie; în acelaşi timp, ei i se cuvin toate atuurile conferite de avere. într-adevăr, în Franţa există o lume foarte diversă de financiari, interesaţi în exploatarea unor domenii, în subarendarea lor, comercianţi şi antreprenori, prin mâinile cărora trece averea publică şi care susţin creditul regatului. De acum înainte, ei sunt cei care posedă cele mai frumoase domenii, cei care construiesc palate superbe, acaparează terenuri întinse scoase la vânzare la preţ de nimic şi titluri senioriale pe care le este permis să le achiziţioneze.

Căsătoriile au amestecat repede vechea aristocraţie cu cea nouă. Dacă încă sunt rare cazurile în care fetele din înalta societate se mărită cu simpli îmbogăţiţi, apar întruna moştenitori de viţă nobilă, chiar cu titlurile cele

mai răsunătoare, poleindu-şi din nou blazonul cu ajutorul oamenilor simpli, dar cu rente considerabile.

Doamnei de Pompadour îi place grozav să se ocupe de aceste uniuni şi să suscite şi interesul regelui. Dacă cei în cauză au ştiut să o flateze, adresându-i-se, obţine chiar destul de des, pentru a le facilita, daruri pecuniare din averea personală a monarhului. Atât din dorinţa instinctivă de a obliga, cât şi dintr-un gust raţional pentru amestecul castelor, contribuie la atenuarea aspectelor excesiv de riguroase ale vechilor tradiţii nobiliare. Astfel, fără a ofensa nobilimea, ea se face reprezentanta şi protectoarea Stării a Treia[1].

Tânăra burgheză, în favoarea căreia Ludovic al XV-lea a repus în drepturi un marchizat stins, serveşte ca trăsătură de unire între două lumi foarte diferite; dar, detaliile vieţii ei cotidiene demonstrează cel mai bine fidelitatea marchizei faţă de originile ei, pe care o minte mai puţin înţeleaptă le-ar fi renegat. Nu am cunoaşte-o bine pe doamna de Pompadour dacă am uita că ea a respectat şi cultivat, după pasiunea pentru rege, sentimentul familiei.

în realitate, soţul nu mai contează pentru doamna de Pompadour, după separarea de bunuri prin decizia emisă de Châtelet-ul din Paris şi după ce i-a fost încredinţată tutela asupra fiicei sale, domnul d'Etioles a dispărut din viaţa ei aşa cum s-ar fi întâmplat în urma unui divorţ. Marchiza ştie că el nu are motive să se plângă, consolându-se cu vremea de o suferinţă care fusese

[1] în Vechiul Regim, corpul social era alcătuit din cler, nobilime şi Starea a Treia (n.tr.).

cândva autentică. Bărbatul se bucură de venituri considerabile, care îi permit să ducă o viaţă pe picior mare, ca toţi financiarii timpului, în reşedinţa Conţi de pe strada Neuve-Saint-Augustin, unde locuieşte. De mai mulţi ani girează finanţele generale, a căror solicitare a pregătit neplăcerile lui conjugale; a obţinut funcţia domnului de Tournehem în momentul în care acesta a fost chemat la direcţia Clădirilor Regale. Va mai primi şi un loc de per- j ceptor al Poştelor, care îi aduce un profit considerabil. Bărbier găseşte extraordinar faptul că i se încredinţează funcţii „care nu-i servesc decât să-l pună şi mai mult în lumină". Adevărul este că domnul d'Etioles, numit în *Almanahul regal* domnul Le Normant, a rămas în relaţii strânse cu unchiul său, Tournehem, că despre turneele lui în provincie se pomeneşte în scrisorile domnului Poisson-tatăl şi că marchiza, suprimându-l din viaţa ei, se consideră achitată faţă de el datorită numeroaselor avantaje de care acesta beneficiază. Totuşi, este puţin probabil că el nu a continuat multă vreme să-şi regrete soţia infidelă; era făcut pentru viaţa de familie, aşa că îl vom vedea mai târziu, de îndată ce a devenit văduv, reluând, printr-o căsătorie onestă, o viaţă de familie întreruptă vreme de douăzeci de ani.

Dacă domnul d'Etioles nu mai înseamnă nimic pentru doamna de Pompadour, nici măcar un motiv de stânjeneală în mintea ei, tot ceea ce a înconjurat-o în tinereţe şi mai ales familia îi rămân dragi şi beneficiază de ascensiunea ei. Curtenii, în anumite perioade din viaţa ei, îi reproşează aroganţa; dar toate rudele o consideră mereu simplă şi serviabilă. Nu a rămas niciun văr, cât de îndepărtat, care să nu obţină de la ea sprijinul necesar

ca să fie plasat, să ducă o existenţă confortabilă şi să le asigure viitorul copiilor. Semnele generozităţii ei se regăsesc în testamentul lăsat, ca şi în lista de venituri acordate de ea, al căror mare număr stă mărturie pentru sufletul ei caritabil. Marchiza ar putea dispune destul de uşor de toate favorurile statului în beneficiul protejaţilor ei; dar ea nu acţionează necugetat şi nici arbitrar, iar o anume concepţie despre justiţie, prudenţă şi nu în ultimul rând teama de opinia publică o împiedică să abuzeze de creditul său. De îndată ce solicitanţii se dovedesc indiscreţi, ea îi opreşte chiar dacă fac parte dintre persoanele cele mai apropiate.

Spiritul ei echitabil şi ferm se evidenţiază în scrisorile adresate tatălui său. Omul este gata oricând să o inoportuneze pentru el însuşi sau pentru prietenii lui. în legătură cu un văr, Poisson de Malvoisin, de exemplu, ea îi atrage atenţia că l-a avansat deja la carabinieri: „Sunt foarte supărată, dragă tată, că vrei să obţii domeniul Vincennes pentru domnul de Malvoisin. Cum de ţi-a trecut prin minte să vrei să plasezi un om de douăzeci şi cinci de ani (oricât de înţelept ar fi) care nu a slujit decât şase ani? în realitate, ar trebui să fie mulţumit cu situaţia lui. Sunt atâţia alţii care nu obţin cât el decât după douăzeci de ani de serviciu, iar el avea pe atunci numai trei. Ceea ce este sigur, e că nu pot cere ceva aşa de nedrept.[11]

într-o altă zi îi răspunde în legătură cu perceptorul general Bouret, care i-a făcut o serie de servicii domnului Poisson şi de care acesta se simte legat: „Permite-mi să-ţi spun că domnul Bouret se înşală grozav dacă are impresia că familia lui nu a fost destul recompensată

pentru serviciile aduse. Eu cred că a primit atât cât a trebuit şi că m-aş fi simţit foarte bucuroasă dacă părinţii mei ar fi fost la fel de bine plasaţi... Te înşală cine îţi spune că ministrul nu aşteaptă decât un cuvânt de la mine pentru a-i acorda cei optsprezece denieri[1] pe care îi ceri pentru domnul Bouret. Mie mi s-a părut foarte hotărât să nu îi dea. Dumneata ştii mai bine ca oricine, fiindcă îmi cunoşti caracterul, că nu i-am silit niciodată pe oamenii la care ţin."

Marchiza nu manifestă mai puţină fermitate când i se cere să intervină în favoarea fratelui său. Tatăl visează să îi atribuie Direcţia generală în „Administraţia Clădirilor", a cărei succesiune îi este asigurată domnului de Vandieres; scrisorile lui sunt pline de această himeră cu care încearcă să stârnească ambiţia mult mai paşnicului tânăr. Marchiza se vede obligată să-l trezească la realitate: „Pentru a fi fericit, îi răspunde ea, nu trebuie să-ţi doreşti niciodată lucruri imposibile: sunt sigură că nu va exista niciodată funcţia de intendent nici al Finanţelor, nici al Clădirilor, aşa că să nu ne mai gândim la aşa ceva. Asta nu mă împiedică însă să fiu sigură că aş putea aranja un mariaj foarte bun pentru fratele meu." Pe acelaşi ton se exprimă mai târziu, vorbind despre oamenii nesătui cu care o confundă lumea: „Aş fi foarte supărată să am eu acest infam caracter sau fratele meu".

Marchiza a făcut mult pentru acest frate al ei, obţinân- du-i funcţia administrării Clădirilor regelui. Se aştepta ca

[1] Veche monedă franceză (n.tr.).

tânărul să se dovedească demn de o asemenea favoare şi dorea să-l determine să-l servească bine pe rege atunci când avea să vină momentul. A considerat însă nimerit să-l îndepărteze pentru câtva timp de la Curte, unde nu putea decât să încurce; şi, cu aceeaşi ocazie, dorind să-l pregătească pentru funcţiile care aveau să-i revină curând, a avut ideea acelei lungi călătorii în Italia, unde domnul de Vandieres îşi putea forma gustul şi dobândi cunoştinţe utile pentru dezvoltarea artelor în regat.

Ea însăşi a ales, pentru a-l însoţi, doi oameni de talent şi buni sfătuitori, Cochin-fiul, desenatorul ei preferat, şi arhitectul Soufflot, fost angajat al regelui la Roma. Acestora li s-a alăturat abatele Le Blanc, căruia Cochin îi atribuie maliţios „mai multe cunoştinţe în arte decât au de obicei toţi oamenii de litere la un loc“. Erau însoţitori plăcuţi, foarte nimeriţi să lumineze mintea unui tânăr de altfel bine dotat, capabili să-l ghideze cu înţelepciune şi pricepere în ţara clasică a artelor, să-l facă să aprecieze galeriile şi antichităţile. Această călătorie, făcută pe îndelete de oameni care ştiau să vadă şi să gândească, trebuia să servească, mai târziu, transformărilor gustului francez; dar primul ei rezultat a fost să furnizeze viitorului director titlurile şi competenţa care îi lipseau.

Tânărul nu împlinise încă douăzeci şi patru de ani când sora lui l-a convins să facă acest voiaj care putea să-i asigure viitorul: „De această călătorie, îi scria tatăl lui, depinde toată reputaţia şi bunăstarea ta“. Marchiza îi fixase reguli de conduită şi reamintea acele instrucţiuni importante încă în prima ei scrisoare, primită la Lyon pe

28 decembrie 1749: „Ai făcut bine, frăţioare, că nu ţi-ai luat rămas-bun de la mine; fiindcă, în ciuda utilităţii acestei călătorii pentru tine şi a dorinţei pe care o nutresc de multă vreme pentru binele tău, aş fi suferit la despărţire... Ceea ce îţi recomand mai presus de orice este cea mai mare politeţe, o discreţie pe potrivă şi să-ţi intre bine în cap că, fiind făcut pentru lumea mare şi pentru societate, trebuie să fii binevoitor cu toţi, fiindcă altminteri, dacă te limitezi la cei pe care îi stimezi, vei fi detestat aproape de toată speţa umană. Să nu pierzi din vedere conversaţiile pe care le-am avut şi să nu îţi închipui că, fiind tânără, nu îţi pot da sfaturi bune. Am văzut atâtea în cei patru ani şi jumătate de când sunt aici, că ştiu mai multe decât o femeie de patruzeci de ani.“

Scrisorile tatălui veneau în sprijinul sfaturilor acestei precoce experienţe feminine. Domnul Poisson o văzu- ; se pe marchiză, întorcându-se de la Choisy, la câteva zile după separarea de soţul ei, şi îi scria fiului său: „Am vorbit mult despre tine şi am fost încântat de dragostea ei pentru frăţior şi de tot ce te-a îndrumat înainte de plecare. Este ea tânără, dar gândeşte sănătos şi sunt încrezător că te vei folosi cum trebuie de tot ce ţi-a spus...“

într-o altă scrisoare a tatălui, cu recomandări pentru călătorie venite din partea unui om care vizitase numeroase ţări, regăsim aceleaşi sfaturi, precizate: „Ai câştigat admiraţia celor din Lyon prin manierele tale politicoase. Te îndemn să le sporeşti dacă este posibil. Asta-i adevărata modalitate de a atrage toate inimile şi tocmai spre aşa ceva trebuie să năzuiască orice om onest. Este în puterea ta; ai tot ce îţi trebuie ca să

parvii, corijându-ţi puţin firea cam dură. Aminteşte-ţi de tot ce ţi-a spus sora ta în această privinţă şi n-am să mai fiu neliniştit."

Domnul de Vandieres şi însoţitorii lui, plecaţi din Paris în decembrie 1749, aveau să se întoarcă abia în iulie 1751. Fratele marchizei călătorea ca un mare senior, pe cheltuiala regelui, având ordin să ţină peste tot casă deschisă, să fie întâmpinat de miniştrii lui Ludovic al XV-lea pe lângă curţile italiene şi primit în audienţă privată de prinţii suverani. El gusta plăcerile fiecărui oraş, dar frecventa şi oameni distinşi şi savanţi, profita de conversaţia lor, îi trimitea surorii lui observaţii interesante şi îi desena lucrurile curioase pe care le remarca. Cum scrisorile, în afara celor transmise prin curieri regali, riscau să fie deschise, marchiza insista asupra acestui punct: „Să te păzeşti să ceri ceva ce ar putea să nu fie pe placul celor de pe la Curţile unde te afli, fiindcă este foarte probabil ca unii să fie interesaţi să afle cum gândeşte şi ce anume îi cere surorii lui sau altora fratele doamnei de Pompadour."

Avertizat, tânărul nu lăsa loc nici unei greşeli în acest sens; în Italia, toată lumea era de acord asupra bunei purtări, a modestiei şi spiritului său. Marchizul de Chetardie, la Torino, ducele de Nivernois, la Roma, marchizul de l'Hopital, la Napoli, îi transmiteau marchizei elogii pe care ea le punea sub ochii regelui.

„Domnul de Nivernois este foarte mulţumit de tine, scria ea, de politeţea cu care te-ai purtat faţă de el, de buna ta dispoziţie şi de dorinţa de a fi pe plac etc. Continuă, mai bine nici că se poate, şi ascultă-i sfaturile; el are mult spirit şi te va îndemna numai la bine datorită

prieteniei ce mi-o poartă." Marchiza nu-i adresa „dragului ei frăţior" doar sfaturi şi noutăţi de la Curte. Curierii îi aduceau adesea şi unele daruri din partea ei, aşa încât nu-l lăsa să ducă lipsă nici de haine brodate, nici de dantele, ca să se prezinte onorabil în compania femeilor frumoase şi a părinţilor.

Tot ce puteau scrie favorabil numeroşii francezi stabiliţi în Italia servea intereselor familiei. Poisson-tatăl şi-a descoperit prieteni peste tot: domnul de la Chetardie era pentru el „o veche cunoştinţă din Germania", ambasadorul regelui la Veneţia se dovedea a fi „vechiul lui prieten, domnul de Chavigny", iar la Roma, Vandieres trebuia să-şi prezinte omagiile „dragului său prieten, domnul de Troy“, directorul Academiei. încântat de succesele fiului său, şi-a asumat sarcina de a le face cunoscute la Paris mai zgomotos decât o făcea sora lui la Versailles. „Se vorbeşte numai de bine despre tine, îi scria el, atât în oraş, cât şi la Curte. Imaginează-ţi ce simt eu." Altă dată îl felicita pentru sejurul lui la Napoli: „Cinam la domnul de Tournehem, împreună cu domnul de Verney; eram vreo douăzeci la masă. Le-am adus la cunoştinţă scrisoarea ta în legătură cu frumoasa vânătoare pe care Maiestatea Sa siciliană a organizat-o pentru tine în regiunea lacurilor... Toată lumea te ridică în slăvi pe aici, chiar şi cei care nu ne iubesc." Meritele răsunătoare şi diverse ale dublei progenituri făceau să crească orgoliul tatălui.

în timpul absenţei moştenitorului său, domnul Poisson şi-a schimbat stilul de viaţă, trecând definitiv la o existenţă grandioasă. în momentul plecării fiului, nu era decât tatăl

favoritei, cu o situaţie nedefinită, un condamnat reabilitat printr-un ordin, iar recenta lui înnobilare nu îl făcuse nici mai bogat, nici mai respectat. Domnul de Vandieres avea să-l regăsească pe tatăl lui mare senior, stabilit cu fast pe domeniile sale şi, prin titluri şi mod de viaţă devenit egalul celor al căror servitor fusese multă vreme. Această metamorfoză este una dintre cele mulţumită cărora se poate înţelege mai bine mecanismul vechii societăţi franceze şi activitatea personală a doamnei de Pompadour.

Nimeni nu a ştiut vreodată cum a putut contracta regele Franţei, la începutul anului 1750, o datorie de două sute de mii de livre faţă de Frangois Poisson chiar în momentul în care acesta dorea să cumpere un teren la un preţ reprezentând exact aceeaşi sumă. Judecata definitivă a reabilitării, pronunţată pe 22 aprilie 1747, recunoştea că fostul furnizor de alimente şi uniforme avansase cândva anumite sume pentru procurarea grâului, sume care nu fuseseră rambursate. Comisarii care au condus ancheta, de fapt în imposibilitatea de a pune mâna pe procedura de condamnare, veche de douăzeci de ani şi din păcate dispărută, i-au cerut „solicitantului" să furnizeze el însuşi noi probe. Acesta a consimţit din pură complezenţă, şi-a dat osteneala să restabilească toate înscrisurile şi imediat a ieşit la iveală că trezoreria, departe de a-l avea drept debitor, îi era îndatorată cu douăzeci şi trei de mii şapte sute patruzeci şi trei de livre, trei soli, opt denieri.

Foarte bine sfătuit de prietenii lui, Poisson s-a ferit să reclame ceva pe moment, mulţumindu-se pentru început cu o indemnizaţie de o sută de livre, acordată de rege

spre a-l despăgubi pentru îndelungatele neplăceri. Trei ani mai târziu, datoria regală se înzecise ca prin minune, marchiza oferindu-se să revadă conturile; un aranjament cinstit, lesne de explicat. De îndată ce şi-a primit însemnele heraldice, domnul Poisson şi-a însuşit delicateţea „egalilor" săi; amorul lui propriu suferea să obţină un dar ? gratuit, în circumstanţele în care se afla, în timp ce îl f putea accepta cu uşurinţă sub forma unei restituiri.

Doamna de Pompadour, care conduce toată această afacere împreună cu domnul de Machault, descoperă pentru tatăl său un mare domeniu menit să-i susţină nobleţea de dată recentă. Este vorba de moşia de la Marigny, în regiunea Brie, deţinută la momentul respectiv de comunitatea parizianăă din Saint-Come, moştenită de la chirurgul La Peyronie, şi care s-a decis cu dragă inimă să o scoată la vânzare. Regele o va cumpăra pentru domnul Poisson, iar acesta va semna onorabil o chitanţă de două sute de mii de livre. Diferitele părţi căzând de acord, moşia de la Marigny este adjudecată, în galeriile dinTuileries, pe 29 ianuarie 1750, pentru suma de două sute de mii de livre, eliberate lui Poisson prin ordonanţă regală; iar contractul, întocmit într-o formă excepţională de către comisari speciali, este prevăzut cu semnăturile regelui, a cancelarului, a controlorului general şi a altor şase intendenţi din finanţe.

O a doua ordonanţă la purtător, de patruzeci şi opt de mii de livre, emisă cu aceeaşi ocazie, i-a permis domnului Poisson să ramburseze drepturile senioriale datorate ducelui de Gesvres pentru domeniul de la Marigny. Imediat domnul de Gesvres, l-a „pus în posesie şi l-a înfeudat", ba chiar a dat o mare serbare

pentru prestarea jurământului de credinţă a acestui nou vasal. în deplin consens cu uzanţele feudale, acesta nu a neglijat nicio formalitate menită să-i asigure lui şi descendenţilor privilegiile cuvenite în urma respectivei achiziţii. Corespondenţa lui evidenţiază naiv nu numai starea sa de spirit, ci pe cea a întregii caste căreia îi aparţine şi al cărei triumf este marcat de favoarea de care se bucura fiica lui:

în sfârşit, actele de proprietate asupra domeniului Marigny, care mi-au dat atâta bătaie de cap, sunt înregistrate la Parlament, iar acum l-am trimis pe domnul Perier să le ratifice la Camera de Conturi şi la Curtea de Ajutoare. Credeam că este o nimica toată, dar, sigiliul şi înregistrările m-au costat mai mult decât scrisorile mele de înnobilare. Nu are importanţă, astea ne pun la adăpost, aşa încât nici regele şi nici toate puterile din lume la un loc să nu ne poată lipsi de Marigny!“ într-o altă zi îşi propune să-şi claseze arhiva: „Aştept un scrib să-mi aranjeze şi să-mi pună în ordine toate titlurile de la Marigny, care sunt imense. Cum nu vreau să lipsească nici cea mai mică piesă sau să se poată crea aparenţa unui echivoc, am obţinut de la Cancelarie, după multe demersuri, actele de proprietate înregistrate în Parlament, Curtea de Ajutoare şi Camera de Conturi. Deşi a fost gratis peste tot, n-am scăpat fără să mă coste vreo sută de pistoli, pentru că sigiliul este scump, plus mii de alte mărunţişuri. Cu toate astea, aş fi dat mai curând o mie de pistoli decât să nu obţin aceste înscrisuri.

PIERRE DE NOLHAC

Tonul, stilul, gândirea, totul este aici vulgar şi într-un dezacord flagrant cu sentimentele doamnei de Pompadour. Frangois Poisson nu manifestă dezinteresul fiicei sale şi nesocoteşte maniera elegantă în care a aşteptat să-i vină avantajele; omul banului, comerciantul fraţilor Pâris străbate în toate efuziunile paterne; dar denotă atâta cumsecădenie şi aşa de puţină morgă, încât eşti înclinat să-i treci cu vederea. Mai indulgentă ca nimeni altul, marchiza urmăreşte cu o privire înduioşată şi amuzată împlinirea viselor bătrânului perceptor.

Fiul ţesătorului burgund atinge culmea dorinţelor sale. Este senior feudal şi mare proprietar funciar. Cum a achitat birul ce le revenea ţăranilor, este primit triumfal la Marigny şi nimeni nu se zgârceşte să-i acorde onorurile obişnuite în asemenea împrejurări. Este felicitat de preot şi de enoriaşi, condus la banca lui din biserică, de unde asistă la un *Te Deum.* Dintr-o relatare găsită printre hârtiile lui aflăm că „fetele şi băieţii, costumaţi în păstori şi păstoriţe, precedaţi de jandarmi călare, l-au condus pe *domnul de Marigny* cu cântece. Locuitorii, aşezaţi pe două rânduri, înarmaţi, trăgeau salve repetate. Ajunşi la palat, i-au prezentat seniorului vinul din partea locului în coşuleţe împodobite cu flori, garnisite cu prăjiturele. în fruntea lor era domnul judecător, care l-a felicitat, apoi căpitanul burgului. Seara, focul de artificii a avut loc în parc şi toţi locuitorii şi-au pus lampioane la ferestre". Ziua a trecut în ospeţe, noaptea în dansuri, iar noul senior, narând această recepţie, le scrie copiilor lui: „Mulţumită lui Dumnezeu, intrarea de care m-am temut atât a fost

făcută; acum aş fi supărat dacă nu ar fi avut loc. M-a costat mult, dar a meritat.“

Odată senioria cumpărată, mai era necesar un titlu: „Sub ce nume vreţi, îi scrie doamna de Pompadour, ca domeniul să fie ridicat la rangul de marchizat?" Numele va fi cel al moşiei însăşi, dar marchizatul îl face pe Poisson-tatăl să dea înapoi; nu îl acceptă decât pentru fiul lui şi îi comunică tânărului acest lucru într-o frază plină de bun-simţ: „Domnul de Gesvres vrea să iei numele de Marigny, fiindcă, în ce mă priveşte, eu mă numesc Frangois Poisson".

Pentru acest fiu mult iubit construieşte el, plantează şi rotunjeşte domeniul. Mai întâi, un zid închide parcul, apoi turnurile feudale sunt dărâmate, iar materialele servesc la construirea unui nou castel. Stăpânul face cuşti pentru câini, alcătuieşte o haită, populează moşia cu potârnichi, fiindcă acum e „un mare vânător"; o spune, o repetă, ţine ca toată lumea să ştie, aceste drepturi şi gusturile pe care le dezvoltă aparţin noii lui situaţii.

Vrea să facă din „dragul lui Marigny" un frumos ţinut de vânătoare. Nu se poate ca fiul lui să nu-i aprecieze strădaniile, el, care are onoarea să vâneze cu regele, îi povesteşte amănunţit, în scrisori, tot ce întreprinde, până şi despre atenţiile prietenului său, domnul intendent Trudaine, care îi trimite pe „vasalii lui" la corvezi în afara pământurilor sale, punându-i să muncească numai la drumurile seniorului lor.

Doamna de Pompadour se interesează cu drag de această instalare care reprezintă ultima bucurie a tatălui său. Are nevoie de sfaturi competente? îi expediază arhitecţi sau antreprenori ai Clădirilor regelui. Are ezitări

în realizarea reconstrucţiei? îi atribuie o parte din veniturile Poştelor, care îi sporesc avuţia cu vreo douăzeci de mii de livre. Până şi amănuntele o preocupă, fiindcă doreşte să-şi imprime gustul asupra locuinţei seniorale a familiei: „Sora ta, scrie domnul Poisson, mi-a trimis pe spinarea unui hamal cea mai frumoasă masă de scris din lume. Mai vrea să mi-l trimită, deşi eu mă opun, pe tapiserul ei, ca să ia măsurile apartamentelor mele pe care vrea să le mobileze. Trebuie să înduri ce nu poţi să împiedici!" Atenţiile fiicei faţă de tatăl sunt continue, atât în ceea ce priveşte lucrurile mici, cât şi cele mari „Domnul de la Reyniere, îi scrie din nou Poisson lui Vandieres, mi-a adus prin curierii lui un cufăr în care se afla un costum verde, complet, bordat şi cu butoniere din aur, lucrul cel mai frumos din lume pe care mi l-a trimis sora ta. Această soră scumpă nu ştie decât să dea şi să-i oblige pe toţi". întreaga corespondenţă a tatălui este străbătută de acelaşi strigăt de admiraţie: „Scumpa ta soră e adorabilă; nu trebuie decât să-i dea frâu liber inimii".

Domnul Poisson a ridicat la Marigny o capelă cu un dom; aici va depune mătăniile binecuvântate de Sfântul- Părinte, aduse de domnul de Vandieres de la Roma, ceea ce a făcut plăcere preotului său, „care ţine mult la el". împodobeşte cu bazine de marmură, obţinute de la Clădirile regale, încăperea principală a locuinţei, sufrageria, unde primeşte deja prieteni cărora le place, ca şi lui, lichiorul din fructe şi excelentul vin de Burgundia din pivniţele sale. Dar la mesele lui nu se văd numai nobili de ţară cu soţiile sau bandele vesele de veri şi nepoţi, invitaţi să petreacă câteva zile la castelul bogatei

rubedenii. Oameni mult mai de vază pot fi întâlniţi la el: domnul de Tournehem, care şi el şi-a mărit „dragul său domeniu Etioles", vine cu plăcere să-şi compare clădirile lui cu cele ale lui Poisson; şi Pâris-Duverney, a cărui moşie e prin apropiere, binevoieşte să-i acorde o zi pe an. Aceste persoane importante ştiu că-i fac o plăcere marchizei frecventându-l pe tată; ni-i putem imagina uşor pe aceşti bătrâni venerabili, cu perucile îngrijite, cu jiletci brodate cu flori, aşezaţi la Marigny sub un boschet ornamental, după moda franţuzească, bând cafea din finele ceşcuţe de Vincennes şi vorbind despre tânăra şi adorabila femeie care îi ţine uniţi şi le inspiră tuturor acelaşi cult.

Domnul Poisson el însuşi a devenit un gen de personaj cunoscut la Versailles şi suportat de întregul anturaj al fiicei sale. Cei din jur îi alimentează una dintre maniile lui, dându-i veşti despre ceea ce se petrece la Curte, iar domnul de Tournehem nu scapă ocazia să-l informeze, potrivit obiceiului său, asupra sănătăţii marchizei: „Doamna, fiica dumneavoastră, scrie el din Compiegne pe 27 iunie 1751, a sosit aici alaltăieri dimineaţă pe la ora opt şi jumătate... S-a odihnit puţin... A venit însă regele şi nu am mai putut să o văd, dar ştiu că şi-a revenit din oboseală. Ieri am zărit-o o clipă, când a plecat spre casa din lemn; arăta minunat... regele se simte aici foarte vesel şi pare deosebit de mulţumit. Curtea nu este încă prea numeroasă, deşi a sporit prin sosirea reginei, care a ajuns ieri, pe la orele opt. Miniştrii îşi vor face apariţia pe rând: domnul de Puisieux era venit de ieri, ministrul Justiţiei trebuie să sosească spre seară. Vă las

ca să asist la scularea regelui. Dacă mai aflu ceva, n-am să închid scrisoarea fără să vă pun la curent... Doamna fiica dumneavoastră se simte mai bine decât am văzut-o vreodată."

De la reşedinţa lui din Brie, acest personaj atât de bine informat se complace să le transmită prietenilor ceea ce i se povesteşte. îi scrie, de exemplu, abatelui Le Blanc pe un ton degajat, de mare senior: „Voi merge, dragul meu abate, să petrec carnavalul la Curte, unde toată lumea se bucură de o sănătate perfectă; înţeleg prin toată lumea pe cei pe care dumneavoastră şi eu îi cunoaştem şi care ne interesează... Regele a dispus să se tipărească pe cheltuiala lui operele prietenului nostru Crebillon. în două volume. Vă daţi seama că le vom primi fiecare dintre noi şi că sunt frumos legate; dragul moş Sofocle are de ce să fie mulţumit. Ştiţi, fără îndoială, că abatele de Bernis este conte de Saint-Jean de Lyon, iar abatele de Fleury, fratele episcopului Chartres, a fost făcut arhiepiscop de Tours; ducele de Chaulnes, care a ţinut Statele din Bretania a primit, *Cordonul Albastru,* ca şi marchizul d'Hautefort, ambasadorul de la Viena. Plâng şi regret doar un singur om, fiindcă ne lipseşte tuturor: mareşalul de Saxa, condus în momentul de faţă spre Strasbourg pentru a fi înmormântat acolo; în toate oraşele unde există un tun, se trag cincizeci de salve, care din păcate nu-l mai pot trezi."

Aceste ultime rânduri sunt ale unui bun francez, care cunoaşte preţul gloriei. Nici marchiza însăşi nu îl deplânge în cuvinte mai frumoase pe învingătorul de la Fontenoy; dar Poisson-tatăl lasă prea mult impresia că defunctul putea să fie prietenul întregii familii.

MARCHIZA DE POMPADOUR

Nu este lipsit de interes să aducem la lumină un portret veridic al tatălui doamnei de Pompadour. El este prea profund implicat în viaţa ei, îi ocupă prea des gândurile ca să-l putem trece cu vederea. Aşa cum îl cunoaştem prin intermediul prietenilor săi şi al lui însuşi, pare un om foarte bun, fără maniere distinse, dar fără ipocrizie, nu mai moral decât toţi cei din jur, fără o educaţie deosebită, dar nu fără fineţe şi umor. Mare băutor şi om de viaţă, vesel, se simte mai bine la o masă jovială de subarendaşi decât la un supeu în micile apartamente, unde, de altfel, nu a apărut niciodată.

Nu este un necioplit, funciarmente grosolan; este mai curând un învingător orbit de extraordinarele onoruri datorate fiicei sale. Dacă are verbul semeţ şi cuvintele pipărate, după cum se obişnuia pe vremea aceea, greşit i se pun în seamă insolenţa de lacheu beat, cu totul neîntemeiate. Nici măcar o dată nu a fost nevoie să forţeze o uşă ce-i rămâne mereu deschisă; intră oricând la doamna de Pompadour, iar vanitatea lui paternă are prilejul să o admire, ori de câte ori îi face plăcere, la teatrul din Cabinete, unde accesul este totuşi atât de dificil. Participă frecvent la călătoriile spre Compiegne şi Fontainebleau; îl găsim chiar şi la Crecy, invitat de marchiză în acelaşi timp cu regele. De domnul de Tournehem e inseparabil; lumea lui este cea a finanţelor şi a administraţiei; este stimat pentru că se pricepe la afaceri şi a servit bine interesul public, în alte cercuri, care nu îl iau în seamă, este invidiat, ridiculizat, calomniat; aceeaşi oameni care l-ar saluta până la pământ dacă şi-ar juca rolul de tată sub un nume mare, se arată dezgustaţi la apropierea lui. Dar lui Frangois

Poisson puţin îi pasă: el se bucură de destinul lui cu seninătatea unui suflet incomparabil.

Fiica doamnei de Pompadour, rezultată din căsătoria ei cu Normand d'Etioles, Alexandrine d'Etioles, este şi ea una dintre marile afecţiuni ale vieţii ei. Este o mamă tot atât de tandră pe cât de devotată şi atentă ca fiică, iar această tandreţe capătă chiar forme pătimaşe şi exclusiviste în măsură să surprindă. Alexandrine este „frumoasă ca un înger" şi cu minte deosebit de precoce. La cinci ani şi jumătate, mama renunţă la serviciile unei femei, prima care s-a ocupat de educaţia fetei, şi o ia la Versailles. O ţine cu ea, timp de mai multe luni în micile ei apartamente de la mezanin şi o prezintă bucuroasă regelui şi prietenilor săi. Se poate deduce de pe acum că vrea să o formeze, cum a fost ea însăşi, pentru a străluci şi a încânta; găseşte chiar un mijloc să o facă să apară pe scenă: „Micuţa Alexandrine, scrie domnul Poisson, costumată în călugăriţă, a avut un rol în teatrul din micile apartamente. Stă la masă şi locuieşte cu mama ei de zece zile."

în această perioadă, doamna de Pompadour ia copila în toate călătoriile. Când nu se poate ocupa de ea, misiunea îi revine bunicului, iar scrisorile acestuia dau la iveală câteva detalii asupra vieţii acestui copil, crescut ca descendenta unei mari familii nobile şi desigur chemată să joace acest rol printr-un mariaj.

Alexandrine d'Etioles nu împlinise încă şase ani când a fost dusă la aşezământul Assomption (Adormirea Maicii Domnului), cea mai bună mănăstire din Paris pentru vlăstarele din nobilime şi moştenitorii bogaţi; şi

toată lumea a putut să aprecieze noul lustru adus de ea familiei. Domnul Poisson îi relatează tânărului unchi Vandieres acest mare eveniment. Scrie din palatul Crecy pe 11 iunie 1750: „Domnul de Tournehem m-a informat în legătură cu intrarea dragei mele Alexandrine la mănăstirea Assomption. Am crezut că va fi disperată să meargă acolo, dar sărbătoarea Tuturor Sfinţilor i-a inspirat aceste frumoase sentimente. De vreo trei-patru luni, mama sa o adusese lângă ea şi o instalase în apartamentele sale de la mezanin, iar doamna de Hausset, care se ocupa de fată, i-a inspirat scumpei copile convingerea că va fi încântată la mănăstire, alături de alte domnişoare de vârsta ei, şi mai ales împreună cu micuţa prinţesă de Soubise. După care, nu mai visa decât la momentul intrării la mănăstire, atât este de adevărat că poţi obţine totul de la copii dacă ştii cum să-i iei. Fetiţa îmi spunea înainte să plece: «Bunicule, am să învăţ repede să scriu, ca să primeşti în fiecare zi scrisori de la mine»; într-ade- văr, sper că în mai puţin de două luni are să-mi scrie ea însăşi, mai ales dacă îi va fi încredinţată domnişoarei de Saint-Lubin care a învăţat-o şi pe micuţa Parseval, la indicaţiile mele. Dar cum mănăstirile sunt pline de intrigi, călugăriţele ar putea să-i dea pe altcineva fetiţei mele, pe care toată lumea doreşte să o înveţe să scrie şi să citească..."

Scrisorile bunicului sunt pline de fetele lui, „cele două Alexandrine", cum le numeşte el, iar „copiliţa" pare să ocupe un asemenea loc în inima lui, încât doamna de Pompadour îl tachinează drăgăstos: „Văd eu bine că micuţa Alexandrine a alungat-o din sufletul dumitale pe

«Domniţă»; nu este drept şi trebuie să o iubesc foarte mult ca să i-o pot ierta“.

Altminteri, această fetiţă adorată va deţine un loc de cinste în inima bunicului său, care îi scrie domnului de Vandieres astfel: „Domnul Portail îmi face o ramă superbă pentru portetul tău, pe care îl voi aduce la Marigny; îl voi pune la dreapta, pe Alexandrine la mijloc şi pe mama ei la stânga".

Domnul de la Vandieres este la curent cu tot ceea ce o priveşte pe drăguţa lui nepoată din scrisorile primite de la tatăl său. „Am sosit aici ieri-seară, duminică, de la Crecy, dragul meu fiu. M-am dus direct la mănăstire. Ghici de ce: scumpa mea Alexandrine este aici de zece zile; îţi dai seama că în dimineaţa asta am luat masa cu ea.“ Câteva zile mai târziu sosesc impresiile copilei: „Iată o scrisoare a scumpei mele Alexandrine, care într- adevăr este un copil unic şi care spune, foarte stăpână pe ea, că o iubeşte pe *frumoasa sa mamă,* că se simte mai bine la mănăstire decât cu ea din simpla dorinţă de a învăţa spre a fi demnă de bunătatea *frumoasei sale mame,* că nu o va părăsi niciodată după ce îşi va însuşi tot ce trebuie să ştie şi îşi va face corect exerciţiile... Adio, dragul meu Vandieres, te îmbrăţişez ca şi pe Alexandrine."

Când regele merge la Muette, castelul lui cel mai apropiat de Paris, mama o scoate pe fetiţă de la mănăstire şi o ţine pe lângă ea, după cum aflăm din cele câteva rânduri ale domnului Poisson: „Am fost ieri, duminică, la Versailles; m-am întors seara. Am lăsat-o acolo pe sora ta, bine sănătoasă. La întoarcere am coborât, cum îţi închipui, desigur, la Assomption, ca să o

văd pe mica mea bijuterie; dar m-am abţinut să-i spun că voi pleca a doua zi. Este un copil formidabil; citeşte şi scrie mai bine ca mine; mama ei a fost foarte uimită când a auzit-o citind, acum două zile, la Muette, scrisoarea ta.“

Doamna de Pompadour nu se poate lipsi multă vreme de această mică minune şi, cu orice prilej, o caleaşcă se prezintă să o ia de la mănăstire; „Curtea, scrie domnul Poisson în iunie 1751, pleacă luni la Choisy, apoi joi la Muette şi vineri la Compiegne. Am anunţat-o pe scumpa mea fetiţă că în seara asta, la ora şase, una dintre trăsurile domnului de Tournehem o va aduce la Choisy, unde va rămâne până miercuri. Este o mare bucurie pentru ea.“

Altă dată, marchiza o duce la operă, în loja ducelui de Chartres, şi toate privirile spectatorilor sunt îndreptate spre mamă şi fiică. Era nevoie de un bun-simţ precoce pentru ca tânăra elevă a mănăstirii să nu se îmbete de o asemenea viaţă excepţională, care o plasa deasupra colegelor ei. Se pot imagina linguşirile de la mănăstire, invidiile înăbuşite, intrigile ţesute în jurul celei căreia lumea i se adresa întotdeauna pe numele de botez, cum era obiceiul pentru prinţese.

Doamna de Pompadour voia ca fiica ei să devină o veritabilă mare doamnă, aşa cum ea nu a putut fi pe deplin, lipsindu-i originea nobilă şi un mariaj corespunzător. Acest vis de mamă, care ar fi încununat propriul ei destin, nu are nimic surprinzător, după cum nimic nu părea mai lesne de înfăptuit. Alexandrine d’Etioles era în drept să aspire la cele mai nobile partide. Mamei nu-i

rămânea decât dificultatea alegerii printre atâtea familii nobile care o acceptaseră în intimitatea lor şi cărora le făcuse numeroase servicii sub formă de funcţii şi bani. De îndată ce ar fi obţinut prin fiica ei onorurile de ducesă, toate speranţele i-ar fi fost permise. Se pare că la început a dorit o singură alianţă, mai puţin avantajoasă din punctul de vedere al averii, cât fascinată prin farmecul ciudat care o atrăgea. Se gândea la „micuţul Vintimille", cum mai era numit contele du Luc, cu trei ani mai mare decât Alexandrine. Era fiul a cărui naştere o costase viaţa pe doamna de Vintimille şi care semăna frapant cu Ludovic al XV-lea la chip, în gesturi şi maniere. „Nu-i aşa, îi întreba marchiza pe prietenii ei, că aceşti doi copii sunt făcuţi unul pentru altul?"

Pentru realizarea acestui proiect, însoţit, fireşte, şi de speranţa obţinerii unei funcţii înalte şi a unui brevet de duce, ea punea o pasiune pe care regele nu o împărtăşea.

Suveranul a ştiut să o descurajeze într-o zi când, printr-un „hazard" pus la cale, cei doi copii i-au fost prezentaţi împreună în sera de smochini din Bellevue. Mâncau smochine şi brioşe aduse de servitori. Doamna de Pompadour a exclamat: „Va fi un cuplu frumos!" Regele, fără să răspundă, se juca cu Alexandrine, fără să-i dea nicio atenţie băiatului. După un moment, remarcând la tânărul Vintimille atitudini foarte asemănătoare cu cele ale regelui, marchiza reia atacul:

„—Ah! Sire, aţi observat, ai zice că, privindu-l, îl vezi pe tatăl lui!

— Nu ştiam, i-a răspuns regele, că îl cunoaşteţi atât de bine pe contele du Luc.

— Ar trebui să-l îmbrăţişaţi, mai adăugă ea, fiindcă este tare frumos.

— Aş începe cu domnişoara", a replicat regele şi le-a sărutat şi pe una, şi pe cealaltă cu răceală şi cu un aer rezervat.

Seara, doamna de Pompadour a vorbit despre această scenă cu lacrimi în ochi. A fost nevoită să construiască alte proiecte şi să-şi reducă ambiţiile.

Domnul de Richelieu se lăuda că ea îl solicitase în legătură cu unicul său fiu, ducele de Fronsac, şi că îi răspunsese, ca să reteze scurt negocierile, „că era foarte sensibil faţă de alegerea ei, dar că fiul lui avea onoarea să aparţină prinţilor din casa de Lorraine după mamă şi că era obligat să le ceară acestora consimţământul".

O alianţă cu nimic mai puţin strălucită îi oferea doamnei de Pompadour o compensaţie pentru impertinenţele politicoase exprimate de mareşal: ducele de Chaulnes, unul dintre bunii ei prieteni, i l-a promis pe fiul său. Alexandrine avea să-l ia în căsătorie pe ducele de Pecquigny de îndată ce va împlini doisprezece ani.

Mariajele celebrate cu anticipaţie erau frecvente în rândurile vechii nobilimi franceze şi nimeni nu se mira să vadă o mică mireasă întorcându-se la mănăstire chiar în seara nunţii. Se înţeleseră că Alexandrine va aştepta la Assomption vârsta convenabilă consumării mariajului şi momentul în care tânărul ei soţ urma să intre în posesia uneia dintre funcţiile de seamă pe care putea conta. Oricum, chiar dacă funcţia ar fi întârziat puţin, domnişoara d'Etioles avea să devină ducesă şi să consolideze situaţia mamei sale la Curte. Prin intrarea fiicei ei în casa

de Chaulnes şi de Luynes, una dintre cele mai însemnate din regat, marchiza se vedea în sfârşit susţinută de aceste alianţe şi de egalitatea de sânge, care reprezintă, în monarhii ca cele din Franţa acelor vremuri, adevăratul sprijin al unei persoane.

Alexandrine împlinise zece ani când doamna de Pompadour a considerat că putea beneficia de această securitate maternă. Copila nu mai era frumoasă, dar mama ei nu se întrista deloc: „Am impresia, scria ea, că fetiţa s-a urâţit mult; numai să nu devină o urâţenie şocantă şi aş fi satisfăcută, fiindcă sunt foarte departe de a-i dori o figură ieşită din comun. Aşa ceva nu serveşte decât să-ţi facă duşmani tot sexul feminin, ceea ce, dacă mai socotim şi prietenii respectivelor femei, ajungem la două treimi din lume."

Dar speranţele atât de aproape de îndeplinire se spulberă în urma unei catastrofe. După o boală scurtă, care nu păruse serioasă, Alexandrine e cuprinsă de convulsii şi moare pe 15 iunie 1754. Doctorii regelui, sosiţi prea târziu la Assomption, au procedat la deschiderea corpului ca pentru o prinţesă, dar mai ales pentru că boala nu fusese bine definită şi se vorbea de otravă, ca de obicei.

Copilul a fost purtat cu mare solemnitate la somptuosul cavou din biserica familiei Capucinilor din piaţa Vendome, în acea parte a capelei Crequi, cedată de ducele de Tremoîlle doamnei de Pompadour, şi unde odihnea deja mama marchizei, doamna Poisson.

Toate aceste onoruri au lăsat-o indiferentă pe mamă care, primind vestea la Bellevue într-un moment critic,

s-a îmbolnăvit destul de greu ca să neliniştească pentru moment întregul anturaj. Regele şi-a înmulţit vizitele la neconsolata lui prietenă.

La Bellevue tocmai se pregătea o serbare cu ocazia a trei căsătorii puse la cale de marchiză şi pentru care regele semnase contractul cu ea. Ducele de Luynes povesteşte în ce derută se aflau toate cele trei proiecte: „Miercuri 19, trebuia să aibă loc la Bellevue trei căsătorii: cele ale fiicelor domnului de Baschi, dintre care cea mare are treisprezece ani şi se mărită cu domnul de Lujac, mezina are doisprezece şi se mărită cu domnul d'Avaray. A treia căsătorie este cea a domnişoarei de Quitry cu domnul d'Amblimont. Cele două fiice ale domnului Baschi trebuia să intre la mănăstire imediat după nuntă[11].

Domnişoara de Chaumont-Quitry era înrudită de departe cu doamna de Pompadour, prin mama ei care ţinea de familia Le Normant; dar domnişoarele de Baschi erau chiar nepoatele ei şi ei îi revenea rolul matern cu prilejul ceremoniei. Căsătoria celor două copile a fost amânată cu zece zile şi celebrată în parohia de la Versailles, doamna d'Estrades înlocuind-o pe doamna de Pompadour. La ieşirea din biserică, toată nunta s-a îndreptat spre Bellevue; marchiza a trebuit să-şi înfrângă durerea, să dea un dineu, să îmbrăţişeze cele două mirese care aveau să se întoarcă la mănăstire, asemeni celei pe care visase să o gătească ea însăşi şi să o sărbătorească la palat.

Acest doliu, care îi rănea atât de profund dragostea de mamă, dar şi orgoliul, a permis curtenilor să-i măsoare tăria de caracter şi dorinţa de a fi mereu pe placul suveranului. Şase săptămâni după moartea lui

Alexandrine, Curtea fiind la Compiegne, domnul de Croy s-a informat la sosire de ziua ei de primire şi s-a prezentat: „Au venit ambasadorii, povesteşte el. Am văzut-o pe marchiză pentru prima oară după pierderea fiicei sale, lovitură cumplită, despre care credeam că o va zdrobi. Dar, cum prea multă durere i-ar fi dăunat prea mult chipului său şi poate chiar *locului ocupat de ea,* n-am găsit-o nici schimbată, nici abătută şi, printr- unul dintre frecventele miracole de la Curte, nu mi s-a părut că arată nici mai rău, nici afectând un aer mai grav. Cu toate astea fusese crunt lovită şi probabil că, în sinea ei, era la fel de nefericită pe cât de bucuroasă se arăta."

Seara, marchiza are multă lume la masă. Ea apără cu vioiciunea obişnuită proiectul frumoasei pieţe Ludovic al XV-lea, care se deschide la intrarea în Paris, în faţa grădinii Tuileries şi unde urma să fie plasată statuia ecvestră din bronz a monarhului, executată de Bouchardon. După supeu este anunţat regele: invită pe toată lumea să se aşeze în cerc, discută vesel cu femeile şi glumeşte cu jumătate de glas cu doamna de Pompadour. Nimeni, privind-o doar, nu ar fi putut bănui recentul dezastru care îi sfâşiase inima de mamă.

Un alt doliu, survenit aproape în acelaşi timp, o loveşte pe marchiza şi aşa destul de încercată. La zece zile după Alexandrine moare bunicul, bolnav de multă vreme de o hidropizie devenită periculoasă din luna martie. Din cele pe care le ştim despre extraordinara dragoste a lui Frangois Poisson pentru graţioasa copilă, s-ar putea presupune că neaşteptata lovitură i-a grăbit sfârşitul bătrânului.

MARCHIZA DE POMPADOUR

*

Dintre rudele apropiate, doamnei de Pompadour nu îi mai rămâne decât fratele, asupra căruia îşi revarsă cele mai frumoase sentimente de afecţiune protejându-l în acelaşi timp, aşa cum făcuse mereu pentru toţi ai ei. După câteva luni de la moartea seniorului de Marigny, domeniul a fost ridicat la rangul de marchizat prin scrisori cu sigiliul statului, emise la Fontainebleau pe 14 septembrie 1754. Domnul de Vandieres, devenit marchiz de Marigny, urca acum în caleaşca regelui. Tânărul intrase de mai mulţi ani în posesia funcţiei, domnul de Tournehem, al cărui succesor era, murise pe 19 decembrie 1751.

Noul marchiz era un băiat sănătos, cu trăsături regulate, dar care se îngrăşase prea de timpuriu, ceea ce îl făcea să arate stângaci şi greoi. Ar fi putut fi considerat greoi şi la minte, dar cei din imediata lui apropiere aveau o părere mai bună. Pe cât de inteligent, pe atât de sâr- guincios, nu părea să fi devenit infatuat în urma recentei ascensiuni; mai degrabă căuta să se facă acceptat. Regele îl stima, avea încredere în capacităţile lui intelectuale, ştiind că studiase conştiincios toate problemele în legătură cu serviciul lui. Discuţia cu el era profitabilă şi nimănui nu-i trecea prin cap să-l ia în derâdere, deşi păstrase numeroase maniere burgheze, de care sora lui ştiuse să se descotorosească. La Curte şi printre artişti, îşi făcuse prieteni sinceri; număra şi câţiva duşmani care îi provocau accese de o bruscheţe destul de nefirească. Stinghereala lui nativă era sporită de amintirea originilor neplăcute ale strălucitei sale cariere. El însuşi glumea uneori pe această temă între prieteni, la un pahar, ceea

ce crea o atmosferă stânjenitoare printre convivi, dar ar fi suferit crunt să audă aşa ceva din altă parte; grija de a nu fi dispreţuit părea să-l ţină mereu în gardă.

Câteva trăsături ale viţeii lui se explică prin această rană secretă. O nemulţumea pe marchiză prin îndărătnicia de a rămâne celibatar. Ea îi putea propune partide excelente şi alianţe dintre cele mai măgulitoare, fiindcă o familie care l-ar fi primit în sânul ei pe tânărul marchiz nu ar fi avut nimic de regretat. Mai multe tentative au eşuat din pricina obstinaţiei acestui „frăţior" docil la toate sfaturile, mai puţin la cele care vizau inima lui. Când a fost vorba de fiica prinţesei de Chimay, născută Beauveau- Craon, lucrurile au părut să se aranjeze; tânăra ieşise chiar din mănăstire, când totul s-a terminat. Câtă vreme sora lui a trăit, Marigny nu a mai vrut să audă vorbindu-se de căsătorie. Admis în Cabinetele regelui, căutat de cei mai mari seniori pentru informaţiile pe care le putea da şi pentru serviciile făcute cu plăcere, el prefera o societate mai puţin înaltă, unde se simţea la largul lui. Avea o casă superbă în localul administraţiei generale a Clădirilor regale, dar se apropria, prin gusturile sale, de lumea în care trăise tatăl lui şi, dintre toate slăbiciunile unui om de la Curte, vanitatea era cea care îl preocupa cel mai puţin.

Ridicat doar prin favoare la o funcţie importantă, care, sub numele de administratori, o deţinuseră cei mai mari miniştri ai lui Ludovic al XV-lea, iar ducele d'Antin nu se sfiise să o solicite, tânărul director şi administrator al Clădirilor regelui a ştiut să facă în aşa fel încât să i se ierte această favoare. S-a dovedit mai bine instruit asupra problemelor departamentului său decât mulţi dintre

predecesorii lui. Cum profitase din plin de şederea lui în Italia, unde gândirea lui se maturizase şi unde dobândise numeroase cunoştinţe, a fost capabil să preia, fără să pară că nu ar fi la înălţimea misiunii, succesiunea domnului de Tournehem.

Nici unchiul doamnei de Pompadour nu se putea lăuda că onorurile care îi încoronaseră cariera de finan- ţist aveau origini mai nobile. Marchiza recompensase în persoana lui pe prietenul indulgent al tinereţii sale, ruda înţelegătoare care îi dăduse un soţ necesar şi ştiuse să o scape de el la momentul oportun. Alegerea pe care marchiza i-o inspirase regelui ar fi putut să fie neinspirată; din fericire, a vizat un om care iubea sincer artele şi nu se mulţumea să joace un rol de Mecena. După moartea lui, domnul de Tournehem a fost regretat de toţi şi în special de lumea dificilă pe care o guvernase. în puţini ani, făcuse importante servicii; a pus capăt abuzurilor în legătură cu comenzile regale, a introdus practica judecăţilor publice şi a concursurilor, a făcut ca expoziţia din Salonul Luvru să se ţină şi le-a cerut artiştilor înşişi să aleagă operele demne să figureze acolo. El a creat Şcoala Elevilor protejaţi, destinată să-i pregătească pe tinerii artişti trimişi de rege la Academia Franţei din Roma. Tot el fusese cel care hotărâse inventarierea tuturor operelor de artă conservate în palatele regale şi organizase, din 1750, expoziţia publică şi gratuită, la Luxembourg, cu principalele tablouri şi desene aparţinând regelui.

Toate aceste idei, pe care noi le socotim foarte moderne, au luat naştere în anturajul marchizei şi au fost puse în practică sub ochii ei. Domnului de Marigny,

susţinut de ea şi călăuzit de prietenul Cochin, nu-i rămânea decât să continue tot ce întreprinsese domnul de Tournehem. Este ştiut cât de mult a prosperat arta franceză sub conducerea acestor doi oameni învestiţi de Ludovic al XV-lea cu direcţiea Clădirilor sale. Mai bine inspirată şi mai competentă decât atunci când alegea comandanţi de armată, doamna de Pompadour poate fi iertată că i-a ridicat pe unchiul şi pe fratele său în această înaltă funcţie şi că a dorit să facă din ea un atribut al familiei.

6

PRIETENIA

bâtele de Bernis îi scria din Versailles pe 20 ianuarie 1757, într-o scrisoare intimă, ^L.^.contelui de Stainville, cel ce va deveni duce de Choiseul: „Prietena noastră nu îi poate scandaliza pe proşti şi pungaşi. Este de notorietate publică faptul că prietenia de cinci ani a luat locul galanteriei. A te referi la trecut pentru a ponegri inocenţa legăturii actuale este o adevărată ipocrizie. Aceasta se bazează pe necesitatea de a-ţi deschide sufletul faţă de o prietenă sigură şi încercată, şi care, în comparaţie cu vrajba din minister, reprezintă singurul punct de sprijin." Nu trebuie pierdut din vedere acest cuvânt strecurat în corespondenţa a doi oameni celebri, care s-au numărat, fără îndoială, printre prietenii marchizei şi au cunoscut-o cel mai bine. El aruncă o lumină necesară asupra întregului sfârşit al legăturii regale.

Data indicată de Bernis se verifică exact prin zvonurile care circulă la Curte. La începutul anului 1752, adică după şase ani de la intrarea doamnei de Pompadour la Versailles, se înfiripase un sentiment mai calm, pregătit deja de o îndelungată nepăsare care îl cuprinde fără

putinţă de revenire pe Ludovic a! XV-lea, luând locul pasiunii. Cu toate acestea, abia mult mai târziu se observă o schimbare esenţială în viaţa lui, ale cărei prime simp- tome datează cel puţin din 1750, chiar anul strălucitei inaugurări a palatului de la Bellevue.

Multă vreme aparenţele lasă să se presupună că nu s-a schimbat nimic în starea de lucruri. Când Bernis vorbeşte de „notorietate publică", el îi crede pe oameni mai bine informaţi şi de mai bună-credinţă decât sunt în realitate. Câteva persoane din interior ştiu ce interpretare să dea „inocenţei" relaţiilor dintre rege şi marchiză, dar opinia prevenită deschide greu ochii. Bernis o recunoaşte el însuşi în *Memoriile* sale datând din 1755: „Legătura doamnei de Pompadour cu regele era pură şi fără primejdie nici pentru unul, nici pentru celălalt; nu rămânea decât să se evite scandalul". Părţile care profitau de pe urma scandalului au refuzat să admită această metamorfoză sau i-au negat sinceritatea; calomnia lor perpetua reputaţia marchizei; judecata lor consolida judecata generală. Totul se preta la o asemenea concluzie: puterea ei incontestabilă în această situaţie echivocă, cheltuielile sale exagerate în momente dificile, rea-voinţa publicului iritat. Cu toate acestea, despărţirea se produsese şi, dacă data exactă a fost ignorată de contemporani, anumite fapte cunoscute ne permit să o întrevedem.

Motivele de ordin intim, care au provocat răceala regelui, sunt dintre acelea la care inima nu participă. Favorita nu mai semăna, la cei treizeci de ani ai ei, cu strălucitoarea tânără care, prin simpla ei graţie,

eclipsase cele mai frumoase femei; câtev;i sozoane de surmenaj nemăsurat la Curte puseseră o;ipăt frumuseţii fragile şi acelei forţe, nervoase, pe care odihna la ţară nu o mai putea reînnoi. Marchiza se epuiza în cucerirea de fiecare clipă a unui stăpân exigent şi neobosit. Călătoriile neîntrerupte, seratele, supeurile, remediile excitante şi mai ales acele accidente secrete şi voluntare de care se vorbeşte în surdină în anticamere îi distruseseră sănătatea, îi îmbătrâniseră corpul şi îi ofiliseră înainte de vreme trăsăturile delicate. Uneori, când tuşea şi febra îi mai dădeau pace, iar imprudentele luări de sânge îi împrospătau tenul, le putea crea o iluzie prietenilor, dar nu şi singurului om pe care şi-ar fi dorit să-l amăgească.

Oricât de umilită ar fi fost, trebuia să accepte realitatea şi să mimeze buna dispoziţie. Ludovic al XV-lea nu o mai iubea, iar ataşamentul lui puternic, atât de surprinzător pentru toată lumea se putea spulbera fără întoarcere, aşa cum o făcuse cel puţin o dată cu doamna de Mailly. Din motive pe care metresa le bănuia prea bine, regele petrecea luni întregi fără să-şi manifeste ardoarea. Era o situaţie destul de îndoielnică, ale cărei pericole doamna de Pompadour nu ar fi ştiut să le preîntâmpine dacă nu s-ar fi pregătit de mult.

Printr-o înclinaţie a naturii ei binevoitoare, printr-o previziune instinctivă, se transforma puţin câte puţin în prietena regelui. Tovarăşa lui în toate clipele, alături de el în toate obişnuinţele lui, iubindu-l cu adevărat pentru el însuşi, ajunsese să-i devină necesară nu numai pentru că ea singură deţinea secretul de a-l distra şi de a-l smulge din plictis, dar şi pentru că ei îi putea vorbi

despre cele mai mici probleme ale lui, pentru că îi cunoştea profund anturajul, ştia totul despre fiecare şi se dovedea întotdeauna un bun sfătuitor şi un judecător drept. Regele nu mai era în stare să se lipsească de ea şi îi accepta părerile, uneori sub formă de glumă, asupra tuturor aspectelor. Altminteri, ea îşi sacrifica propriile obiceiuri şi odihna sa sentimentelor şi plăcerilor regelui. Ar fi ajuns până la cucernicie dacă ideile suveranului ar fi luat o astfel de întorsătură: „Sistemul ei, pe care l-am întrevăzut de mulţi ani, remarca domnul de Croy, consta din a pune stăpânire pe spiritul regelui şi, imitând-o întocmai pe doamna de Maintenon[1], să ajungă în cele din urmă evlavioasă".

Marchiza se prefăcea că priveşte cu încredere cum se modifică existenţa sa pe lângă rege. Le anunţa prietenilor ei, înainte chiar de a fi ceva sigur, un aranjament al cărui farmec pretindea că îl apreciază din plin. Era un fel de a-şi menaja incorigibila vanitate de femeie frumoasă, disimulând rănile inimii sale încă iubitoare. Din iarna anului 1751, domnul d'Argenson consemnează mai multe informaţii care îi parvin de la Versailles: „Marchiza se jură pe toţi sfinţii că între ea şi rege nu este decât prietenie. Aşa că a pus să se ridice o statuie la Bellevue, pe care am văzut-o, reprezentând-o în chip de zeiţă a Prieteniei."

[1] Franşoise d'Aubigne, marchiză de Maintenon (1635-1719) - rămasă văduvă, a primit însărcinarea de a se ocupa de educaţia copiilor lui Ludovic al XV-lea, iar după moartea reginei Maria-Tereza a devenit soţia regelui în 1688, exercitând asupra acestuia o influenţă notabilă (n.tr.).

MARCHIZA DE POMPADOUR

Marmura castă a lui Pigalle înlocuieşte de pe piedestalul ei o imagine mai pătimaşă, care ne duce cu gândul la vizita familiară pe care o va face regina Maria în grădinile de la Bellevue şi la discuţia purtată cu grădinarul marchizei:

„— Cum se numeşte acest boschet? întrebă ea.

— Doamnă, răspunde grădinarul, mai înainte era numit boschetul Amorului, dar acum este boschetul Prieteniei."

Regina, care ştie cât de efemere sunt sentimentele bărbaţilor, nu se poate împiedica să nu zâmbească.

Noul rol, căruia doamna de Pompadour ţine să-i pună în valoare toate prerogativele, îl va interpreta ca într-un decor nou. Părăseşte apartamentul pe care îl ocupa la etajul doi la Versailles, cuibul iubirilor ei, unde regele îi pune în loc pe ducele şi ducesa d'Ayen; ea coboară la parter, locuit numai de prinţi de sânge regal, revenindu-i, mai exact, o parte din apartamentul familiilor Toulouse şi Penthievre.

Printr-un ciudat concurs de împrejurări, tot aici fusese instalată şi o metresă părăsită de Ludovic al XIV-lea. Probabil că Ludovic al XV-lea cunoştea prea bine istoria străbunicului său ca să nu ştie în ce împrejurări îi fusese acordată această onoare doamnei de Montespan; mutarea se produsese chiar în momentul în care Regele Soare îşi schimbase conduita şi se căsătorise cu doamna de Maintenon, marcând astfel despărţirea definitivă de cealaltă marchiză, de multă vreme neglijată.

Mai informată sau mai puţin orbită, doamna de Pompadour şi-a dat seama de soarta ce îi era rezervată

prin această instalare triumfală şi a ezitat să o socotească un nou succes. Regele, hotărât fără îndoială să renunţe într-o zi sau alta la legătura lui, găsea astfel o minunată cale de despăgubire pe care amorul dispărut o lăsa amorului propriu.

Senzaţia produsă la Curte de această schimbare dovedeşte importanţa ce i se acordă. Acesta a fost marele eveniment din luna ianuarie a anului 1750; ducele de Luynes consemnează cu grijă în jurnalul său ceea ce se vorbea; „Doamna de Pompadour va locui acolo unde stau actualmente domnul şi doamna de Penthievre... Se vor pregăti nişte mici cabinete unde regele se va duce să supeze, iată care este proiectul până în prezent. Nu se pomeneşte nimic despre motive, dar nu-i greu de ghicit. Doamna de Pompadour îl cunoaşte pe rege: ea ştie că el este evlavios, iar reflecţiile pe care le face, predicile pe care le ascultă îi pot provoca remuşcări şi nelinişti; ştie că o iubeşte într-adevăr, cu bunăcredinţă, dar că totul cade în faţa unor reflecţii serioase, *cu atât mai mult cu cât este vorba mai mult de obişnuinţă decât de temperament* şi că, dacă i s-ar întâmpla să găsească în propria familie o companie care să se ocupe cu blândeţe şi voie bună de tot ce l-ar putea amuza, poate că, neavând de învins o pasiune violentă, ar face ca gustul prezent să cedeze în faţa datoriei. Ea a remarcat slăbiciunea regelui faţă de fiicele lui; şederea Infantei în apartamentul doamnei contese de Toulouse l-a făcut pe suveran să aprecieze şi mai mult comoditatea de a se folosi de el printr-o scară secretă, construită pe timpul doamnei de Montespan; pe această scară cobora regele adesea la Infantă, cu care purta frecvente conversaţii. Cum este

probabil că doamna Sophie şi doamna Louise nu vor întârzia să se întoarcă de la Fontevrault, iar aceasta va avea ca rezultat un necesar sporit de locuinţe, e uşor de prevăzut că regele, care de vreo patru luni îşi făcuse obiceiul să le cheme la el pe fiicele lui, fără ţinută de gală, după supeu, ar fi putut să le instaleze pe doamna [Henriette] şi pe doamna Adelaîde în acest apartament, şi să se obişnuiască să coboare aici şi chiar să supeze. Era exact ceea ce voia ea să evite."

Numai doamna Henriette s-a împotrivit dorinţei favoritei. Voia apartamentul pentru ea: „Dacă marchiza, spunea ea, va locui sus sau jos, regele, tatăl meu, nu o va vizita mai puţin; tot atât de bine poate să urce ca să coboare din nou sau să coboare ca să urce din nou; pe când eu, Doamnă a Franţei, nu pot locui sus, în Cabinete". Dacă ar fi să dăm crezare răuvoitorilor, regina a fost „de partea marchizei..., fiind foarte invidioasă pe creditul de care se bucurau copiii ei“.

Doamna de Pompadour, poate neliniştită iniţial, îi scria curând unei prietene, cu accentul unui triumf reţinut: „Regele mi-a dat locuinţa domnului şi doamnei de Penthievre. Ei trec în cea a doamnei contese de Toulouse, care va păstra o mică parte ca să vină serile să-l vadă pe rege. Toţi sunt foarte mulţumiţi şi eu de asemenea; prin urmare, este ceva plăcut. N-am să pot locui acolo decât după întoarcerea de la Fontainebleau, pentru că apartamentul trebuie pregătit."

Lucrările de pregătire, după planurile lui Gabriel, au durat tot anul 1750 şi, în ciuda activităţii desfăşurate de Clădirile regelui, cum o parte dintre tâmplari şi sculptori era trimisă în momentul acela să lucreze la Bellevue,

acestea nu au putut fi terminate decât în anul următor. Bătrânul Tournehem, aceasta fiind una dintre ultimele lui ocupaţii, nu precupeţea nimic ca să dea satisfacţie regelui şi frumoasei lui nepoate. Dar banii începeau să lipsească chiar şi în departamentul lui, iar antreprenorii neplătiţi, plini de datorii, munceau fără tragere de inimă. Pe toată durata călătoriei la Fontainebleau, marchiza şi-a făcut griji din cauza acestor întârzieri, îl hărţuia pe unchiul ei, îl trimitea pe domnul de Gontaut să vadă lucrările şi să-i raporteze totul amănunţit; Tournehem a obţinut în cele din urmă ca „imposibilul" să devină posibil şi totul a fost gata în ziua în care se întorcea regele.

A fost o încântare: marchiza a intrat aproape ca o regină în acest nou apartament plin cu mobile delicate, mătăsuri de Lyon şi tapiserii de Beauvais, unde Verberckt sculptase cele mai bogate panouri, unde Martin decorase cu lacurile lui, pentru audienţele particulare, acel cabinet în roşu care avea să audă atâtea secrete de stat şi să vadă rezolvându-se, pe parcursul unor grave întâlniri, cele mai mari probleme ale regatului.

De acum înainte, relaţiile doamnei de Pompadour cu familia regală devin din ce în ce mai fireşti şi mai cordiale. Departe de a-l păstra pe rege doar pentru sine, de a-l „ţine cald", cum facea altădată, ea îl aduce deliberat alături de copiii lui; se străduieşte astfel să atragă în favoarea ei viitoarea şi durabila lor influenţă. Sinceritatea dragostei ce i-o poartă suveranului îi permite, de altfel, să-i împărtăşească afecţiunile. într-o scrisoare din octombrie 1750, ea narează cu emoţie întoarcerea fiicelor

mai mici ale regelui din Fontevrault: „Doamnele Sophio şi Louise au sosit ieri aici [la Fontainebleau]. Regele le-a ieşit în întâmpinare cu Delfinul şi doamna Victoria, iar eu am avut onoarea să mă aflu în suita ei. într-adevăr, nimic nu este mai emoţionant ca aceste întrevederi. Dragostea regelui pentru copiii lui este incredibilă, iar ei îi răspund din toată inima. Doamna Sophie este aproape la fel de înaltă ca mine, foarte bună, durdulie, cu un gât frumos, bine făcută, pielea frumoasă, ochii la fel, semănând cu regele, din profil, ca două picături de apă. Din faţă nu tocmai atât, pentru că are gura urâtă, dar în ansamblu este o prinţesă frumoasă. Doamna Louise este prea înaltă, deloc formată, cu trăsături mai curând urâte, dar cu
o fizionomie fină care place mult mai mult decât dacă ar fi fost frumoasă. Noi toţi am fost prezentaţi astăzi.“

Evenimentele familiei regale, sarcinile, naşterile, bolile o impresionează pe marchiză de parcă ar fi vorba de rudele ei: „Vineri plecăm la Compiegne pentru şase săptămâni, scrie ea în iunie 1751; o lăsăm aici pe soţia Delfinului, bine sănătoasă, cu un făt tare neastâmpărat; să dea Domnul să vină pe lume cu bine şi să fie băiat. Vă asigur, şi mă puteţi crede, că mă disperă să văd numai fete. Cea pe care o avem se simte bine în prezent, dar am fi murit de bucurie dacă ai fi fost un băiat."

Când se naşte ducele de Burgundia, atât de dorit, ea povesteşte: „Vă puteţi da seama de bucuria mea din ataşament pentru rege. Am fost aşa de impresionată, încât am leşinat în anticamera soţiei Delfinului. Din fericire, am fost trasă după o draperie şi nu am avut ca martori decât pe doamna de Villars şi pe doamna

d'Estrades. Tânăra mamă se simte excelent, precum şi ducele de Burgundia. L-am văzut ieri. Are ochii bunicului său, o dovadă de abilitate din partea lui." Marchiza pleacă imediat spre Crecy, împreună cu regele, să căsătorească fetele din satele sale pentru a sărbători fericita naştere a micului prinţ.

Nu este nimic nefiresc în toate aceste efuziuni. Pe un ton asemănător şi în împrejurări asemănătoare se simt emoţionaţi toţi cei din preajma regelui; cu atât mai mult, nu este de mirare să-i întâlnim la o femeie care nu este departe de a se considera ca făcând parte din familie. în călătoriile scurte, marchiza este atentă acum să pună mereu lângă rege pe una dintre fiicele lui. Nu ar depinde decât de regină să ia şi ea parte, dar devenise foarte sedentară şi pierduse gustul pentru aceste deplasări din cauza cărora, o vreme, suferise mult că fusese exclusă. îşi mai face uneori apariţia, bucurându-se de ocazia de a-şi vedea copiii mai îndeaproape, compor- tându-se cu o libertate pe care uzanţele Versailles-ului nu le acceptau.

Domnul de Croy va consemna aceste schimbări şi va spune nu o dată că viaţa devenise mai uşoară pentru toţi. La Choisy, de exemplu, va remarca atitudinea Delfinului: „în loc să o trateze dur, ca de obicei, pe doamna de Pompadour, el a primit-o foarte amabil... A doua zi, toate cele cinci fiice ale regelui şi opt dintre doamnele lor au sosit pentru dineu la Choisy şi aici au şi dormit. începând încă de doi ani în urmă, marchiza atrăsese aici toată familia regală, îmbunându-i pe toţi prin multe atenţii şi semne de respect şi încercând să le câştige încrederea; era în bune relaţii cu toţi, şi chiar foarte bune cu regina,

aşa încât nimic nu îi ştirbea gloria şi creditul. Ea se afla acolo, la Choisy, la cinci leghe de Etioles, multă vreme nici nu ar fi putut să spere că va juca un asemenea rol.“

Ceva mai târziu, o călătorie la Muette, unde supeul a fost dintre cele mai strălucite, cu toate doamnele fiicelor regelui la masa suveranului, va fi subiectul unui tablou interesant: „Delfinul era şi el acolo; fiicele regelui au venit şi ele şi am văzut toată familia regală bine în zilele acelea. Participau cu toţii la aceste călătorii de când marchiza îi invita aici, şi într-o seară, cum ea a părăsit masa din cauza unei migrene, i-am văzut pe toţi, unul după altul, ducându-se să o întrebe îngrijoraţi cum se simte. Ea avea grijă ca regele să-i trateze bine pe toţi şi se purta de aşa manieră încât toată familia regală, inclusiv regina, părea foarte mulţumită."

Curtenii apreciau aceste aranjamente „de o infinită dezinvoltură"; doamna de Pompadour dobândea astfel
0 mai mare siguranţă şi se credea iertată de aceşti copii cărora ea îşi făcea un titlu de glorie din a le fi înapoiat tatăl.

Anul 1751 a fost martorul unor transformări decisive, care au modificat în profunzime însăşi viaţa regală. Oricâtă seninătate ar fi afişat, graţie perfectei stăpâniri de sine, marchiza nu a acceptat fără serioase nelinişti avantajele şi riscurile unei prietenii pure. între dragoste şi ambiţie, atât de straniu împletite în sufletul ei, se dădeau lupte neştiute de nimeni, deoarece ea trebuie să se fi gândit de nenumărate ori că situaţia ei, consolidată numai în aparenţă, putea fi subminată de rivalităţi pe care
1le puteau rezerva pasiunile regelui. Dar evenimentele

au decis altfel, fiindcă Ludovic al XV-lea a suferit o criză religioasă care nu a fost străină de hotărârea lui.

în acest an a avut loc jubileul[1], timp în care credincioşii se adapă din comoara harurilor spirituale în schimbul pocăinţei şi penitenţei. Acesta este momentul în care marii păcătoşi, creştinii care şi-au supărat fraţii printr-un rău exemplu public, sunt chemaţi în mod deosebit să se îndrepte. Regele şi-ar fi dorit oare să facă parte din numărul celor împăcaţi cu cele sfinte, dobândind iertarea păcatelor? A fost o problemă serioasă, care a preocupat minţile.

Toate aspectele religiei îşi păstrează importanţa lor la Curte; oficianţii Bisericii se opuneau constant corupţiei moravurilor şi denunţau contradicţiile care se instaurau prea adesea între secretul sufletelor şi practicile exterioare. Părintele Griffet, iezuit, a predicat la Curte în timpul postului care a precedat deschiderea jubileului, regăsind, pentru a tuna împotriva viciilor la modă, accentele părintelui Bourdaloue[2]. A fost remarcată prezenţa asiduă a regelui la aceste predici, care aveau loc de două ori pe săptămână: pentru a nu-i scăpa niciuna, el schimbase chiar zilele de vânătoare; nici nu se mai ducea să doarmă la Versailles, permiţându-şi doar foarte rare dineuri- supeuri la Muette sau la Bellevue.

Sufletele pioase, care erau numeroase în familia regală, se bucurau anticipat, iar iezuiţii, mândri de pe acum de această ilustră convertire pregătită prin elocvenţa

[1] La catolici, an privilegiat în care pelerinii care merg la Roma beneficiază de o indulgenţă plenară (n.tr.).

[2] Louis Bourdaloue (1632-1704), predicator francez iezuit; a predicat cu mare succes în faţa Curţii între 1670 şi 1693 (n.tr.).

unuia dintre ei, ţineau slujbe zilnice în cele trei case ale lor din Paris pentru desăvârşirea operei.

Opinia generală asupra acestui aspect era de partea lor, aşa cum observă şi d'Argenson: „Desigur, evlavia regelui făcea Curtea mai tristă, dar era spre binele publicului, fiindcă oamenii evlavioşi sunt economi, iar economia, doar ea ar mai putea salva astăzi regatul".

Marchiza se afla în mare derută. Ea anunţa că va dobândi iertarea păcatelor, dacă trebuia, în acelaşi timp cu regele, şi că nimic nu i-ar sta în cale, pentru că între ei nu mai exista decât prietenie. Cu toate acestea, problema nu era chiar aşa de simplă. Legătura lor, deşi transformată sau pe cale de a se transforma, rămânea totuşi, în ochii creştinilor, scandaloasă. Dacă regele se hotăra să se întoarcă la regulile vieţii creştine, un duhovnic mai puţin conciliant putea pretinde să fie alungată public complicea adulterului, aşa cum fusese adusă la Curte.

Doamna de Pompadour, a cărei morală avea la bază conversaţiile filozofilor, considera intolerabilă intransigenţa oamenilor Bisericii; nu înţelegea că prezenţa ei reprezenta un obstacol în mântuirea regelui şi un exemplu nu tocmai strălucit pentru moravurile naţiunii. Predica clasică a părintelui Griffet pe tema adulterului
i se părea o ieşire deplasată a unui călugăr exaltat, iar doctrina sfinţeniei căsătoriei nu reprezenta în ochii ei decât una dintre acele sclifoseli a fanaticilor, luate mereu în derâdere în anturajul ei. Ea nu manifesta nicio ostilitate împotriva iezuiţilor, pe care îi credea respectuoşi faţă de rege, dar o irita poziţia parlamentară, aproape

în întregime jansenistă. Marchiza avusese, ca şi tatăl ei, relaţii cordiale cu părintele de la Tour, prietenul lui Voltaire. Fie şi numai din dorinţa de a-i fi pe plac reginei, care ţinea mult la reprezentanţii Bisericii, ea făcuse câţiva paşi în vederea reconcilierii încă din primii ani ai şederii ei la Versailles; Bernis, care depune mărturie în acest sens, se face garantul faptului că fusese mereu respinsă. Acum, marchiza încerca, fără să reuşească, să-i domolească pe aceşti oameni iritabili care păreau să se fi făcut stăpâni pe conştiinţa regală.

Regele era asaltat din toate direcţiile. Dacă pentru el nu mai prezenta interes ceea ce îl legase iniţial de marchiză, ea rămânea totuşi destul de agreabilă ca să-i fie greu să se despartă de ea. Evident, din această perioadă datează primele consultări cerute la Sorbona şi până la Roma şi despre care i-a vorbit, ceva mai târziu, domnului de Bernis. Acesta, întors de la ambasada lui la Viena, îi inspira încredere lui Ludovic al XV-lea prin discreţia caracterului său şi ataşamentul de gentilom; mulţumită lui am aflat cum au acţionat duhovnicii.

„Confesorii lui iezuiţi, spune el, care îl acuză de o morală inacceptabilă nu admit nicio cale de mijloc; ei nu cred că lucrurile pot fi altfel îndreptate decât prin îndepărtarea marchizei. Dacă vreunul dintre duşmanii lor ar citi acestea, ei nu ar ezita să explice acest rigorism prin certitudinea că aceşti preoţi fuseseră protejaţi de Delfin, protecţie cu mult mai sigură şi mai onorabilă decât cea a unei favorite. Oricum, un lucru este sigur: dacă ei ar li fost mai puţin severi, ar fi putut să o menajeze pe marchiză fără să piardă susţinerea Delfinului." Ea a înţeles curând că nu va obţine nimic de la ei. Lucrul cel mai bun la care

se putea aştepta, dacă regele dorea să-şi dobândească iertarea păcatelor, era ca el să consimtă să o îndepărteze o vreme, pentru a relua mai târziu relaţiile de prietenie, acum clare în ochii publicului; dar şi aşa situaţia era foarte gravă, pentru că, dat fiind caracterul regelui, cine pleca risca să nu mai fie niciodată rechemat.

Pe chipul doamnei de Pompadour se poate vedea cum sporesc temerile care o macină; lumea vorbeşte că este bolnavă de „febra jubileului". Ministrul Machault studiază cu ea tot felul de subterfugii pentru a-l împiedi- cu pe rege să participe la practicile de devoţiune. Ea ar fi vrut să aranjeze o călătorie în Provence, foarte convenabilă pentru proiectele ei. Trimisul regelui Prusiei relatează încercările ei de a-l amuza pe suveran: „Ea va găsi o modalitate ca jubileul să nu se anunţe în tot regatul în acelaşi timp, ci doar pe dioceze, astfel încât, atunci când se va face public la Paris sau la Versailles, regele Franţei să fie la Compiegne, unde să nu fi fost încă publicat, iar când se va face în acest ultim loc, regele Franţei să se afle înapoi la Versailles, unde jubileul s-ar fi terminat deja".

S-ar putea crede, potrivit unor astfel de relatări, că favorita ignoră în acelaşi timp reglementările ecleziastice, ca şi stările de spirit ale regelui. Bernis este în acelaşi caz un martor important: „Regele, va scrie el, este evlavios; el nu a vrut să urmeze niciodată, în ceea ce priveşte conduita sa creştină, decât sfaturile cele mai severe: a preferat să se abţină de la sfintele taine decât să le profaneze. Este un adevăr cu care îi sunt dator mai mult ca oricine. Gustul lui pentru femei a biruit dragostea

pentru religie, dar el nu şi-a înăbuşit niciodată respectul de care este pătruns pentru ea.“

Ipocrizia religioasă e un joc al „filozofilor", nu al credincioşilor. Voltaire este omul în stare să se împărtăşească în săptămâna mare; eleva lui de la Etioles este dispusă să devină habotnică, din interes: frumoasele ei mâini ţin deja corect, în timpul marilor slujbe, cartea sa de rugă- ciuni decorată de Boucher. Totuşi, cum doar inteligenţa nu este suficientă, ea nu va fi în stare să înţeleagă tulburările de conştiinţă ale regelui. Chiar dezonorat de pasiuni, onoarea şi loialitatea religioasă l-au ferit să se *j* preteze aranjamentelor echivoce ale marchizei.

De altfel, Ludovic al XV-lea este mai preocupat de scandalul provocat, decât de pericolul care îi amenin- a ţă sufletul, fiindcă se socoteşte sigur de mântuirea lui. | îi mărturiseşte într-o zi domnului de Choiseul o ciudată j tradiţie prost înţeleasă, inculcată în copilăria lui: îşi în- 1 chipuia că meritele Sfântului Ludovic se extind asupra | tuturor descendenţilor săi şi că niciun rege din stirpea lui nu ar putea fi damnat, cu condiţia să nu îngăduie nicio nedreptate împotriva supuşilor lui, nicio asprime faţă de oamenii mărunţi.

în timp ce incertitudinile jubileului durează încă, sur- f vine un eveniment care nu îl lăsa indiferent pe rege. | Doamna de Mailly, care l-a iubit atât de mult şi de atâ- ! ta vreme, moare la Paris, unde trăia de la dizgraţierea ei, retrasa din viaţa publică şi ispăşindu-şi păcatele. Săracă, îşi plătise toate datoriile din economii, fără să-i ceară nimic celui de la care voise doar inima. Ca umilinţa să fie deplină, ea a dorit să fie înmormântată cu crucea de lemn a nevoiaşilor. Toată lumea este frapată

de contrastul oferit de metresa zilei, strălucitoare, cheltuitoare, îmbătată de vanitate şi adulări; se presupune că sfârşitul doamnei de Mailly îi va inspira regelui reflexe salutare. El pare într-adevăr mişcat, dar mai ales de amintirea anilor de odinioară şi mai mult încă de faptul că defuncta era de aceeaşi vârstă cu el, iar moartea nu-i iartă nici pe regi.

Doamna de Pompadour îi scrie unei prietene: „Moartea doamnei de Mailly l-a îndurerat pe rege; şi eu sunt mâhnită; întotdeauna am deplâns-o, era nefericită. Micul Vintimille este legatarul ei.“ Interesul marchizei este de a-l abate pe rege de la aceste neplăceri, ca şi de la scrupulele lui religioase. Ea sporeşte cheltuielile nesăbuite, activităţile, spectacolele de la Bellevue, proiectele de căsătorie de la Curte. Se duc să petreacă şase zile la Crecy, unde mesele de joc sunt întinse de dimineaţă până seara şi unde se pierd bani cu nemiluita. Se fac „voiaje“ la Marly, la Choisy, la Compiegne, la Trianon, unde se construiesc sere imense şi un fermecător pavilion pentru dineuri. „Să nu ne plângem, notează un observator ironic. Dimpotrivă, să binecuvântăm aceste călătorii. Nimic mai util pentru sănătatea regelui ca aceste deplasări, fără de care bila şi proasta dispoziţie l-ar îmbolnăvi. Doamna de Pompadour e primul medic al regelui şi veghează asupra lui, dar un prost medic al buzunarului."

Dar ea nu veghează numai asupra plăcerilor regelui; marchiza începe să se amestece în preocupările cele mai înalte ale funcţiei lui de monarh; este şi perioada în care se iniţiază în politica generală a regatului, dar şi cea în care studiază cu pasiune transformarea şi

înfrumuseţarea Parisului; iar clădirea Şcolii militare, a cărei organizare, de multă vreme pregătită de ea între rege şi Pâris-Duverney, avea să fie una dintre gloriile domniei.

Neîncetata activitate a marchizei serveşte celor mai scumpe dorinţe ale ei. Zilele periculoase iau sfârşit şi vremea jubileului trece. Toate predicile din timpul Postului Mare au fost urmărite cu stricteţe în capitală; niciodată nu a putut fi admirat un concurs mai edificator de căleşti la Notre-Dame, ca şi un număr atât de mare de doamne de la Curte prezente la slujbe. Bărbier este de părere că „interiorul" nu este întotdeauna sincer: „Părea că toţi aceşti oameni de calitate afişau o afectare exagerată în acest jubileu în raport cu situaţia în care se află suveranul".

Oricum, regele nu s-a dat de partea nimănui; habotnicii sunt consternaţi. Pe 29 decembrie, arhiepiscopul Parisului, Christophe de Beaumont, celebrează solemn încheierea jubileului. Doamna de Pompadour a scăpat, în fine, de griji. Liniştită, îi oferă regelui o mare serbare la Bellevue în onoarea naşterii primului său nepot, ducele de Burgundia. Minunatul foc de artificii de pe terasa ei, şi care poate fi văzut din Paris, pare o insultă la adresa mizeriei generale. Prea puţin o interesează că regele, ducându-se la Paris împreună cu regina pentru a se închina la catedrala Notre-Dame, nu a fost deloc aclamat de supuşii lui. Acest capriciu al parizienilor, considerat trecător, este lipsit de importanţă faţă de pericolele prin care trecuse ea.

Cumplitele spaime prin care trecuse lăsaseră în urmă o ranchiună, care va spori cu vremea, împotriva iezuiţilor.

Acestui resentiment, care va avea într-o zi consecinţe politice, îi datorăm cea mai ciudată dintre confidenţe. într-o notă secretă către papă, în care marchiza îşi va justifica mai târziu conduita şi va încerca să atribuie iezuiţilor responsabilitatea pentru ultimele tulburări ale lui Ludovic al XV-lea, va trata ea însăşi delicatul subiect al raporturilor ei cu regele, precizând date şi subliniind nuanţe. Remarcăm aici insistenţa cu care această mare cochetă va pretinde că ea este cea care a luat iniţiativa separării. Chiar şi faţă de Sfântul Părinte, pe care acest detaliu îl interesează prea puţin, ea urmăreşte să-şi salveze vanitatea:

„La începutul anului 1752, determinată de motive pe care este inutil să le pomenesc, *am manifestat faţă de rege doar sentimente de recunoştinţă şi de cel mai pur ataşament,* ceea ce i-am şi adus la cunoştinţă Maiestăţii Sale, rugându-l să consulte teologii de la Sorbona şi să-i scrie confesorului său, ca acesta să se mai sfătuiască şi cu alţii spre a găsi modalităţi de a rămâne lângă persoana sa, fiindcă asta dorea, fără a fi expusă bănuielilor unei slăbiciuni pe care nu o mai *aveam.* Regele, cunos- cându-mi caracterul, *simţea că nu mai putea spera la o întoarcere din partea mea* şi a acceptat ceea ce doream eu. A consultat teologi şi i-a scris părintelui Perusseau, care a cerut o *separare totală.* Regele i-a răspuns că nu era cazul să consimtă la aşa ceva; că nu pentru el do-rea un aranjament care să nu dea nimic de bănuit lumii, ci pentru propria mea satisfacţie; că îi eram necesară pentru fericirea vieţii lui şi a bunului mers al treburilor

lui; că eram singura care îndrăzneam să-i spun adevărul atât de necesar regilor etc. Bunul părinte a sperat în momentul acela că va pune stăpânire pe spiritul regelui şi a repetat întruna acelaşi lucru. Teologii au dat răspunsuri potrivit cărora ar fi fost posibil un aranjament dacă iezuiţii ar fi consimţit..."

Trebuie să vedem în relatarea acestei femei abila dezvoltare a unei teze parţiale, în care faptele din trecut sunt denaturate. Relatându-le astfel, poate că doamna de Pompadour era de bună-credinţă. Din încercările prin care trecuse, ea rămăsese cu o spaimă surdă. Pentru a doua oară se izbea de o putere puţin cunoscută de ea, Biserica, şi anume într-un moment mai dificil ca în primele zile ale pasiunii sale.

în lunile care au urmat jubileului, când fusese aşa de impresionat şi atât de aproape de convertire, regele a trecut printr-o nouă şi mai puternică criză. Două împrejurări, dureroase pentru o inimă de tată, i se par un avertisment al clerului. Pe 10 februarie 1752, fiica lui preferată, doamna Henriette, cea mai interesantă după Infantă, cea cu care îi plăcea atât de mult să stea de vorbă, moare la Versailles în câteva zile, răpusă de o febră. Abia trec zilele de doliu, când o altă durere loveşte perechea regală; Delfinul este bolnav de vărsat. Două săptămâni petrece familia în lacrimi şi rugăciuni. în cele din urmă, îngrijit cu devotament de Maria-Josephe, prinţul scapă de o moarte care provocase deja în regat emoţia unui dezastru naţional.

Niciodată nu a fost văzut regele atât de agitat, cu o mină atât de sumbră, scoţând atât de rar o vorbă. Dar,

după astfel de crize, se pare că nevoia de ;i se rupe de realitate pune stăpânire pe el. Teologii cred că pot pune urmările pe seama refuzului de a se supune harului divin. Faptele dezvăluite în momentul acela de cronica secretă a Versailles-ului le dă dreptate. Date şi coincidenţe permit să exploateze misterele acestui suflet, mistere care nu străbat dincolo de aparenţele maiestuoase sau fermecătoare. Adevărul este că regele se aruncă mai impetuos ca oricând într-un adevărat dezmăţ, pentru a nu îşi va mai reveni niciodată.

Legătura regelui cu marchiza conferea conduitei sale o anume reţinere; dar saţietatea, înlesnindu-i îndepărtarea de doamna de Pompadour, i-a inspirat de multă vreme alte căutări. Corupţia anturajului şi devotamentul interesat al subalternilor i-au servit în acest scop. Acum, chiar în palat, alături de apartamentul lui Lebel, se află două încăperi în care primul valet de cameră îi aduce stăpânului său, din când în când, fete frumoase din Paris. Cele care-i plac sunt reţinute o vreme într-o casă din Versailles, apoi concediate cu o dotă şi măritate în provincie, ca să dea naştere unei descendenţe de oameni cinstiţi.

Pavilionul ferit, unde regele se duce fără să fie recunoscut, este situat undeva în Parc-aux-Cerfs. Adevărat că este mic de tot şi nu poate adăposti decât una sau cel mult două locatare; dacă virtutea are motive să se indigneze, aici nu se petrece totuşi nimic monstruos şi nici măcar în afara obişnuinţelor epocii; atât doar că regele, care nu îşi precupeţeşte semnăturile, cheltuieşte

mai mult ca un bancher. Dar tot ceea ce are legătură cu persoanele regale oferă rapid un pretext de legendă: aceste josnice plăceri echivalează, în imaginaţia populară, cu un dezmăţ neruşinat. Căsuţa cu un etaj, în care regele se strecoară pe furiş printr-o poartă din grădină va fi socotită teatrul unor orgii demne de Tiberius, iar Revoluţia, în pamfletele ei, brodând pe temeiul unor relatări vagi şi mărturii îndoielnice, va îngroşa la infinit lista „victimelor" şi bugetul infamiei.

Franţa are dreptul să se plângă că se irosesc fără glorie timpul, forţele, luciditatea minţii regelui său. Dar această nouă existenţă nu ameninţă întru nimic situaţia marchizei. Regele şi-a însuşit un mod de viaţă care îl degradează; ea ştie, suferă, dar se adaptează. Doar că a ales, faţă de suveran, atitudinea cea mai indicată, aceea de a nu ignora. Oricât de scabros ar părea, rolul ei rămâne foarte departe de infama participare care i se pune pe seamă.

Unicul fapt care este cert, relatat de doamna du Hausset, nu o incriminează nicicum pe marchiză. în situaţia în care, de multă vreme, amanţii de odinioară nu mai sunt decât buni prieteni, la cererea regelui ea vine în ajutorul unei tinere mame care avea nevoie de îngrijiri şi necesita o infirmieră discretă şi devotată. Totul se tratează de faţă cu camerista aleasă pentru această misiune.

„— Cum apreciaţi rolul meu? îl întreabă metresa.

— Ca cel al unei femei superioare, răspunde celălalt, şi al unei excelente prietene."

Au existat şi alte împrejurări în care regele a făcut apel la această prietenie? Nimic nu ar contrazice presupunerea, după cum nimic nu ar indica-o, în afara nevoii, pe care pare să o aibă dintotdeauna Ludovic al XV-lea, de a găsi o ureche docilă şi un ecou complezent. Acest om atât de închis nu se putea lipsi să-şi deschidă sufletul unei femei. Avea mania „să-şi descarce memoria şi inima[11]; iar ceea ce contesa de Toulouse primea de la el pe când era tânăr, el aducea acum, după ce împlinise patruzeci de ani, celei care nu mai pretindea de la el decât încredere.

Tot puterea obişnuinţei, care îl aduce pe rege la ea, îi va sluji doamnei de Pompadour în lupta împotriva manevrelor celor ce încearcă să o elimine. Noua ei prietenă, doamna de Mirepoix, îi spunea: „Regele a îndrăgii scara dumneavoastră. S-a obişnuit să o urce şi să o coboaro Dar dacă ar găsi o altă femeie căreia să-i poată vorbi despre vânătoare şi despre treburile lui, după troi zilo i-aţi deveni indiferentă.[11] Locatarele care vor trece prut Parc-aux-Cerfs nu o neliniştesc: „Eu vreau să-i păstro/ inima! exclama ea. Toate fetişcanele astea lipsite de educaţie nu au cum să mi-l fure. Nu aş fi la fel de liniştită dacă aş vedea o femeie frumoasă de la Curte sau din oraş încercând să-l cucerească.[11]

Un moment, domnişoara Murphy a îngrijorat-o; povestea se prelungea, devenea publică şi ajunsese o certitudine că interesul regelui pentru această ingenuă depăşea comportarea obişnuită. în luna mai 1753, domnul de Croy nota destul de naiv, situând aproape

la acelaşi nivel două mari evenimente ale zilei. Primul anunţa „catastrofa Parlamentului, care ajunsese în cele din urmă să fie repudiat din întregul regat" pentru refuzul lui de a se supune; celălalt era în legătură cu amorurile clandestine ale regelui: „Frumoasa tânără, despre care lumea pretindea că îi fusese adusă regelui de pictorul Boucher (ce avea adesea modele frumoase), căpăta, se spune, credit în detrimentul marchizei, care observase şi se simţea incomodată... se vorbea că este în pericol. Poate că nu era chiar ceva sigur, adevărul despre aceste veşti nefiind lesne de aflat."

Zvăpăiata Murphy nu era făcută să o înlocuiască pe marchiză. Originea, educaţia, caracterul ei i se împotriveau. Dar momentele periculoase nu vor întârzia să vină. Cercurile de la Curte care au sperat dintotdeauna să-i dea regelui o favorită au început iar să ţească intrigi. Li se pare mai simplu să răstoarne o prietenă decât pe metresa de altădată.

Doamna d'Estrades, mânată de ambiţie şi care vrea să fie şi ea o femeie importantă şi să aibă protejaţii ei, a trecut de partea contelui d'Argenson; şi, pentru a hrăni ura ministrului îi furnizează acestuia armele culese într-o îndelungă intimitate cu marchiza. Cei din preajmă încearcă să submineze încrederea regelui, dar şi să-i trezească simţurile blazate. Alte doamne din lumea mare vor apărea ca rivale redutabile şi împotriva lor va trebui să lupte doamna de Pompadour până la sfârşitul vieţii sale. Pentru a-şi menţine situaţia şi autoritatea, ca şi pentru o afecţiune ce reprezintă însăşi raţiunea existenţei sale, ea se va apăra, ca o femeie pătimaşă ce era, fără milă şi fără scrupule.

înainte de a da ultimele bătălii şi a fi sigură de triuml, trebuia să ajungă egala celor mai puternice. Nu numai din orgoliu şi din setea vanităţilor, care sporesc cu vârsta, a dorit ea şi a reclamat onorurile de ducesă, l-a fost acordată satisfacţie supremă chiar în anul în care legăturile senzuale au fost rupte pentru totdeauna.

Curtea este plecată la Fontainbleau să se odihnească după emoţiile pricinuite de boala Delfinului şi să o primească pe Infantă, întoarsă în Franţa să îşi vadă tatăl cu ocazia doliului după sora ei.

Doamna de Pompadour a participat la aceste nelinişti şi agitaţii aşa cum se poate bănui, fără să piardă din vedere nicio clipă marele ei proiect. Venise momentul ca noua sa funcţie să fie consacrată de rege. Marchiza invocă doar prietenia pentru a-şi păstra locul pe care îl ocupă în anturajul lui. Spre a ridica prestigiul acestui rol, ea obţine favoarea pe care el nu o putea refuza celei mai dragi şi indispensabile dintre prietene.

Secretarul de stat, contele Saint-Florentin, îi aduce brevetul formulat într-o formă concisă şi nobilă,care îi satisface dorinţele:

Azi, 12 octombrie 17, regele aflându-se la Fontainebleau şi dorind să dea dovezi de o deosebită consideraţie şi stimă pe care Maiestatea Sa le nutreşte pentru persoana doamnei marchize de Pompadour, acordân- du-i un rang ce o distinge de alte doamne de la Curte, Maiestatea Sa vrea ca ea să beneficieze pe toată durata vieţii de aceleaşi onoruri, ranguri şi priorităţi, precum şi

alte avantaje de care se bucură ducesele, în care scop Maiestatea Sa mi-a ordonat să expediez prezentul brevet ca mărturie a dorinţei sale, semnat de mâna sa şi contrasemnat de mine, consilier secretar de stat şi al comandamentelor şi finanţelor, comandor al ordinelor sale.

La această Curte, unde niciun capriciu al monarhului nu mai surprindea pe nimeni, acum s-au manifestat totuşi unele nemulţumiri. Persoane în vârstă, la curent cu manevrele secrete ale doamnei de Pompadour, au rămas uimite de insolenţa încununată de succes a unei femei al cărei soţ trăia la Paris, perceptor general, femeie ce nu fusese la început decât favorită întâmplătoare. Marţi, 17 octombrie, vestea se răspândea la Fontainebleau că proaspăta ducesă avea să-şi ia în primire taburetul la ora şase. „Acest taburet, scrie ducele de Luynes, a fost luat la şase şi un sfert. Doamna prinţesă de Conţi era în frunte; doamnele d'Estrades şi de Choiseul o urmau." Ceremonialul a fost acelaşi ca pentru o prezentare la Curte; doamna de Pompadour s-a dus mai întâi la rege, apoi la regină, la Delfin, la soţia acestuia şi la fiicele familiei regale. Ducele de Luynes nu insistă; acest „taburet", aceste „onoruri de la Louvre", îi mâhneşte sufletul şi contrariază spiritul tradiţiei. Unii susţin că Delfinul, într-o dispoziţie foarte proastă în ziua aceea, a răspuns la reverenţe printr-o grimasă. în rest, clevetirile nu mai aduc şi alte detalii.

Fiica negustorului Poisson a mai urcat o treaptă. De acum înainte, notarii o numesc în actele lor:

MARCHIZA DE POMPADOUR

„Preaînalta şi preaputernica Doamnă, ducesa marchiza de Pompadour.[11] Ducesă cu brevet, ea are drept la aceleaşi distincţii ca şi soţiile ducilor şi pairilor. Se bucură de prerogative pe care nu le posedă întotdeauna înalţii ofiţeri ai Coroanei, la parte la mesele mari ale regelui, ale reginei, Delfinului, fiicelor Franţei, asistă la toalete, la audienţe, cercuri şi dineuri. Scaunul pliant care îi este adus peste tot devine un fotoliu la prinţesele de sânge nevoite, în plus, să o şi conducă. îşi acoperă cu huse de un roşu imperial caleştile, admise să pătrundă în curtea palatului Luvru şi în toate curţile interioare ale caselor regale. Fiindcă „taburetul[11] nu reprezintă o vanitate deşartă a Versailles-ului, ci consacrarea cea mai rară cu care regele Franţei poate onora serviciile unei supuse şi meritele unei mari doamne.

Astfel înainta spre cariera ei politică cea care a ştiut să strălucească în situaţiile cele mai diferite, să profite de cele mai dificile şi să se pregătească pentru cele mai măreţe. Timp de încă doisprezece ani, ea avea să se menţină la Curte, să se facă necesară tuturor şi să-şi păstreze, prin puterea voinţei, primul loc. Ne putem întreba dacă această soartă extraordinară, care i-a pus în mâini guvernarea Franţei, compensa pe deplin anumite dezamăgiri secrete ale marchizei. Cu siguranţă prietenia regelui nu i-a lipsit niciodată, cel puţin acea prietenie pe care o poate dărui un suflet egoist şi bizar; lacrimile cu care îi va însoţi sicriul vor demonstra că el a socotit-o până la sfârşit ca pe cel mai sigur şi credincios camarad din viaţa lui. Dar bucuriile dragostei împărtăşite,

sănătatea, tinereţea fuseseră scurte pentru doamna de Pompadour, şi nimic, în culmea triumfurilor, nu a valorat fără îndoială, în ochii ei, cât exaltările din anul bătăliei de la Fontenoy.

Femeile ne-ar putea spune dacă satisfacerea celor mai mari vanităţi oferă o consolare atunci când nu mai sunt iubite, şi încă mai iubesc. Este o problemă pe care contemporanii marchizei nu s-au gândit să o rezolve şi de care, fără îndoială, istoriei nu-i pasă.

Sfârşit

TRUSTUL EDITORIAL ORIZONTURI

CLUBUL CĂRŢII ORIZONTURI

CARTEA PRIN POŞTĂ

Puteţi primi cartea dorită chiar în momentul apariţiei, eu o ie ducere substanţială de preţ, prin comandă, la adresa noastră: B-dul Libertăţii nr. 4, bl. 117, et. 7, ap. 20, sector 4, cod 040128,1iucureşt i. Telefon: 021/317 76 79; 0744 531 333; Fax: 021/317 76 7K; 1 .-mail: orizonturi@editura-orizonturi.ro; www.editura-ori/onturi.ro.

Cititorii care solicită carte prin poştă devin automat membri ai CLUBULUI CĂRŢII ORIZONTURI, beneficiind de următoarele facilităţi:

1. Editura suportă cheltuielile de expediţie prin poştă a cărţilor comandate (comandă de minimum 100 de lei). In termen de o săptămână de la primirea comenzii, solicitantul va primi prin poştă cărţile dorite cu plata ramburs.
2. Reducerea preţului de vânzare cu: 15% pentru liecare comandă de minimum trei cărţi, 20% pentru comenzile ce depăşesc cinci cărţi, 25% la comenzile de cel puţin zece cărţi. Ofertă valabilă pentru toate cărţile **cu excepţia celor de la "ofertă specială" al căror preţ rămâne nemodificat.**
3. Livrarea cărţilor cu prioritate.
4. Comanda anticipată pentru cărţile în curs de apariţie.
5. Asigurarea gratuită a materialelor informative: cataloage şi liste de apariţie.
6. Editura îşi rezervă dreptul de a actualiza preţurile.

OFERTĂ SPECIALĂ

REDUCERI INCREDIBILE ale preţurilor unui număr de peste 250 de titluri valoroase ale unor autori celebri, cărţi de cultură generală, ştiinţă, biografii celebre, beletristică, titani ai literaturii universale etc.

Alegeţi cartea preferată de pe site-ul www.editura-orizonturi.ro.

Acum ne găsiţi şi la Librăria Orizonturi din Bucureşti:
Bdul. I.C.Brătianu, nr. 12, sector 3, de luni până vineri, program 9:00-19:00. Tel: 0748054814.

Vă rugăm să decupaţi pe linia întreruptă.

CLUBUL CĂRŢII ORIZONTURI

B-dul Libertăţii nr. 4, bl. 117, et. 7, ap. 20, sector 4, cod 040128, Bucureşti
Tel: 317.76.79; 0744531555; fax: 31 7.76.78; e-mail: orizonturi@editura-orizonturi. ro

Expeditor ----------
Strada ---------- **Nr.** ----------
Bl. _____ Sc. ---------- **Et.**---------- **Ap.** ----------

Judeţ **Sector**
. Cod **Localitate**
Tel. _

CARTE POŞTALĂ
Post răspuns

TIMBRU

Destinatar:
B-dul Libertăţii nr. 4, bl. 117, et.7, ap. 20, sector 4, cod 040128, Bucureşti

Pentru comenzile prin poştă completaţi talonul cu titlurile dorite.
ATENŢIE, ESTE NEVOIE SĂ TIMBRAŢI!

TITLURI COMANDATE:

Titlul	Nr. ex.	Titlul	Nr. ex.
1.	_ _____	6. _____	
2.	_ _____	7. _____	
.	_ _____	8. _____	
3	_ _____	9. _____	
.,	_ _____	10_____	

Tânără, frumoasă şi inteligentă, va reuşi Jeanne Antoinette Poisson să câştige inima lui Ludovic al XV-lea şi să ajungă favorita oficială a acestui monarh frivol?

Devenită marchiza de Pompadour, titlu acordat de rege, reuşeşte să ajungă amanta lui şi deţinătoarea unei crescânde influenţe la Curte. Spre deosebire de cei care timp de două veacuri au prezentat-o prin prisma mărturiilor duşmanilor acesteia, autorul Pierre de Nolhac o prezintă într-o altă viziune, bazată pe amintirile, scrisorile şi jurnalele celor care, trăind în anturajul său, i-au cunoscut tainele existenţei şi a puterii pe care a exercitat-o.

Marchiza de Pompadour nu a manifestat niciodată un amestec politic direct. Din spatele scenei, autoritatea ei este considerabilă, fapt evidenţiat de momentul în care, o altă metresă încearcă să o înlocuiască. Chiar şi când a încetat să mai fie amanta regelui şi-a păstrat puternicul ascendent asupra lui.

O poveste captivantă, cum nu s-a mai scris vreodată, despre una dintre cele mai strălucitoare perle ale Coroanei Franţei.

EDITURA ORIZONTURI

9 789737 362605